

Тибор Живковић Владета Петровић, Александар Узелац

**ANONYMI
DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS**

**АНОНИМОВ
ОПИС ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**

THE INSTITUTE OF HISTORY BELGRADE

Sources for Serbian History

vol. 13

Latin Sources

vol. 2

Tibor Živković, Vladeta Petrović, Aleksandar Uzelac

**ANONYMI
DESCRIPTIO EUROPÆ ORIENTALIS**

**ANONYM'S
DESCRIPTION OF EASTERN EUROPE**

Critical edition of Latin text and translation by
Dragana Kunčer

editor in chief
Srđan Rudić, Ph.D.
Director of The Institute of History

Belgrade
2013

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД

Извори за српску историју
књига 13

Латински извори
књига 2

Тибор Живковић, Владета Петровић, Александар Узелац

ANONYMI DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS

АНОНИМОВ ОПИС ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Критичко издање текста на латинском језику,
превод и филолошка анализа
Драгана Кунчер

уредник
др Срђан Рудић
директор Историјског института

Београд
2013

Рецензенти
Академик Јованка Калић
Проф. др Радивој Радић

Објављивање ове књиге финансијски је помогло

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И НАУКЕ
ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Књига је настала као резултат рада
на пројекту Министарства просвете и науке ев. бр. ИИИ47025
*"Етногенеза Срба у средњем веку: Упоредна анализа историјско-
културног наслеђа, генетичког материјала и предмета материјалне
културе са аспекта аналитичке хемије"*

САДРЖАЈ

СКРАЋЕНИЦЕ	7
DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS У ИСТОРИОГРАФИИ	13
О АНОНИМОВИМ НАРАТИВНИМ ИЗВОРИМА	19
ОКРУЖЕЊЕ НАСТАНКА DEO	29
АНОНИМ – ПУТНИК И ДОМИНИКАНАЦ?	45
ВРЕМЕ НАСТАНКА DEO	51
ИНТЕЛЕКТУАЛНИ КРУГ ПАПЕ КЛИМЕНТА V	65
РУКОПИСНА ТРАДИЦИЈА И ФИЛОЛОШКА АНАЛИЗА DEO	73
DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS – ОПИС ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ	91
КОМЕНТАРИ	149
ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО	183
SUMMARY	185
БИБЛИОГРАФИЈА	189
РЕГИСТРИ	205

СКРАЋЕНИЦЕ

- ADEO *Anonymi Descriptio Europae Orientalis: „Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia“ anno MCCCVIII exarata*, ed. O. Górká, Cracoviae 1916.
- Annales Ecclesiastici* C. Baronius, *Annales Ecclesiastici*, t. XXIII (1286-1312), ed. A. Theiner, Parisiis 1871.
- Аннинский, *Известия* С.А. Аннинский, *Известия венгерских миссионеров XIII-XIV вв. о Татарах и восточной Европе*, Исторический архив, III, Москва - Ленинград 1940, 77-112.
- Антоновић, *Лионска унија* М. Антоновић, *Србија и Лионска унија: неуспео покушај приближавања*, Међународни научни симпозион: 950 година од Великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке Крсташа, ур. Р. Поповић, Београд 2005, 113-131.
- Acta Albaniæ* L. Thallóczy – C. Jireček – E. Sufflay, *Acta et Diplomata Res Albaniæ Mediae Aetatis Illustrantia*, I-II, Vindobonae 1913.
- BA Bartholomaeus Anglicus, *De genuinis rerum coelestium, terrestrium et inferarum proprietatibus libri XVIII*, Francofurti 1601.
- Balzer, *Genealogia* O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Krakow 1895
- BEC *Bibliothèque de l'École des chartes*
- Белчовски, *Опис* J. Белчовски, *Опис на источна Европа от 1308. година*, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II, Скопје 1977, 445-489.
- Благојевић, *Арбанаси* М. Благојевић, *Арбанаси у светлости најстаријих српских извора*, Зборник Матице Српске за историју 75-76 (2007) 7-22.
- Blanchard, *Mining* I. Blanchard, *Mining, Metallurgy and Minting in the Middle Ages*, I-III, Stuttgart 2005.
- Burns, *Catalan Company* R. Burns, *The Catalan Company and European Powers 1305-1311*, Speculum 29 (1954) 751-771.
- Vasary, *Cumans and Tatars* I. Vasary, *Cumans and Tatars - Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365*, Cambridge 2005.
- VB, SN Vincentius Bellovacensis, *Speculum Quadruplex sive Speculum Maius*, I: *Speculum Naturale*, Graz 1964.

- VB, SH Vincentius Bellovacensis, *Speculum Quadruplex sive Speculum Maius, IV: Speculum Historiale*, Graz 1965.
- ВИИНJ, VI *Византијски извори за историју народа Југославије*, VI, Београд 1986.
- Vitae Paparum* *Vitae Paparum Avenionensium*, I, ed. G. Mollat, Paris 1916.
- Гагова, *Географията* К. Гагова, *Географията на Балканите според анонимното Описание на Източна Европа*, Исторически преглед 3-4 (2001) 117-127.
- Geanacoplos, *Michael Palaeologus* D. Geanacoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West 1258-1282, A Study in Byzantine-Latin Relations*, Hamden CT 1973.
- Gervase, *Otia Imperialia* Gervase of Tilbury, *Otia Imperialia: Recreation for an Emperor*, ed. & trans. S. Banks - J. Bins, Oxford 2002.
- Gregorius* *Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, I-III, ed. L. Schopen, Bonnae 1829-1830.
- Гюзелев, *Българските земи* В. Гюзелев, *Българските земи в чуждестранните географски представи през XIII – началото на XV век*, Военноисторически сборник 2 (1984) 17-26.
- DAI Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, edd. Gy. Moravcsik - R. Jenkins, Washington D.C. 1967.
- Дамянов – Данова, *Описание* В. Дамянов – П. Данова, *Описание на източна Европа*, Историческо бъдеще 1-2 (2005) 164-185.
- Данило, *Животи* Архиепископ Данило и други, *Животи краљева и архиепископа српских*, ed. Ђ. Даничић, Загреб 1866.
- Deér, *Ungarn* J. Deér, *Ungarn in der Descriptio Europae Orientalis*, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 45 (1930) 1-22.
- Дечев, *Описание* Д. Дечев, *Едно средновековно описание на българските земи*, Годишник на Софийският Университет, Историко-Филологически Факултет 19/4 (1923) 3-42.
- Динић, *Однос* М. Динић, *Однос између краља Милутина и Драгутина*, Зборник радова Византолошког института 3 (1955), 49-82.
- Diplomatarium* G. Thomas – R. Predelli, *Diplomatarium Veneto-Levantinum sive Acta et diplomata res Venetas Graecas atque Levantis illustrantia a.1300-1350*, Venetiis 1880.
- Directorium* Brocardus, *Directorium ad passagium faciendum*, ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Armeniens, II, Paris 1906, 368-517.

- Ducellier, *Façade maritime* A. Ducellier, *La façade maritime de l'Albanie au Moyen Âge. Durazzo et Valona du XIe au XVe siècle*, Thessalonique 1981.
- Elsie, *Albania* R. Elsie, *Albania in the 'Anonymi Descriptio Europae Orientalis'*, Zeitschrift fur Balkanologie 26 (1990) 24-28.
- Engel, *Realm* P. Engel, *The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary*, New York 2001.
- Живојиновић, *Житије* М. Живојиновић, *Житије Данила II као извор за ратовања Каталанске компаније*, Зборник радова Византолошког института 19 (1980) 251-273.
- ЗРВИ Зборник радова Византолошког института
- Ioannis Dlugossi Annales* *Ioannis Dlugossi Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, liber IX, ed. D. Turkowska, Warszawa 1978.
- ИСН Историја српског народа, I, ур. С. Ђирковић, Београд 1981.
- Itinerarium Symonis Semeonis* *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*, ed. M. Esposito, Dublin 1960.
- ИЧ Историјски часопис
- Карпов, *Трапезундская империя* С.П. Карпов, *Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII-XV вв.* Москва 1981.
- Klaniczay, *Holy Rulers* G. Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*, Cambridge 2002.
- Kosztolynik, *Hungary* Z. Kosztolynik, *Hungary in the Thirteenth Century*, New York 1996.
- Laiou, *Constantinople* A. Laiou, *Constantinople and the Latins – The Foreign Policy of Andronicus II 1282-1328*, Cambridge-Massachusetts 1972.
- Libro de los fechos* *Libro de los fechos et conquistas del principado de la Morea*, ed. A. Morel-Fatio, Genève 1885.
- Livre des regions* Barthélémy l'Anglais, *Le livre des regions*, ed. B.A. Pitts, Anglo-Norman Text Society, Plain Texts Series 15, London 2006.
- Löfstedt, *Late Latin* E. Löfstedt, *Late Latin*, Oslo 1959.
- Ljubić, *Listine* S. Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, I, Zagreb 1868.
- Mavromatis, *Fondation* L. Mavromatis, *La Fondation de l'Empire Serbe: le kralj Milutin*, Thessalonique 1978.
- Menache, *Clement V* S. Menache, *Clement V*, Cambridge Studies in Medieval Life and Thought 36, Cambridge 1998.
- Mollat, *Papes* G. Mollat, *Les Papes d'Avignon*, Paris 1912.
- Moranvillé, *Projets* H. Moranvillé, *Les Projets de Charles de Valois sur l'Empire de Constantinople*, Bibliothèque de l'Ecole des chartes 51 (1890) 63-86.

- Muntaner, *Crónica* Ramon Muntaner, *Crónica Catalana*, ed. A. De Bofarull, Barcelona 1860.
- Nicol, *Despotate* D. Nicol, *The Despotate of Epiros 1267-1479: A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*, Cambridge 1984.
- Николов, *Ориенталиците* А. Николов, „Вярвай или ще те убия” – „Ориенталиците” в кръстоносната пропаганда 1270 - 1370 г., София 2006.
- ODB* *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Kazhdan, New York - Oxford 1991.
- Pachymeres* Georgii *Pachymeris de Michael et Andronico Palaeologis*, I-II, ed. I. Bekker, Bonnae 1835.
- Petit, *Charles de Valois* J. Petit, *Charles de Valois (1270-1325)*, Paris 1900.
- Pierre Dubois, *De recuperatione* Pierre Dubois, *De recuperatione Terrae Sancte: traité de politique générale*, ed. Ch.-V. Langlois, Paris 1891.
- Popa-Lisseanu, *Descrierea* *Descrierea Europei Orientale, de Geograful anonym*, Izvoarele istoriei românilor / Fontes historiae Daco-Romanorum, II, ed. G. Popa-Lisseanu, Bucuresti 1934.
- Praga, *Descriptio* G. Praga, *Una “Descriptio Europae Orientalis” del 1308 e le caratteristiche delle fonti per la storia delle Crociate nel sec. XIV*, Archivio storico per la Dalmazia 15 (1933) 293-302.
- Ptolomaei Lucensis Historia* *Ptolomaei Lucensis Historia Ecclesiastica*, Rerum Italicarum Scriptores 11, ed. L. Muratori, Mediolani 1727.
- Пурковић, *Авињонске папе* М. Пурковић, *Авињонске папе и српске земље*, Пожаревац 1934.
- Радић, *Краљ Милутин* Р. Радић, *Краљ Милутин у венецијанском документу из 1313. године*, Манастир Бањска и доба краља Милутина – зборник са научног скупа, ур. Д. Бојовић, Ниш - Косовска Митровица, 2007, 91-97.
- REB *Revue des études byzantines*
- ROL *Revue de l'Orient Latin*
- Rubió i Lluch, *Companyia* A. Rubió i Lluch, *La Companyia Catalana sota el comandament de Teobald de Cepoy*, Miscellània Prat de la Riba, I, Barcelona 1923, 219-270.
- Rubió i Lluch, *Diplomatari* A. Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*, Barcelona 2001.²
- Rubió y Lluch, *Documents* A. Rubió y Lluch, *Documents per l'Historia de la cultura catalana Mig-Eval*, I, Barcelona 1908.
- Setton, *Crusades*, III K.M. Setton (ed.), *A History of the Crusades, Vol. III :The Fourteenth and fifteenth Centuries*, Madison – London 1975.
- Setton, *Papacy* K.M. Setton, *The Papacy and the Levant 1204-1571, Vol. I: The Thirteenth and Fourteenth Centuries*, Philadelphia 1976.

- Smičiklas, CD T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II-XV, Zagrabiae 1904-1934.
- Spinei, Moldavia V. Spinei, *Moldavia in the 11th – 14th Centuries*, Bucharest 1986.
- SRH Scriptores Rerum Hungaricarum, I-II, ed. E. Szentpétery, Budapest, 1937-1938.
- Schlumberger, Almugavares G. Schlumberger, *Expedition des „Almugavares„, ou routiers catalans en Orient de l'an 1302 a l'an 1311*, Paris 1902.
- Schmieder, Europa F. Schmieder, *Europa und die Fremden – Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. bis das 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1994.
- Theiner, VMHH A. Theiner, *Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram Illustrantia*, I, Romae 1859.
- Theiner, VMSM A. Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*, I, Romae 1863.
- Тургенев, Акты А.И. Тургенев, *Акты исторические относящиеся къ Россіи извлеченные изъ иностранныхъ архивовъ и библиотекъ*, II, Санктпетербургъ 1842.
- Тирковић, Трагови С. Тирковић, *Трагови словенског становништва на тлу Албаније у средњем веку*, Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград 1991, 43-56.
- Ћоровић, Један нови извор В. Ђоровић, *Један нови извор за српску историју из почетка XIV века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 4 (1924) 67-74.
- Убичини, Уговори А. Убичини, *Уговори о савезу и пријатељству међу Карлом од Валоа и посланицима српског краља Уроша од 27. марта 1308.*, Гласник српског ученог друштва 27 (1870) 309-341.
- Failler, Pachymeriana Alia A. Failler, *Pachymeriana Alia*, Revue des études byzantines 51 (1993) 237-260.
- Failler, Rhodes A. Failler, *L'occupation de Rhodes par les Hospitaliers*, Revue des Études byzantines 50 (1992) 113-135.
- Ферјанчић, Албанци Б. Ферјанчић, *Албанци у Византијским изворима*, Илири и Албанци, САНУ Научни скупови књ. 39, Одељење друштвених наука књ. 10, Београд 1988, 286-302.
- Ферјанчић, Тесалија Б. Ферјанчић, *Тесалија у XIII и XIV веку*, Београд 1974.
- Finke, Acta Aragonensis H. Finke, *Acta Aragonensis: Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291-1327)*, I-II, Berlin – Leipzig 1908.

<i>Haython</i>	Haython, <i>La Flor des Estoires dela terre d'Orient/Flos Historiarum Terre Orientis</i> , ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Armeniens, II, Paris 1906, xxiii-cxlii, 111-363.
<i>Historia Polski</i>	H. Lowmianski (red.), <i>Historia Polski, T. 1, do roku 1764. Cz. 1, do połowy XV w.</i> , Warszawa 1957.
<i>HLSMA</i>	P. Stotz, <i>Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters</i> , I-V, München 1996-2004.
<i>Hopf, Chroniques</i>	C. Hopf, <i>Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues</i> , Berlin 1873.
<i>Housley, Avignon Papacy</i>	N. Housley, <i>The Avignon Papacy and the Crusades 1305-1378</i> , Oxford – New York 1986.
<i>Cantacuzenus</i>	<i>Ioannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri IV</i> , I, ed. L. Schopen, Bonnae 1828.
<i>CH, IV</i>	<i>Cartulaire Général de l'Ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem</i> , IV, ed. J. Delaville le Roulx, Paris, 1906.
<i>Chronicon Aulae regiae</i>	<i>Chronicon Aulae regiae</i> , ed. J. Loserth, <i>Fontes Rerum Austriacarum, Scriptores VIII</i> , Wien 1875.
<i>Chronicon Posoniense</i>	<i>Chronicon Posoniense</i> , ed. A. Domanovsky, <i>Scriptores rerum Hungaricarum</i> , II, ed. E. Szentpétery, Budapest 1938, 7-85.

DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS У ИСТОРИОГРАФИЈИ

Descriptio Europae Orientalis (DEO) је географски, економски и политички трактат, сачињен од стране анонимног аутора почетком XIV века. У њему су описане земље и области Мале Азије и источне Европе. Према сачуваним рукописима спис је без наслова, а конвенционално име под којим је познат у историјској науци дао му је први критички приређивач и издавач, пољски историчар и филолог Олгјерд Гурка. Структурално је подељен на неколико тематских целина: Константинопольско царство (Византија), Албанија, Рашко краљевство (Србија), Бугарска и Рутенија, Угарска, Чешка и Пољска. Садржај трактата је заснован на старијим и аутору савременим изворима. Својом мотивацијом, садржином и циљевима излагања *DEO* је близак књижевној врсти која се уобичајено назива *трактатима о повраћају Свете земље* (*de Recuperatione Terre Sancte*). Спис се, ипак, не може свrstати у овај жанр пропагандистичке литературе, пошто његово казивање у свом политичком аспекту нема за циљ реализацију крсташког похода у Свету земљу и ослобађање Јерусалима. Насупрот томе, кроз текст провејава тежња за војним походом против православних хришћанских држава у југоисточној Европи који би се остварио заједничком сарадњом титуларног константинопольског цара Карла од Валоа и угарског краља Карла Роберта.

DEO је остао готово потпуно незапажен у историјској науци све до почетка XX века, али се за спис знало и много раније. Још далеке 1744. године на његово постојање указано је у једном опису кодекса из Француске националне библиотеке који је саставио библиотекар и антиквар Аниш Мелот (Anicet Melot).¹ Овај извор је потом поменут и у

---

¹ A. Melot, *Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, pars III, t. IV, Parisiis 1744, 126. (codex no. 5515) где је спис представљен на следећи начин: *Compendium geographicum sed imperfecum; in eo regionis Asiae & Europae, numero paucissimae, utcumque describantur.*

чланку о Хајтону из Корика, објављеном у монументалној *Књижевној историји Француске*, где је представљен као уметак у појединим рукописима Јермениновог дела у коме се описују грчко царство и околне земље.² На спис се осврнуо и гроф Ријан у опису рукописа који се тематски односе на историју латинског истока навевши га као један у низу трактата који се баве поновним освајањем Свете земље.³ Практично, у историографију га је увео 1906. године Шарл Колер, који је објавио два списка чија је рукописна традиција нераскидиво везана са *DEO* - дело Јерменина Хајтона и анонимни трактат *Memoria de recuperatione Terre Sancte*.⁴

У студији о Хајтону из Корика Колер је представио *DEO* готово идентично као и Мело, поменувши га као анонимни географски трактат на латинском, који описује разне области Европе и Азије и чини се незавршеним.⁵ Значај кратких Колерових опсервација, међутим, није лежао у изреченим закључцима, већ у томе што је подстакао интересовање за објављивање списка. Овог подухвата се 1913. године, током свог боравка у Француској, прихватио млади пољски истраживач Олгјерд Гурка.⁶ Три године касније, умногоме захваљујући и његовом

² *Histoire littéraire de la France*, XXV, ed. B. Hauréau, Paris 1869, 500. (A. Paulin Paris)

³ P. Riant, *Inventaire sommaire des manuscrits relatifs à l'histoire et à la géographie de l'Orient Latin*, Archives de l'Orient Latin 2 (1882) 143. (codex no. 14693): *Tractatus alius de eodem (= recuperatio Terre Sancte)*

⁴ Haython, *La Flor des Estoires dela terre d'Orient/Flos Historiarum Terre Orientis*, ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Armeniens, II, Paris 1906, xxiii-cxlii, 111-363. Латински текст Хајтоновог дела је на стр. 255-363. (=Haython); Ch. Kohler, *Deux Projects de Croisade en Terre-Sainte, composés à la fin du XIIIe siècle et au début de XIVe*, ROL 10 (1905) 406-457. Текст списка *Memoria* на стр. 435-457. (=Kohler, *Deux Projects*)

⁵ Haython, XCVII

⁶ Олгјерд Гурка (Olgierd Aleksander Górką, 1887-1955), био је познати пољски историчар, политичар и дипломата. Између два светска рата радио је као професор на Јагелонском универзитету у Кракову и Универзитету Јана Казимира у Лавову. Поред критичког издања списка *Descriptio Europae Orientalis*, у својој научној каријери оставио је и друге запажене радове: докторску дисертацију о почецима цистерџитске опатије у Лубјежу, публиковану 1911. године (O. Górką, *Studio nad dziejami Śląska. Najstarsza tradycja opactwa cystersów w Lubiążu*, Lwów 1911), кратку синтезу *Outline of Polish history, past and present* коју је објавио 1942. године, за време Другог светског рата у Лондону, а учествовао је и у приређивању још једног важног историјског извора, објављеног тек након његове смрти: *Historia Chana Islam Gereja III / Hadžy Mehmed Senai z Krymu*, edd. Z. Abrahamowicz – O. Górką - Z. Wójcik, Warszawa 1971. О Гуркином животу и раду објављена је и посебна монографија: Z. Romek, *Olgierd Górką: historyk w służbie państwa (1908–1955)*, Warszawa 1997.

личном залагању, светлост дана је угледало критичко издање извора, приређено према свим важећим принципима савремене историјске науке, и у издању Јагелонског универзитета (Академије) у Кракову.⁷ С обзиром на ратне године и околности које су пратиле прво и до сада једино критичко издање списа, радило се о великом подвигу. Гурка је консултовао свих пет сачуваних рукописа и са палеографске стране његовом издању се ни данас не могу упутити озбиљније замерке. Издање је пратила обимна уводна студија у којој се пољски истраживач позабавио временом и окружењем настанка текста, као и ауторовим изворима.

Откриће и објављивање новог извора за средњовековну историју југоисточне Европе и околних региона је у годинама након Првог светског рата нашло на велико интересовање у научним круговима. На важност *DEO* је међу првима указао 1921. године познати румунски историчар Н. Јорга, позабавивши се списом у контексту крсташких идеја тога доба и његовим значајем за румунску историју.⁸ У бугарску историографију увео га је Д. Дечев 1923. објављивањем превода одломака из списка који се односе на Бугарску и суседне земље, пропраћених исцрпним коментарима.⁹ У исто време В. Ђоровић је у два кратка чланка представио податке из *DEO* о Албанији¹⁰ и Србији.¹¹ Неколико година касније, поглавље о Угарској и податке из овог одељка списка, анализирао је веома исцрпно у посебном раду Ј. Деер.¹²

⁷ *Anonymi descriptio Europae Orientalis: „Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia“ anno MCCCVIII exarata*, ed. O. Górká, Cracoviae 1916. (=ADEO). Гурка је на почетку своје студије приметио: „Quamquam tractatus geographicus, cuius editionem nunc proponimus, nonnulla ad historiam Europae Orientalis nec non ad notitiam Orientis apud Gallofrancos saeculo XIV vigentem pertinentia suppeditat, hucusque non solum ineditus, sed ne cognitus quidem erat.“ “Иако географски трактат, чије издање сада приређујемо, доноси неке чињенице које се тичу историје источне Европе, као и обавештења о томе како и колико су Французи у 14. веку познавали прилике на истоку, до сада не само да је остао необјављен, него се за њега није ни знало.”, ADEO, I.

⁸ N. Iorga, *Encore un traité de Croisade (1308); ses renseignements sur l'Europe Orientale*, Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale 8 (1921) 59-64.

⁹ Д. Дечев, Едно средновековно описание на българските земи, Годишник на Софийският Университет, Историко-Филологически Факултет 19/4 (1923) 3-42. (=Дечев, *Описание*)

¹⁰ В. Ђоровић, *Anonymi Descriptio Europae Orientalis*, Архив за арбанаску старину, језик и етнологију 1-2 (1923) 236-238.

¹¹ В. Ђоровић, *Један нови извор за српску историју из почетка XIV века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 4 (1924) 67-74. (=Ђоровић, *Један нови извор*)

¹² J. Deér, *Ungarn in der Descriptio Europae Orientalis*, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 45 (1930) 1-22. (=Deér, *Ungarn*)

У последњих неколико деценија појавило се још неколико радова које треба споменути. И. Коновалова анализирала је опис Рутеније и околних земаља.¹³ Р. Елзи коментарисао је поглавље о Албанији, пропративши текст преводом овог одломка на енглески језик.¹⁴ У савременој бугарској медиевистици списом су се позабавили: И. Божилов, анализирајући Анонимове податке о Видинској кнежевини;¹⁵ В. Гузелев који се критички осврнуо на пишчево виђење Бугарске и упоредио га са другим западним изворима тога доба;¹⁶ К. Гагова, кроз анализу географске перспективе југоисточне Европе у тексту.¹⁷

Значај списка илуструју и његови бројни преводи на модерне језике, приређени на основу Гуркиног издања. Први је био превод Г. Попе-Лисјануа на румунски, објављен у едицији *Извора за Дачко-румунску историју* 1934. године.¹⁸ Превод на македонски Ј. Белчовског изашао је 1977. године у збирци *Споменика за средњовековну и новију историју Македоније*, у редакцији В. Мошина.¹⁹ Коначно, 2005. године, спис су у целости превели на бугарски В. Дамјанов и П. Данова.²⁰

У науци постоји сагласност да је *DEO* изузетно важан извор за познавање прилика у појединим земљама централне и југоисточне Европе, региона у целини, а несумњиво и као показатељ погледа западног света на источне православне хришћанске земље почетком XIV века. Што се тиче извора, времена и окружења настанка списка, Гуркини закључци: да је спис настао у првој половини 1308. године, да је његов

¹³ И.Г. Коновалова, ‘Описание Восточной Европы’ 1308 г. как источник по истории Карпато-Дунайских земель, Вопросы источниковедения и историографии истории СССР: Дооктябрьский период, Москва 1981, 6-25.

¹⁴ R. Elsie, *Albania in the ‘Anonymi Descriptio Europae Orientalis’*, Zeitschrift fur Balkanologie 26 (1990) 24-28; (=Elsie, *Albania*); idem, *Early Albania: A Reader of Historical Texts, 11th-17th Centuries*, Wiesbaden 2003, 23-25.

¹⁵ I. Božilov, *Zur Geschichte des fürstentums Vidin*, Byzantinobulgarica 4 (1973) 113-119.

¹⁶ В. Гузелев, *Българските земи в чуждестранните географски представи през XIII – началото на XV век*, Военноисторически сборник 2 (1984) 17-26. (=Гузелев, *Българските земи*)

¹⁷ К. Гагова, *Географията на Балканите според анонимното Описание на Източна Европа*, Исторически преглед 3-4 (2001) 117-127. (= Гагова, *Географията*)

¹⁸ *Descrierea Europei Orientale, de Geograful anonym*, Izvoarele istoriei românilor / Fontes historiae Daco-Romanorum, II, ed. G. Popa-Lisseanu, Bucuresti 1934. (=Popa-Lisseanu, *Descrierea*)

¹⁹ Ј. Белчовски, *Опис на источна Европа от 1308. година*, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II, Скопје 1977, 445-489. (=Белчовски, *Опис*)

²⁰ В. Дамјанов – П. Данова, *Описание на източна Европа*, Историческо бъдеще 1-2 (2005) 164-185. (=Дамјанов – Данова, *Описание*)

аутор највероватније био Француз, доминиканац у служби Карла од Валоа и путник који је лично пропутовао већину земаља описаних у спису,²¹ углавном су прихваћени без преиспитивања. Ипак, треба истаћи да је још 1933. италијански истраживач Ђузепе Прага изразио одређену резерву према становишту да је текст настао под окриљем Карла од Валоа, отишавши и корак даље.²² На основу Анонимовог доброг познавања прилика на источној обали Јадрана и појединих лексичких особености текста он је изнео претпоставку да је аутор *DEO* потицао из јадранског приобаља, а ово последње становиште прихватили су и поједини савремени истраживачи.²³ Такође, иако се готово без изузетка и данас често понавља становиште да је спис настао 1308. године, у науци је већ указано на хронолошке нелогичности у предложену датацији текста, а везано за податке који се срећу у првој целини списка, односно поглављу о Константинопольском царству.²⁴ Осланајући се на запажања претходних истраживача и на основу анализе списка која прати ово издање, може се закључити да спис никако није могао да настане током прве половине 1308. године, већ нешто касније. Ове околности, последично, отварају и нове могућности за анализу и разумевање читавог окружења у којем је спис настао.

²¹ *ADEO*, III-XXXIX.

²² G. Praga, *Una “Descriptio Europae Orientalis” del 1308 e le caratteristiche delle fonti per la storia delle Crociate nel sec. XIV*, Archivio storico per la Dalmazia 15 (1933) 293-302. (=Praga, *Descriptio*)

²³ Гюзелев, *Българските земи*, 18; Дамянов – Данова, *Описание*, 165.

²⁴ М. Живојиновић, *Житије Данила II као извор за ратовања Каталанске компаније*, ЗРВИ 19 (1980) 266, н. 81. (=Живојиновић, *Житије*); A. Failler, *Pachymeriana Alia*, REB 51 (1993) 258-259. (=Failler, *Pachymeriana Alia*).

DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS

(латински текст)

ОПИС ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

(српски превод)

**DESCRIPTIO
EUROPAE
ORIENTALIS**

**ОПИС
ИСТОЧНЕ
ЕВРОПЕ**

Tres sunt partes principales mundi: Asia, Africa et²¹³ Europa. Asia extendit se a meridie per orientem in²¹⁴ septentrionem. Vocatur autem hec pars mundi²¹⁵ Asia a quadam muliere sic dicta que²¹⁶ imperium orientis apud antiquos tenuit. Europa extendit se a septentrione in occidentem. Dicitur autem Europa a filia regis Agenoris²¹⁷ que sic nominabatur²¹⁸ et imperium totius Europe apud antiquos tenuit. Africa autem²¹⁹ extendit se²²⁰ ab occidente in meridiem. Dicitur autem hec pars mundi²²¹ Africa a quadam muliere sic dicta que filia fuit Libani²²² regis et apud antiquos imperium Africe tenuit. Ex hiis apparent manifeste

Три су главна дела света: Азија, Африка и Европа. *Азија се протеже од југа према истоку до севера.*¹ Овај део света се зове *Азија по некој жени која се тако звала, а која је у старо време господарила Истоком.*^{II} *Европа се протеже од севера према западу,*^{III} а зове се Европа по кћерки краља Агенора, која се тако називала и која је у старо време господарила целом Европом. А Африка, пак, протеже се од запада према југу^{IV} и овај део света назива се Африка по некој жени која се тако звала, која је била кћерка краља Либана и која је у старо време владала Африком.^V Из овога се јасно види

²¹³ et] om. D E

²¹⁴ in] usque ad D E

²¹⁵ mundi] om. D E

²¹⁶ que] quia E

²¹⁷ Agenoris] Ageuoris ut uid. A, Ageroi D^{a.c.}, Ageronis E

²¹⁸ nominabatur] uocabatur D E

²¹⁹ autem] om. E

²²⁰ extendit se] tr. D E

²²¹ mundi] om. E

²²² Libani] Libam B, aliter Libie D^{in marg.}

Asiam tenere dimidium totius orbis²²³, Europam²²⁴ autem²²⁵ et Africam alterum dimidium²²⁶. Asia autem diuiditur in Maiorem et Minorem. De Asia Maiori²²⁷ dominus de Curco satis plene tractauit. De Asia autem²²⁸ Minori et de aliquibus partibus Europe superficialiter, de moribus et condicionibus hominum et prouinciarum contentarum in dictis partibus²²⁹ Europe est hic pertractandum²³⁰. Et quia prima²³¹ pars Europe uocatur Thracia, que nunc Grecia appellatur, ideo primo de Thracia²³² seu de imperio Constantinopolitano est²³³ dicendum, deinde de regnorum²³⁴ condicionibus Rasie, Bulgarie, Ruthenie²³⁵, Albanie, Hungarie Polonieque²³⁶ tractandum est.

Quantum ad Greciam²³⁷, siue²³⁸
²³⁹imperium Constantinopolitanum,

да Азија обухвата половину целог света, а Европа и Африка обухватају другу половину.^{VI} Азија се дели на Велику и Малу Азију. Велику Азију је господар Корика доста исцрпно описао.^{VII} А о Малој Азији и о неким деловима Европе - о обичајима људи и приликама у провинцијама које се налазе у поменутим деловима Европе - овде ће се летимично расправљати. И пошто се први део Европе назива Тракија, а она се сада зове Грчка,^{VIII} прво ће се говорити о Тракији, или о Константинопольском царству, а затим ће се расправљати о приликама које владају у краљевствима Рашкој, Бугарској, Рутенији, Албанији, Угарској и Пољској.^{IX}

Што се тиче Грчке, односно Константинопольског царства,

²²³ totius orbis] *tr. D E*

²²⁴ Europam] *Europa D E*

²²⁵ autem] *om. E*

²²⁶ alterum dimidium] *alteram dimidiā A B C*

²²⁷ maiori] *minori E^{a.c.}*

²²⁸ autem] *uero D E*

²²⁹ in - partibus] *repet. E*

²³⁰ pertractandum] *tractandum D E*

²³¹ prima] *om. A B C*

²³² Thracia] *scripsi*, Trecia A, Tracia B C, Grecia D E

²³³ est] *om. D E*

²³⁴ regnorum] *regno B, et post add. sup. l. E^{a.m.}*

²³⁵ Ruthenie] *post corr. D^{a.m.}*, Iuchenie D^{a.c.}

²³⁶ Polonieque] *Poloniaque D^{a.c.}*

²³⁷ Greciam] *De Grecia E^{in marg.}*

²³⁸ siue] *seu C*

²³⁹ imperium] *ad ante add. D E*

dicendum quod²⁴⁰ dictum imperium continet duas partes, uidelicet Asiam Minorem et Thraciam dictam. Et ideo imperium illud dinoscitur²⁴¹ esse permaximum et opulentum ualde. Prima enim pars imperii dicti²⁴² est Asia Minor, in qua sunt ille ciuitates famose quas nominat beatus Iohannes in Apocalissi, uidelicet Ephesus, ad quam scribit apostolus Epistulam ad Ephesios, Philadelphia, Laodicia, Thyatira, Pergamum et Sardis. Ibi est et²⁴³ Calcedonia, maxima ciuitatum²⁴⁴, ubi²⁴⁵ consueuerunt concilia²⁴⁶ generalia celebrari. Ibi est et²⁴⁷ Nicomedia ad quam Hannibal, princeps Carthaginis, timore Romanorum fugiens ueneno animam²⁴⁸ expirauit. Preter has ciuitates famosas sunt in ipsa Asia, que nunc a Grecis Natuli²⁴⁹ appellatur, quadrinente magne ciuitates exceptis oppidis, castris, fortaлиciis et uillis innumerabilibus.²⁵⁰ Irrigatur tota terra dicta quindecim fluminibus naualibus. Et circa Thraciam, uel circa²⁵¹ partes Constantinopolitanas,

треба рећи да се поменуто царство сastoји из два дела, односно Мале Азије и поменуте Тракије. Самим тим види се да је ово царство огромно и веома богато. Наиме, први део поменутог царства је Мала Азија. У њој се налазе они славни градови које набраја свети Јован у Откровењу, наиме Ефес, у који апостол упућује Посланицу Ефешанима, Филаделфија, Лаодикеја, Тијатира, Пергам и Сард.^x Тамо је и Халкедон, велики град, где су се одржавали васељенски сабори.^{xi} Тамо је и Никомедија у којој је *Ханибал, картагински војсковођа, бежећи у страху од Римљана од отрова издахнуо.*^{xii} Осим ових славних градова у тој Азији, коју Грци сада зову Анатолија,^{xiii} налази се четристо великих градова (не рачунајући градиће, утврђења, утврде и безбројна села).^{xiv} Целу ову земљу наводњава петнаест пловних река. А око Тракије, односно око Константинопольског краја,

²⁴⁰ quod] est E

²⁴¹ dinoscitur] dignoscitur B C, dicitur D E

²⁴² dicti] dicta E^{p.c.}

²⁴³ et²] etiam D E

²⁴⁴ maxima ciuitatum] iuxta ciuitatem D E

²⁴⁵ ubi] uero del. D, add. sup. l. D

²⁴⁶ concilia] consilia A B C

²⁴⁷ et] etiam D E

²⁴⁸ ueneno animam] tr. D E

²⁴⁹ Natuli] Napuli D E

²⁵⁰ Preter - innumerabilibus] Nota de quadringtonitis magnis ciuitatibus in Asia Minori et in Turquia D^{in marg.}

²⁵¹ circa] citra A

irrigatur Danubio²⁵², permaximo fluuiorum, qui²⁵³ per Hungariam transiens in Bulgariae perforat Alpes et totus²⁵⁴ se frangit in quodam magno²⁵⁵ precipitio²⁵⁶ cuius rugitus²⁵⁷ ad tres dietas auditur. Inde diuiditur in septem capita et transiens²⁵⁸ per dictam terram intrat²⁵⁹ Mare Ponticum,²⁶⁰ uel, secundum alias, Mare Magnum.

Continet hec pars Grecie²⁶¹ septem prouincias, uidelicet Bithyniam, unde oriundus fuit beatus Lucas; dicitur enim²⁶² Bithynia a quodam rege sic nominato. Galatiam, a Gallicis nominatam quia a Gallorum gentibus olim²⁶³ extitit occupata. Ad incolas huius prouincie scribitur Epistula ad Galatas. Verum est etiam quod circa Constantinopolim est castrum quoddam quod uocatur Galata²⁶⁴. Isauria, sic dicta quia est referta et sarcita²⁶⁵ omnibus bonis.

протиче Дунав, огромна река која пролази кроз Угарску, иде до Бугарске, пробија планине и цела се сурвава у неки огроман амбис,^{xv} а њен хук чује се на три дана хода.^{xvi} Ту се *дели на седам рукаваца*^{xvii} и, након што прође кроз поменуту земљу, улива се у Понтско море или, како га други зову, Велико море.^{xviii}

У овом делу Грчке^{xix} постоји седам провинција,^{xx} то јест Битинија, где се родио свети Лука, а зове се *Битинија по неком краљу који је носио то име;*^{xxi} *Галатија, назива се тако по Галата,* јер су њом некада господарила галска племена^{xxii} (становницима ове провинције упућена је Посланица Галађанима), а истина је и то да се у близини Константинопоља налази неко утврђење које се назива Галата;^{xxiii} Исаурија, тако названа јер је пуна и крцата свим добрима;^{xxiv}

²⁵² Danubius perforat Alpes et precipitetur et in septem diuiditur *D*^{in marg.}

²⁵³ qui] que *D*^{a.c.}

²⁵⁴ totus] *scripsi*, totum *codd.*

²⁵⁵ magno] *om. E*

²⁵⁶ magno precipitio] *tr. D*

²⁵⁷ De Danubio fluuiio cuius rugitus ad III dietas auditur *E*^{in marg.}

²⁵⁸ transiens] transient *A B C*

²⁵⁹ intrat] intrant *ut uid. A*, intrant *ut uid. B*, intrant *C*

²⁶⁰ Ponticum] *Pontifi ante del. E*

²⁶¹ Grecie] *om. D E*

²⁶² enim] *om. E*

²⁶³ olim] *om. D E*

²⁶⁴ Galata] *prima litt. dub. A*, Salacha *B*, Salacha *C*

²⁶⁵ sarcita] *surcita C*^{p.c.}, *furcita C*^{a.c.}, *fartica D*, *fartita E*^{p.c.}

Phrygia²⁶⁶, in hac fuit sita illa famosissima ciuitatum Troia.²⁶⁷ Lydia²⁶⁸, in hac prouincia olim erat sedes regni Asie. Est enim quasi insula eo quod a duobus magnis²⁶⁹ fluuiis naualibus, scilicet Ela et Pactolo,²⁷⁰ circumdatur. Caria, in hac est fluuius Aruius nomine qui harenas permixtas auro copioso²⁷¹ continet.²⁷² Pamphylia, a Pamphylo rege sic dicta.

Asia prefata, que est pars²⁷³ Grecie, continet in se dictas²⁷⁴ prouincias. Ab oriente circumcingitur Turcis, a septentrione Tartaris et Ruthenis, ab occidente Bulgaris et Cumanis, a meridie Thracia. Terra est in omnibus habundans et fertilis in pane, uino, piscibus, carnis, auro, argento, serico, sed homines illius terre sunt ualde imbecilles et in nullo apti²⁷⁵ ad prelum et ideo reddunt tributum Turcis et Tartaris.²⁷⁶ Vnde, quia dictis Turcis nolebant reddere tributum, ab eisdem septimo anno transacto tota terra dicta²⁷⁷ fuit deuastata,

Фригија, у њој је био смештен онај чуveni град Троја;^{xxv} Лидија, у овој провинцији некада се налазило седиште Азијског краљевства^{xxvi} и налик је острву, јер је окружују две велике пловне реке - Ела и Пактоло;^{xxvii} Карија, у овој провинцији налази се река по имениу Арвиј чији је песак помешан са великом количином злата;^{xxviii} Памфилија, која се тако зове по краљу Памфилу.^{xxix}

У горе поменутој Азији, која је део Грчке, унутар ње налазе се провинције које се на истоку граниче са Турцима, на северу са Татарима и Рутенима, на западу са Бугарима и Куманима, а на југу са Тракијом.^{xxx} У земљи има свега у изобиљу: богата је житом, вином, рибом, стоком, златом, сребром и свилом. Али, људи у овој земљи су веома слаби и уопште нису способни за бој^{xxxI} и због тога плаћају данак Турцима и Татарима. Тако, пошто нису хтели да плаћају данак Турцима, ови су после седам година целу поменуту земљу разорили,

²⁶⁶ Phrygia] situs magne Troye *E^{in marg.}*

²⁶⁷ bonis - Lydia] *B^{a.m.}*, ciuitatum *om. B*

²⁶⁸ Lydia] *scripsi*, Libdia *A B C*, Liberdia *D E*

²⁶⁹ magnis] *om. D E*

²⁷⁰ Pactolo] *scripsi*, Patolo *A D E*, Pacolo *B C*

²⁷¹ copioso] copiosa *A B*

²⁷² continet] detinet *D E*

²⁷³ est pars] *tr. D E*

²⁷⁴ in se dictas] dictas in se *A C*

²⁷⁵ apti] *repet. A*

²⁷⁶ De hominibus Asie Minoris *D^{in marg.}*

²⁷⁷ terra dicta] *tr. D E*

depopulata²⁷⁸ et depauperata et ex hoc est multum²⁷⁹ imperatoris Constantinopolitani diminuta potentia. Homines incole dicti²⁸⁰ christiani sunt, ac tamen scismatici perfidi.

Secunda pars Grecie dicitur Thracia, a filio Iafeth, filii Noe,²⁸¹ sic nominata²⁸². Inde Grecia quasi Thracia. In prima parte huius Tracie circa Mare Mediterraneum in quodam monte non nimium²⁸³ eleuato est sita illa²⁸⁴ famosissima ciuitatum Constantinopolis²⁸⁵, a Constantino imperatore sic dicta. Nam primo²⁸⁶ Bysantium appellabatur. Hanc ciuitatem dictus Constantinus imperator in magnitudine diuitiis ac meritis fere Romane²⁸⁷ coequauit ciuitati. In ea sunt duo palatia imperialia de porfido marmore fabricata mire pulchritudinis et, quia filii imperatorum qui in eisdem palatiis²⁸⁸ nascebantur uocabantur porfirogeniti, sic dicti uel a palatiis²⁸⁹ quia porfido erant constructi²⁹⁰ uel quia super porfidem lapidem quando²⁹¹ nascebantur

опустошили и опљачкали и због тога је моћ константинопольског цара доста умањена.^{xxxii} А поменути хришћани који ту живе су издајнички шизматици.^{xxxiii}

Други део Грчке назива се Тракија и назvana је тако по сину Јафета, Нојевог сина,^{xxxiv} па је тако Грчка скоро исто што и Тракија.^{xxxv} У првом делу ове Тракије, око Средоземног мора, на неком не нарочито високом брду смештен је онај чувени град Константинополь, назван по цару Константину. Но, прво се звао Визант.^{xxxvi} Овај град поменути цар Константин је по богатству и угледу скоро изједначио са Римом. У њему се налазе две царске палате од порфирног мермера изузетне лепоте и, пошто су се царски синови који су се рађали у тим палатама називали порфиrogenити - било по палатама које су биле изграђене од порфира, било зато што су, када су се рађали, одмах по рођењу бивали

²⁷⁸ depopulata] depulata *D^{a.c.} E^{a.c.}, post corr. D^{a.m.}, post corr. E^{a.m.}*

²⁷⁹ est multum] *tr: D E*

²⁸⁰ dicti] *ibidem D E*

²⁸¹ Noe] nomine *C*, nomine *del. D, add. sup. l. D*

²⁸² nominata] *nominato E*

²⁸³ nimium] *nimio E*

²⁸⁴ illa] *illo B*

²⁸⁵ De ciuitate Constantinopolitana *E^{in marg.}*, Nota de Constantinopolim *D^{in marg.}*

²⁸⁶ primo] *prius D E*

²⁸⁷ Romane] *rone abrev. A, ratione B, Rome C D E*

²⁸⁸ palatiis] *om. D E*

²⁸⁹ uel - palatiis] *om. C*

²⁹⁰ constructi] *constricti E*

²⁹¹ quando] *quanda B*

in ipso suo ortu ponebantur, inde inoleuit quod²⁹² filii omnes imperatorum uocantur²⁹³ porfirogeniti. Notandum tamen quod hic²⁹⁴ imperator qui nunc imperat non uocatur porfirogenitus, sed Andronicus eo quod, quando natus fuit, pater suus Michael Paleologus nondum²⁹⁵ usurpauerat sibi imperium Constantinopolitanum. Et ideo non²⁹⁶ nominatur ut filius imperatoris.

In ea etiam ciuitate est ecclesia mire pulchritudinis ad honorem sancte Sophie consecrata. Ciuitas dicta et regio in circuitu que proprie Thracia appellatur ab oriente circumcingitur Propontide. Propontide²⁹⁷ enim uocatur arcitudo²⁹⁸ illius maris ubi de Constantinopoli est introitus ad Mare Magnum unde itur ad Asiam Minorem, Turcos et Tartaros et ceteros barbaros, habens latitudinem solum septem stadiorum, antiquitus autem uocabatur Hellespontus.²⁹⁹ A meridie circumcingitur Mari Mediterraneo unde³⁰⁰ et portum nobilissimum et permaximum habet.

полагани на порфирни камен - од тог доба уврежио се обичај да се сви царски синови називају порфиrogenити.^{xxxvii} Треба истаћи да се овај цар, који сада влада, не зове порфиrogenит, већ Андроник зато што, када се родио, његов отац Михаило Палеолог још увек није узурпирао престо Константинопольског царства. И стога се он не ословљава као царски син.^{xxxviii}

У том граду је црква необичне лепоте која је посвећена светој Софији. Поменути град (и област око њега која се зове *Тракија*) на истоку је оивичен Пропонтидом.^{xxxix} Пропонтидом се назива онај мореуз где се из Константинопоља улази у Велико море, а одатле се иде ка Малој Азији, ка Турцима и Татарима и осталим варварима. Широк је само седам стадија, а у старо доба звао се Хелеспонт.^{xl} На југу је оивичен Средоземним морем, где се налази изузетно лепа и велика лука.^{xli}

²⁹² quod] quia D E

²⁹³ uocantur] uocabantur B C D E

²⁹⁴ hic] sic B

²⁹⁵ nondum] *scripsi, om.* A B C, nundum D E

²⁹⁶ non] *om.* B

²⁹⁷ Propontide] *om.* B C

²⁹⁸ arcitudo] altitudo D E

²⁹⁹ Latitudo Hellesponti VII stadiorum D^{in marg.}

³⁰⁰ unde] *om.* E

Circa portum istum³⁰¹ de uoluntate imperatoris Ianuenses tenent duas ciuitates quarum una uocatur Trapezus, altera³⁰² Sinope. Ille autem qui preest eis uocatur comino,³⁰³ id est³⁰⁴ marcio. Ab occidente circumcingitur Macedonia, que fuit patria Alexandri, in qua est illa famosa³⁰⁵ ciuitas Philippi³⁰⁶ ad quam scribit apostolus Epistulam ad Philippenses. Sed nunc est quasi destructa, appetat tamen adhuc³⁰⁷ stabulum marmoreum Bucephali³⁰⁸, equi dicti³⁰⁹ Alexandri. A septentrione circumcingitur Danubio³¹⁰ qui diuiditur in septem capita,³¹¹ ut dictum est, quorum, quodlibet³¹² est, habens in latitudine ad tres leucas.

Preter hanc prouinciam que Thracia proprie dicitur³¹³ continet hec pars Grecie septem alias prouincias. Primo uidelicet Macedoniam, sic dictam a Macedone rege.

Два града око те луке, од којих се један зове Трапезунт, а други Синопа, по вољи цара држе Ђеновљани,^{XLII} а онај који управља њима зове се ткомино†, односно маркиз.^{XLIII} На западу се граничи са Македонијом,^{XLIV} која је била отаџбина Александрова,^{XLV} и у којој се налази онај чувени град Филипи коме је апостол упутио Посланицу Филипљанима. Сада је скоро разрушен, али се ипак у њему још види мермерна штала Букефала, коња поменутог Александра.^{XLVI} На северу оивичен је Дунавом^{XLVII} који се, као што је већ речено, дели на седам рукаваца од којих је сваки широк до три лиге.^{XLVIII}

Осим ове провинције која се назива Тракија у овом делу Грчке налази се седам других провинција.^{XLIX} Прва, Македонија, тако назvana по краљу Македону.

³⁰¹ portum istum] hunc portum E

³⁰² altera] et ante add. D E

³⁰³ comino] camino A B C

³⁰⁴ est] om. B

³⁰⁵ illa famosa] tr. D E

³⁰⁶ Philippi] scripti, Philippis B D E, Phillipis A C

³⁰⁷ tamen adhuc] autem adhuc D, autem add. sup. l. D, adhuc autem E

³⁰⁸ Bucephali] scripti, Bucefale A B, Bucefal C^{p.c.}, Busifali add. in marg. D, Bisifali E, aliter Bucifali E^{in marg.}

³⁰⁹ equi dicti] post corr. add. sup. l. D

³¹⁰ Notandum Danubium diuisum in VII capita quorum quodlibet continet in latitudine III leucas E^{in marg.}

³¹¹ quodlibet septem capitum Danubii continet tres leucas in latitudine D^{in marg.}

³¹² quodlibet] quilibet D, quilibet ut uid. E

³¹³ Thracia proprie dicitur] proprie dicitur Tracia D E

In hac est³¹⁴ Mons Olimpus³¹⁵ qui in tantum extollitur ut in cacumine³¹⁶ eius, nec uenti, nec nubes sentiantur³¹⁷. Habundat multum³¹⁸ uenis aureis et argenteis. In ea etiam est campus pulcherrimus, totus planus, habens in longitudine tres dietas et totidem in latitudine. Irrigatur duobus fluuiis naualibus. Ab oriente habet Constantinopolim, uel Thraciam, a meridie Achiam, ab occidente Thessalonicam, a septentrione Ruthenis circumcingitur. Secundo³¹⁹ Thessalam, a Thessalo rege sic nuncupatam. Est enim hec regio³²⁰ multum lata et opulenta, unde et usque ad³²¹ hodiernum diem reseruat sibi nomen regni³²²: uocatur enim regnum Thessalonicense. In ea³²³ est illa ciuitas famosa que uocatur Thessalonica, unde et tota regio nominatur,³²⁴ habens portum maris latissimum. In ea etiam est Mons Parnassus, olim Apolloni³²⁵ consecratus.

У њој се налази планина Олимп, која се толико издиже у висину да се на њеном врху не осећају ни ветрови, нити се виде облаци. Има пуно златних и сребрних жила.¹ У њој се налази прелепо поље, сасвим равно, које у дужину има три дана хода и исто толико у ширину. Наводњавају је две пловне реке.¹¹ Са њене источне стране налази се Константинополь или Тракија, на југу Ахая, на западу Тесалија, а на северу граничи се са Рутенима.¹¹¹ Друга, Тесалија, тако назvana по краљу Тесалу.¹¹¹¹ Овај крај је веома простран и богат и краљевство све до дана данашњег по њему носи име, односно зове се Солунско краљевство.¹¹⁴ У овом крају налази се чувени град који се назива Солун по коме је цела регија добила име,¹¹⁵ а који има веома широку морску луку. У овој области налази се планина Парнас која је некада била посвећена Аполону.¹¹⁶

³¹⁴ est] enim E

³¹⁵ mons Olimpus de eius cacumine non sentiuntur nubes nec uenti E^{in marg.}

³¹⁶ cacumine] acumine A B C

³¹⁷ sentiantur] sensiantur A B C

³¹⁸ multum] multis D E

³¹⁹ Secundo] secunda D^{a.c.}

³²⁰ est - regio] hec enim regio est D E

³²¹ ad] et in D, in E

³²² reseruat - regni] sibi reseruat regni nomen D E

³²³ ea] illa enim D E

³²⁴ nominatur] naminatur A

³²⁵ Appolloni] scripsi, Apolino A B C, Appolino D^{a.c.}, Appolini D^{p.c.}, Appolini E

Nunc autem uocatur Sfeptagoria³²⁶ quod idem est quod mons sanctus eo quod ibi est multitudo³²⁷ monachorum Grecorum anachoretarum qui calogeri dicuntur. Hec fuit patria illius famosi militis Achillis. In ea primo equi³²⁸ domiti fuerunt et denarii aurei fabricati. Quattuor magnis fluuiis naualibus irrigatur. Magnam partem istius prouincie, seu regni, possidet rex Rasie, seu Seruie³²⁹, et hoc nomine dotis³³⁰ eo quod filiam imperatoris qui nunc imperat duxit in uxorem. Circumcingitur enim hec prouincia a parte orientis Macedonia, a meridie Achaia, ab occidente Rasia et Seruia,³³¹ a septentrione Bulgaria. Notandum est hic³³² quod inter³³³ Macedoniam, Achaiam et Thessalonicam est quidam³³⁴ populus ualde magnus et³³⁵ spatus qui uocantur³³⁶ Blachi.³³⁷ Qui et olim fuerunt Romanorum pastores ac in Hungaria, ubi erant pascua Romanorum propter nimiam terre uiridatatem et fertilitatem, olim morabantur,

Сада се, пак, назива Светагора, што је исто што и „света планина“, зато што се тамо налази много грчких монаха анахорета који се зову калуђери.^{LVII} *Овај крај је био отаџбина чуvenог војника Ахила.*^{LVIII} У овом крају су први пут били притомљени коњи и први пут су кованы златници.^{LVIX} Наводњавају га четири велике пловне реке. Велики део ове провинције или краљевства поседује краљ Рашке, односно Србије, и то захваљујући миразу, зато што је кћерку цара који сада влада узео за жену.^{LX} Наиме, ова провинција се на истоку граничи са Македонијом, на југу са Ахаем, на западу са Рашком и Србијом, а на северу са Бугарском.^{LXI} Овде треба истаћи да се између Македоније, Ахaje и Солуна, на великом простору, налази један веома бројан народ који се назива Власима.^{LXII} Они су некада били римски пастири и некада су живели у Угарској где су се, због изузетне плодности земље и бујности зеленила, налазили пашњаци Римљана.

³²⁶ Sfeptagoria] Septagoria *B*, Sfepragoria *C*, Spretagoria *D E*

³²⁷ ibi - multitudo] multitudo est ibi *D*

³²⁸ equi] *om. E*

³²⁹ Seruie] seruicie *B D^{a.c.} E*, aliter Seruie *D^{in marg.}*

³³⁰ dotis] *post corr. add. sup. l. D*

³³¹ Seruia *D^{in marg.}*

³³² est hic] *om. D E*

³³³ inter] circa *add. sup. l. E^{a.m.}*

³³⁴ quidam] quedam *B*

³³⁵ et] est *ante del. E*

³³⁶ uocantur] *litt. n exp. A*, uocatur *B C E*

³³⁷ Blachi] *scripsi*, Blazi *A B C*, Blasi *D*, Blati *E*, aliter Blati *D^{in marg.}*

sed tandem ab Hungaris inde expulsi ad partes illas³³⁸ fugierunt. Habundant enim caseis optimis, lacte et carnibus super omnes nationes. Terram enim³³⁹ horum³⁴⁰ Blachorum³⁴¹, que est magna et opulenta, exercitus domini Caroli - qui in partibus Grecie moratur³⁴² fere totam occupauit et ideo conuertit se ad regnum Thessalonicense et actu mari terraque expugnauit³⁴³ ciuitatem Thessalonicensem dictam cum regione circumadiacente. Tertio Achaiam³⁴⁴, sic dictam ab Acheo rege. Hec prouincia, preter partem que iungitur Macedonie, undique est circumdata mari et ideo fere insula est. Caput huius prouincie est Corinthus³⁴⁵ que,³⁴⁶ propter suam pulchritudinem et nobilitatem quam³⁴⁷ olim habuit, uocabatur Grecie decus. Ad hoc³⁴⁸ dirigit apostolus Epistulam ad Corinthios. In ea etiam sunt ciuitates alie³⁴⁹ ualde famose,³⁵⁰ uidelicet Patrae³⁵¹,

Али, када су их на kraју Угри одатле отерали, побегли су у ове kraјеве. Имају пуно одличног сира, млека, меса, више од свих народа.^{LXIII} Земљу ових Влаха, која је велика и богата, скоро целу је заузела војска господина Карла^{LXIV} - која борави у грчким областима, а одатле се упутила ка Солунском краљевству и напавши са мора и копна заузела је поменути град Солун, заједно са околном облашћу.^{LXV} Трећа, Ахая, тако названа по краљу Ахају. Ова провинција, осим дела који се граничи са Македонијом, са свих страна окружена је морем и стога је попут острва. Главни град ове провинције је *Коринт* који се, због своје лепоте и угледа који је некада имао, назива „бисером Грчке“.^{LXVI} Овде је апостол упутио Посланицу Коринћанима. У овој провинцији постоје још и други веома чувени градови, односно Патра,

³³⁸ illas] illa *B*

³³⁹ enim] *om.* *D E*

³⁴⁰ horum] istorum *D E*

³⁴¹ Nota de Blacis *D^{in marg.}*

³⁴² moratur] morantur *B*

³⁴³ expugnauit] *scripsi*, expugnant *codd.*

³⁴⁴ Achaia *D^{in marg.}*

³⁴⁵ Corinthus *D^{in marg.}*, Chorinthus *E^{in marg.}*

³⁴⁶ que] qui *D E*

³⁴⁷ quam] quod *ut uid. ante corr.* *D^{a.m.}*, quod *ut uid. ante corr.* *E^{a.m.}*

³⁴⁸ hoc] hos *D E*

³⁴⁹ alie] *om. E*

³⁵⁰ ualde famose] *tr. D E*

³⁵¹ Patras *D^{in marg.}*

ubi beatus Andreas fuit crucifixus et corpus eiusdem iacet reconditum³⁵², Clarentia, Andrauilla et multe alie. Vulgariter prouincia hec³⁵³ Morea³⁵⁴ uocatur, Latine uero Principatus Achaie. Huius principatus partem occupauit princeps, filius³⁵⁵ regis Sicilie, sed et ceteras partes quasi Gallici et Latini tenent occupatas³⁵⁶. Irrigatur hec prouincia uno magno fluuio nauali qui Erymanthus³⁵⁷ uocatur. Hic³⁵⁸ lapidem asbestos³⁵⁹ nomine³⁶⁰ gerat³⁶¹ qui semel accensus numquam extinguitur. Candidissime etiam merule in terra illa nascuntur. Quarto Helladiam, ab Helladio rege sic dictam, sed nunc Atheniensis³⁶² Ducatus uocatur. In ea enim sunt ciuitates Athenarum, Thebana, Peloponnensis³⁶³ et Academia³⁶⁴, olim uilla philosophorum. Est enim hec prouincia inter Macedoniam et Achaiam uersus Constantinopolim sita et regitur tota a Gallicis et Latinis.

где је свети Андреј био распет и где леже његове мошти,^{LXVII} Кларенца, Андравида и многи други.^{LXVIII} Ова провинција се на народном језику назива Мореја, а на латинском Ахajsка кнежевина. Делом овог кнежевства влада принц, син краља Сицилије,^{LXIX} или и другим деловима углавном владају Гали и Латини. *Ову провинцију наводњава једна велика река која се назива Еримант. Она носи камен по имену азбест који, када се једном упали, никада се не гаси.*^{LXX} У овој земљи живе снежнобели косови. Четврта, Хелада, која се тако зове по краљу Хеладију,^{LXXI} или сада се зове Атинско војводство. У њему се налазе градови Атина, Теба, Пелопонез и Академија, некада насеобина филозофа.^{LXXII} Ова провинција налази се између Македоније и Ахaje наспрот Константинопољу и њом у целости управљају Гали и Латини.^{LXXIII}

³⁵² reconditum] circumditum *D*, recumditum *post corr.* *E^{a.m.}*

³⁵³ prouincia hec] *tr.* *D E*

³⁵⁴ Morea *D^{in marg.}*

³⁵⁵ filius] felicis *E*

³⁵⁶ tenent occupatas] *tr. post corr.* *C*

³⁵⁷ Erymanthus] *scripsi*, Crimantos *A B*, Crimates *C*, Crinantes *D E*

³⁵⁸ hic] hec *dub.* *D*

³⁵⁹ asbestos] *scripsi*, albesseu *A B*, albussen *C*, albesseum *D E*

³⁶⁰ gerat] *scripsi*, guerat *codd.*, malim gerit

³⁶¹ Erymanthus - gerat] *om. B*

³⁶² Atheniensis *E^{in marg.}*

³⁶³ Peloponnensis] Poloponia *D E*

³⁶⁴ Academia] Achadomia *D^{p.c.}*, Achadonia *D^{a.c.} E*

Quinto Lacedemoniam,³⁶⁵ in ea est Nigropontus³⁶⁶ que a Gallicis etiam³⁶⁷ et Lombardis³⁶⁸³⁶⁹ regitur et inhabitatur.³⁷⁰ Est hec prouincia parua in quantitate, tamen multum deliciosa et insularis. Sexto Epirum, a Pyrrho, Achillis filio, sic dictam, que nunc Terra despoti³⁷¹ uocatur. Magna prouincia³⁷² est et lata, habens in se ciuitates Neupotasensem³⁷³, †Gridensem†, Belgradensem³⁷⁴ et †Siuaricensem†³⁷⁵ et multas alias ciuitates³⁷⁶ et castra. Partem huius³⁷⁷ prouincie princeps Achaie, filius regis Sicilie, ratione³⁷⁸ uxoris que est despoti filia, occupat -licet frater uterinus uxoris³⁷⁹ eiusdem³⁸⁰ principis, qui nunc³⁸¹ de nouo filiam³⁸² imperatoris Constantinopolitani duxit in uxorem, impugnet eum³⁸³ uiriliter et proficiat multum contra eum, ut dicitur.

Пета, Лакедемонија. У њој се налази Негропонт који насељавају и којим владају Гали и Ломбарђани.^{LXXIV} Ова провинција је мала по величини, али ипак је веома лепа и острвска. Шеста, Епир, тако названа по Пиру, Ахиловом сину,^{LXXV} а која се сада назива Деспотовина, велика је провинција и пространа и у њој се налазе градови Наупакт, †Агринион†, Берат и †Сервијана†^{LXXVI} и многи други градови и тврђаве. Делом ове провинције влада кнез Ахаје, син сицилијанског краља, захваљујући жени која је деспотова кћерка - иако је њега рођени брат жене овог кнеза, који је сад недавно оженио кћерку константинопольског цара, силовито напао и, кажу, у томе имао доста успеха.^{LXXVII}

³⁶⁵ Lacedemoniam] Lacedomomiam A, Lacedomoniam B

³⁶⁶ Nigropontus] Nigra pontus D E

³⁶⁷ etiam] om. D E

³⁶⁸ Lombardis] a ante add. D

³⁶⁹ regitur] tota ante add. D E

³⁷⁰ inhabitatur] inhibitatur B

³⁷¹ despoti] desponti D E

³⁷² prouincia] terra D E

³⁷³ Neupotasensem] Neupcasensem D E

³⁷⁴ Belgradensem] Balgradensem D E

³⁷⁵ Siuaricensem] Siuericensem D, Smerecensem E

³⁷⁶ Naupactensem – alias] om. B C

³⁷⁷ huius] om. B

³⁷⁸ Sicilie ratione] Silicie del. D, add. sup. l. D

³⁷⁹ que - uxoris] om. B

³⁸⁰ eiusdem] dicti D E

³⁸¹ nunc] om. D E

³⁸² filiam] filia B

³⁸³ impugnet eum] tr. D E

Septimo, Cretam a Creta³⁸⁴ rege sic dictam,³⁸⁵ que Centopolis olim uocabatur eo quod centum urbibus nobilibus extitit decorata - licet nunc sint destructure et ille que sunt non in illo sunt robore quo fuerunt. Hec prouincia insula³⁸⁶ est et a Venetis tenetur³⁸⁷ et regitur. Hec insula prima remis et sagittis claruit, litteris iura prima³⁸⁸ docuit³⁸⁹, equestres turmas prima repperit, musicum studium prima adinuenit. Ceruos, lupos, uulpes, serpentes, noctuas, aliaque³⁹⁰ ferarum noxia, nec gignit, nec sustinet et si aliunde illuc³⁹¹ portantur, statim moriuntur, ut referunt experti.³⁹²

Preter hanc insulam sunt et alie insule que se extendunt fere in Cyprum et ad Mare Magnum usque ad Mare Adriaticum, que sunt et debent esse imperatoris Grecorum. Dicte autem insule Cyclades³⁹³ uocantur eo quod circumdant, uel circumadiacent, ipsi Grecie et sunt principales XII. Prima est Rhodus,³⁹⁴

Седма, Крит, тако названа по краљу Криму, која се некада називала Центополъ зато што је била украшена стотином славних градова,^{LXXVIII} али су ти градови сада порушени, а они који су преостали немају више ону пређашњу моћ. Ова провинција је острво и њоме владају и управљају Венецијанци.^{LXXXIX} На овом острву је први пут уведена употреба весала и стрела, правила писања ту су се први пут предавала, оно је прво имало коњичке одреде, ту се по први пут проучавала музика, а јелени, вукови, лисице, змије, сове и друге штетне животиње на овом острву нити се рађају, нити опстају: ако их ту однекуд донесу, оне угину,^{LXXX} кажу познаваоци.

Осим овог острва ту су и друга која се простиру скоро до Кипра и до Великог мора, све до Јадранског мора, која јесу и која морају да буду у поседу цара Грка.^{LXXXI} Поменута острва зову се Киклади јер су распоређена у круг око Грчке^{LXXXII} и има их дванаест главних. Прво је Родос,

³⁸⁴ Cretha *D^{in marg.}*

³⁸⁵ dictam] dicta *A B dub. C*

³⁸⁶ insula] *om. E*

³⁸⁷ tenetur] tegitur *E*

³⁸⁸ prima] primo *E*

³⁸⁹ docuit] dedit *D^{p. c.}*

³⁹⁰ aliaque] aliasque *A B C*

³⁹¹ illuc] adhuc *B C, illic D E*

³⁹² Notandum prouincia Crete non sustinet uenenosas bestias *E^{in marg.}*

³⁹³ Cyclades] *add. sup. l. D, Eulaides del. D, Eulaides E*

³⁹⁴ Rodus. Ciclades principales sunt XII. Vnde fuit Ptolomeus astrologus *D^{in marg.}*

in qua fuit colossus eneus cuius altitudo erat LXX cubicorum. De hac autem insula et³⁹⁵ urbe Rhodia fuit Ptolemeus³⁹⁶ qui fecit astrologiam suam. Hanc insulam cum ciuitate sua Rhodia nuper hospitalarii³⁹⁷ occuparunt cum magno damno rerum et personarum suarum. De hac etiam³⁹⁸ insula fuit Menedemus,³⁹⁹ precipuus Aristotelis discipulus. Secunda est Delos.⁴⁰⁰ Delos⁴⁰¹ in Greco⁴⁰² idem est quod manifestatio quia prima appetet inter insulas. Vocatur et⁴⁰³ Ortygia⁴⁰⁴ propter multitudinem coturnicum⁴⁰⁵ que ibi⁴⁰⁶ sunt et a Grecis ortygie⁴⁰⁷ uocantur. Tertia uocatur Tenedos⁴⁰⁸. In hac naues collecte fuerunt a Grecis contra Troiam⁴⁰⁹. Quarta uero Mytilene,⁴¹⁰⁴¹¹ per quam de⁴¹² Syria et Cypro⁴¹³ nauigatur in

на коме се налазио бронзани колос чија је висина била седамдесет лаката.^{LXXXIII} Са овог острва и из града Родоса био је Птолемеј који је саставио своју астрологију.^{LXXXIV} Ово острво, као и његов град Родос, недавно су заузели хоспиталци, уз велике материјалне и људске губитке.^{LXXXV} Са овог острва био је Менедем, истакнути Аристотелов ученик.^{LXXXVI} Друго је Делос. Делос на грчком значи „појава“ јер се ово острво прво појављује од острва, а назива се још и Ортија због мноштва препелица које тамо живе и које Грци зову „ортвије“.^{LXXXVII} Треће се назива Тенедос. Код њега су Грци сабрали лађе да крену против Троје.^{LXXXVIII} Четврто је Митилена преко којег се из Сирије и са Кипра плови у

³⁹⁵ et] ex D E

³⁹⁶ Ptolemeus] *scripsi*, Ptolomeus A, Protolomeus B, Ptholomeus C D E

³⁹⁷ hospitalarii] *om.* D E, Saraceni *add. sup. l.* D

³⁹⁸ etiam] autem B C

³⁹⁹ Menedemus] *scripsi*, Minodimus A D E, Musodimus B C

⁴⁰⁰ ortigio D^{in marg.}

⁴⁰¹ Delos^{2]} *om.* C

⁴⁰² Greco] Grece D

⁴⁰³ et] *om.* D E

⁴⁰⁴ Ortygia] *scripsi*, Orthoya A C, Orchoya B, Ortheia D, Orchoia E

⁴⁰⁵ coturnicum] conturnicum B C, *om.* D E

⁴⁰⁶ ibi] ubi A B C^{p.c.}

⁴⁰⁷ ortygie] *scripsi*, orthogie A B, ortogie C, ortogio D E

⁴⁰⁸ Tenedos] *scripsi*, Tenodes A B C, Ceudes D E

⁴⁰⁹ Troiam] Troiani B, Troianos C

⁴¹⁰ Mytilene] *scripsi*, Michilene A B C, Mithelene D^{p.c.}, Mithelere D^{a.c.}, Michelere E

⁴¹¹ Mitilene D^{in marg.}

⁴¹² de] *dub.* D, *om.* E

⁴¹³ Cypro] Ciprum E

Italiam, de qua apostolus in Actibus apostolorum: difficilem habuimus accessum propter bithalassum⁴¹⁴, id est litus in mare⁴¹⁵ potentum. Quinta Icaria, hec nullum⁴¹⁶ portum habet. Sexta Melos, quasi rotundissima⁴¹⁷. Septima Parion,⁴¹⁸ sic dicta quia gignit⁴¹⁹ candidissima marmora⁴²⁰ et sardium⁴²¹ lapidem⁴²². Octaua Chion⁴²³. Nona Samia⁴²⁴, ex qua fuerunt Sibylla Samia⁴²⁵ et Pythagoras Samius⁴²⁶ a quo philosophie nomen est sumptum. Decima Abydos, que est iuxta Propontidem⁴²⁷ et Hellespontum. In hac Xerxes⁴²⁸ fertur fecisse pontem ex nauibus et inde in Greciam transisse.⁴²⁹

Италију, а о којем је апостол у Делима апостолским рекао „имати смо тежак приступ због гребена“, односно стене која је штурчала у мору.^{LXXXIX} Пето је Икарија, која нема ниједну луку.^{xc} Шесто је Мелос, скоро сасвим кружно.^{xci} Седмо је Парос, тако названо зато што се одатле води најбољи мермер и сардски камен.^{xcii} Осмо је Хиос. Девето, Самос, са којег су били Сибила Самошанка и Питагора Самошанин (од кога је потекао назив филозофија).^{xciii} Десето је Абидос, које се налази поред Пропонтиде и Хелеспонта. Кажу да је Ксеркс наредио да тамо направе мост од лађа и да је одатле прешао у Грчку.^{xciv}

⁴¹⁴ bitalassum] bicalassum C, bicalusium D E

⁴¹⁵ mare] mari E

⁴¹⁶ nullum] multum D E

⁴¹⁷ rotundissima] totum diffima B C, -cili- add. sup. l. C

⁴¹⁸ Parion] Panon B C, Palion D E

⁴¹⁹ gignit] pignit ante add. B, genuit D E

⁴²⁰ marmora] marbiora E

⁴²¹ sardium] sardinum D E

⁴²² lapidem] sapidem B

⁴²³ Chion] scripti, Zyon codd.

⁴²⁴ Samia] post corr. C, Sampnia A B D E

⁴²⁵ Samia] Sampnia D, aliter Samia D^{in marg.}, Sannia E

⁴²⁶ Samius] Sammius A, et Sammnis B

⁴²⁷ Propontidem] Propontide A B

⁴²⁸ aliter Xertes del. D^{in marg.}

⁴²⁹ in - transisse] om. E

Vndecima⁴³⁰ Coos,⁴³¹ ⁴³²ex qua Hippocrates⁴³³ medicus fertur fuisse natus. Dicitur autem⁴³⁴ arte lanificii⁴³⁵ prima⁴³⁶ in ornamento feminarum claruisse. Duodecima Cephalonia, hec est iuxta Achaim et Terram despoti⁴³⁷, pertinet tamen ad Principatum Achaie.

Est et⁴³⁸ octaua prouincia ipsius Grecie secundum rei ueritatem Dalmatia⁴³⁹, a Delmi,⁴⁴⁰ maxima ciuitate eiusdem regionis, sic dicta - licet eadem ciuitas postmodum uocata fuerit⁴⁴¹ Salona⁴⁴² que nunc⁴⁴³ est destructa. Hec enim prouincia habebat annexas prouincias⁴⁴⁴ Rasiam, uidelicet⁴⁴⁵ Seruiam⁴⁴⁶, et⁴⁴⁷ Croatianam⁴⁴⁸ et protendebatur usque in Histriam prope Venetas ad tres dietas. Que quidem⁴⁴⁹ prouincia cum adiunctis regnis tempore bonorum

Једанаесто је Кос где је, како кажу, рођен лекар Хипократ. Кажу да се тамо развило умеће ткања вуне, на украс жене.^{XCV} Дванаесто је Кефалонија која се налази поред Ахаје и Деспотовине, а припада Ахајској кнежевини.^{XCVI}

А осма провинција ове Грчке је, како се зна, Далмација, која се тако зове по Делмима, великим граду у тој области^{XCVII} – а тај исти град је касније назван Салона и он је сада разрушен.^{XCVIII} Овој провинцији припадале су провинције Рашка, то јест Србија, и Хрватска, а промезала се до Истре^{XCVIX} (на три дана хода од Венеције). Ова провинција је са суседним краљевствима у време добрих

⁴³⁰ Coos] Choos A, Cohos C, Cheos D E

⁴³¹ Choos D^{in marg.}

⁴³² Legere enim et non intelligere, negligere est add. in marg. A^{a.m.}

⁴³³ Hippocrates] scripsi, Yopocras codd.

⁴³⁴ autem] om. D E

⁴³⁵ arte lanificii] archelanicisii D E

⁴³⁶ prima] om. A B C, posita E

⁴³⁷ despoti] desponti D E

⁴³⁸ est et] tr. B

⁴³⁹ Dalmatia D^{in marg.}

⁴⁴⁰ Delmi] Delim D E

⁴⁴¹ fuerit] fuit D E

⁴⁴² Salona] om. D E

⁴⁴³ est] et ante add. A B, etiam ante add. C

⁴⁴⁴ annexas prouincias] tr. D E

⁴⁴⁵ uidelicet] et post add. D E

⁴⁴⁶ Seruia D^{in marg.}

⁴⁴⁷ Cruata D^{in marg.}, aliter Croatianam D^{in marg.}

⁴⁴⁸ Croaciam] post corr. C, Truaciam A B C^{a.c.}, Cruatam D, Cruacam E

⁴⁴⁹ quidem] quidam C

imperatorum de Constantinopoli erat prima prouincia Grecie, sed deficiente imperio, nec in primo robore stante, partem huius prouincie occupauerunt Veneti, partem Hungari⁴⁵⁰. Regiones⁴⁵¹ autem circumadiacentes sic preoccupauerunt Sclavi et Hungari quod iam non⁴⁵² uidentur pertinere ad dictum imperium Constantinopolitanum⁴⁵³.

Fuit enim et adhuc est inter omnes partes mundi dictum imperium Constantinopolitanum⁴⁵⁴
⁴⁵⁵ permagnificum⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ Nam preter⁴⁵⁸ ciuitates Asie Minoris que sunt numerate⁴⁵⁹ supra que est prima pars⁴⁶⁰ Grecie, seu imperii Constantinopolitani⁴⁶¹, in prouinciis secunde partis, scilicet Thracie, et insulis memoratis exceptis castris, fortaliciis, oppidis et uillis computantur ab expertis alie quadringente⁴⁶² ciuitates et plures, potius quam pauciores.

царева из Константинопоља била прва провинција Грчке,^c или када је царство ослабило и када више није имало ону прећашњу моћ, део ове провинције заузели су Венецијанци, а други део Угри. Околне области заузели су Словени и Угри, тако да се чини да више не припадају поменутом Константинопољском царству.

Поменуто Константино-польско царство је заузимало и још увек заузима једну од највећих области на свету. Наиме, осим градова Мале Азије који су горе наведени у првом делу Грчке, односно Константинопољског царства, у провинцијама другог дела, односно Тракији и поменутим острвима, не рачунајући тврђаве, утврде, градиће и села, зналци броје још четристо других градова или више, никако мање.

⁴⁵⁰ Hungari] *scripsi*, Vngarie A B C, Vngari D^{p.c} E^{p.c}

⁴⁵¹ regiones] alias *post add.* C^{in marg.}

⁴⁵² iam non] *tr.* B

⁴⁵³ Constantinopolitanum] Constantinopolis D E

⁴⁵⁴ Fuit - Constantinopolitanum] *om.* B C

⁴⁵⁵ permagnificum] parmannificum B

⁴⁵⁶ inter - permagnificum] dictum imperium inter omnes partes mundi permaximum D E

⁴⁵⁷ Notandum quod imperium Constantinopolitanum est maximum totius mundi, sed imperator non potest gaudere etc. E^{in marg.}

⁴⁵⁸ preter] propter A^{a.c.}, propter B C

⁴⁵⁹ numerate] *conieci, abreu. codd., numinate ed.*

⁴⁶⁰ prima pars] *tr.* D

⁴⁶¹ Constantinopolitanu] Constantinopolis D E

⁴⁶² quadringente] quadrigente A B C

Sed hoc⁴⁶³ nos⁴⁶⁴ non credimus⁴⁶⁵, nunc licet credamus quod antiquitus bene fuerunt tot quia⁴⁶⁶ multe ruine ciuitatum ibidem⁴⁶⁷ uidentur. Est etiam dictum imperium, quantum⁴⁶⁸ ad secundam partem suam, scilicet Thraciam⁴⁶⁹, opulentum⁴⁷⁰ ualde, habundans nimium auro, argento, serico, pane, uino, carnibus et omnibus uictualibus. Omnes principes Grecie ac ceteri nobiles et omnes de imperatoris familia uadunt induiti sericeis⁴⁷¹ et deauratis pannis uel scarleto⁴⁷² forrato de nobilibus pellibus. Veste portant communiter⁴⁷³ longas⁴⁷⁴, scissas⁴⁷⁵ tam⁴⁷⁶ retro sicut⁴⁷⁷ ante, cum largis manicis sicut dalmatica (unde⁴⁷⁸ dalmatica⁴⁷⁹ est quoddam genus uestimenti Grecum a⁴⁸⁰ Dalmatia⁴⁸¹ sic dicta,

Нама то делује невероватно, али треба да верујемо да их је у старини било толико много јер се тамо виде рушевине многих градова. Поменуто царство, и када је реч о другом његовом делу, односно Тракији, веома је богато и обилује преко мере златом, сребром, свилом, житом, вином, стоком и другим потрепштинама. Сви грчки одличници и остали племићи и сви из царске породице обучени су у свилене хаљине опточene златом, или у хаљине од сомота опшивене племенитим крзном. Одећу носе обично дугу, са изрезом једнаким позади и напред, са широким рукавима, као што је далматика^{c1} (далматика је нека врста грчке одеће из такозване Далмације

⁴⁶³ hoc] ut uid. A, hec B C

⁴⁶⁴ nos] om. D E

⁴⁶⁵ credimus] post corr. D

⁴⁶⁶ quia] quod B, quot C

⁴⁶⁷ ibidem] om. A B C

⁴⁶⁸ quantum] quam A B C

⁴⁶⁹ Secunda pars regni Constantinopolis est Tratia D^{in marg.}

⁴⁷⁰ opulentum] opulentam A B C^{a.c.}, opulenta C^{p.c.}

⁴⁷¹ sericeis] sericis D E

⁴⁷² scarleto] scarlecto D E^{a.c.}, scarletto E^{p.c.}

⁴⁷³ communiter] cum D E

⁴⁷⁴ longas] longis D E

⁴⁷⁵ scissas] scunsis D, stuisis E

⁴⁷⁶ tam] scripsi, tamen A B C E, sicut del. D, tamen add. et del. sup. l. D, aliter tam add. sup. l. D

⁴⁷⁷ sicut] et post add. A B C

⁴⁷⁸ unde] om. B C D E

⁴⁷⁹ dalmatica] om. B C E

⁴⁸⁰ dalmatica² - Dalmatia] add. in marg. D

⁴⁸¹ Dalmatia] dalmatica B C

que secundum unam considerationem est octaua, secundum uero aliam⁴⁸² prima prouincia Grecie, quia in illa parte Grecie maxime talibus uestibus utebantur). Inter ceteras magnificentias prefatus imperator Constantinopolitanus⁴⁸³ habet has: nam numquam equitat quin duo uel tria milia armatorum ipsum precedant et sequantur⁴⁸⁴ inter pedites et equites. Raro in camera comedit⁴⁸⁵, sed semper in aula communi⁴⁸⁶ permaxima⁴⁸⁷ in loco eminenti. Nullus autem alter⁴⁸⁸ comedit ipso comedente, nec mense sunt apposite preter suam. Tenentur tamen omnes principes eius et nuntii qui ad eum mittuntur interesse prandio suo et stare pedes quo usque comederit coram ipso⁴⁸⁹ et unumquemque⁴⁹⁰ eorum, etiam si tria milia essent, exeniat⁴⁹¹ imperator⁴⁹² de nouo⁴⁹³ ferculo et famulus cuiuslibet recipit paratus⁴⁹⁴ dictum exenium⁴⁹⁵ et apportat ad domini⁴⁹⁶ sui hospitium.

- која је према једном мишљењу осма, а према другом прва грчка провинција^{CII} - јер се у том делу Грчке највише користи таква одећа). Између осталих величанствених ствари за горе поменутог константинопольског цара зна се следеће: никада не јаше, а да му не претходе и да га не прате две-три хиљаде наоружаних пешака и коњаника. Ретко кад једе у соби, већ увек у огромној сали, на видном месту. Кад он једе, нико други не једе, нити је било који други сто постављен осим његовог. Сви његови највиши званичници и гласници који долазе код њега морају да присуствују његовом обеду и да при том стоје пред њим све док не заврши. И цар свакога од њих, макар их било три хиљаде, изнова дарује и њихове спремне слуге примају поменути дар и односе га свом господару тамо где је одсео.

⁴⁸² aliam] est post add. D E

⁴⁸³ Constantinopolitanus] Constantinopolis D E

⁴⁸⁴ sequantur] sequuntur A, sequentur B, sequuntur C

⁴⁸⁵ comedit] add. in marg. C

⁴⁸⁶ communi] que ante del. D, add. sup. l. D

⁴⁸⁷ permaxima] proxima B

⁴⁸⁸ alter] aliorum D E

⁴⁸⁹ quo usque - ipso] coram ipso quo usque comederit D, quo usque comederit E

⁴⁹⁰ unumquemque] post corr. D

⁴⁹¹ exeniat] exeni ac B, examinat C, examinat D E, aliter exeniat add. sup. l. D

⁴⁹² imperator] et post add. A B C

⁴⁹³ nouo] quolibet D E

⁴⁹⁴ recipit paratus] tr. D E

⁴⁹⁵ exenium] exennium C, examen D E, add. sup. l. D

⁴⁹⁶ domini] dominum post corr. C

Preter dictum exenium⁴⁹⁷ quod omni die recipiunt habent prebendas et prouisiones⁴⁹⁸ ab eodem imperatore largas et magnas. Nam ille qui uadit cum quinque equis recipit prebendam pro XXV equis et⁴⁹⁹ XXXV hominibus et ideo contingit frequenter quod pauperes nuntii protrahunt quam⁵⁰⁰ possunt de tempore ut diuites efficiantur. Omnes qui uadunt ad dictum imperatorem⁵⁰¹ uisitandum, et quotienscumque,⁵⁰² cum magnis exeniis⁵⁰³ in pecunia⁵⁰⁴ et sericeis⁵⁰⁵ pannis exeniantur⁵⁰⁶ ab eodem et presertim hoc circa nuntios obseruantur.

Et licet sit⁵⁰⁷ ita magnificus idem imperator, est tamen ualde imbecillis in potentia eo quod Greci communiter sunt⁵⁰⁸ effeminati et in nullo ad arma⁵⁰⁹ apti^{510, 511}. Sunt tamen astuti et dolosi et ideo, si contingat eos quandoque uincere, malitia et astutia⁵¹² dictam uictoram assequuntur.

Осим поменутог дара, који сваког дана примају, добијају од овог истог цара велика и издашна средства и потрепштине. Наиме, онај који иде са пет коња прима потрепштине за двадесет и пет коња и за тридесет пет људи и зато се често дешава да сиромашни гласници продужавају боравак да би се обогатили. Сви који долазе да посете цара, и то сваки пут када оду пред њега, добијају велике дарове у новцу и у свиленим хаљинама, а нарочито се ово поштује кад је реч о гласницима.^{ciii}

И иако је цар тако величанствен, ипак има малу моћ зато што су Грци углавном као жене и никако нису вешти на оружју, но ипак су лукави и превејани и стога се дешава да, ако се деси да некада победе, ту победу задобијају поквареношћу и лукавством.

⁴⁹⁷ exenium] exennium *C*, examen *D E*

⁴⁹⁸ ab] et ante add. *E*

⁴⁹⁹ et] pro post add. *D E*

⁵⁰⁰ quam] quantum *ante corr. C*, quantum *D E*

⁵⁰¹ uisitandum] ad ante add. *E*

⁵⁰² quotienscumque] quandocumque *D E*

⁵⁰³ exeniis] exenniis *C*, exemiis *E*

⁵⁰⁴ pecunia] pecuniam *C E*, dub. *B D*

⁵⁰⁵ sericeis] sericis *D E*

⁵⁰⁶ exeniantur] exemiantur *E*

⁵⁰⁷ sit] sic *A*, dub. *B*

⁵⁰⁸ communiter sunt] tr: *B C*, communiter *D, E*

⁵⁰⁹ arma] sunt post add. *D E*

⁵¹⁰ apti] parati ante del. *D*

⁵¹¹ Notandum quod Greci communiter nunc sunt effeminati et nihil ualent ad arma *E^{in marg.}*

⁵¹² astucia] astuticia *A*

Omnis sunt⁵¹³ scismatici perfidi et ab eorum scismate deriuantur⁵¹⁴ omnia scismata inter ceteras nationes scismaticas, uidelicet in Rasia, Seruia, Bulgaria,⁵¹⁵ Ruthenia⁵¹⁶, Georgia et omnes⁵¹⁷ nationes orientales que⁵¹⁸ Christi nomen inuocant exceptis Cypressibus⁵¹⁹ et Armeniis inter quos etiam multi sunt⁵²⁰ scismatici. Nam patriarcha Constantinopolitanus preest omnibus regnis dictis in spiritualibus, quantum ad clerum, sicut⁵²¹ inter catholicos papa⁵²² - licet non tantam auctoritatem ostendat⁵²³ quia enim imperator Grecorum prefatus homo est⁵²⁴ muliebris et nullius ualoris, nec consilii in armis et iterum quia per Turcos⁵²⁵ est nimium debilitatus⁵²⁶. Idcirco ad presens est melius tempus ipsum imperium per dominum⁵²⁷ Carolum recuperandi⁵²⁸ quam fortassis umquam⁵²⁹ erit. Vnde et ipsi

Сви су издајнички шизматици и од њихове шизме потичу све шизме код осталих шизматичких народа, односно оних у Рашкој, Србији, Бугарској, Рутенији, Грузији и код свих источних народа који зазивају Христово име, изузев Кипрана и Јермена, мада и код њих има доста шизматика. Наиме, константино-польски патријарх, који води сва поменута краљевства у духовним стварима, што се тиче свештенства, као код католика папа, ипак нема толики ауторитет јер поменути грчки цар је као жена и нема одважности, нити умешности у оружју.^{CIV} Такође, пошто су га Турци доста ослабили, стога је сада најбоље време да ово царство заузме господин Карло, најбоље што ће се можда икада указати,

⁵¹³ sunt] *om. B*

⁵¹⁴ deriuantur] diriuantur *E*

⁵¹⁵ inter - Bulgaria] *om. D, E*

⁵¹⁶ Ruthenia] Ricthenia *B*, Ruchenia *corr. in marg. D*, aliter Ruchenia *D^{in marg.}*, inter cenia *exp. D*, inter cenia *E*

⁵¹⁷ omnes] inter *D E*

⁵¹⁸ que] qui *D E*

⁵¹⁹ Cypressibus] Cyprensisibus *D E*

⁵²⁰ multi sunt] *tr. D E*

⁵²¹ sicut] scud *ut uid. E*

⁵²² inter catholicos papa] papa inter catolicos *D E*

⁵²³ ostendat] oundit *ut uid. E*

⁵²⁴ homo est] *tr. D E*

⁵²⁵ Turcos] Tarcos *B*, Tartaros *C*, Cretos *D E*

⁵²⁶ debilitatus] debilitatas *ut uid. B*

⁵²⁷ per dominum] *om. D E*

⁵²⁸ recuperandi] recuperandum *C*

⁵²⁹ unquam] numquam *D E*

Greci et omnes scismatici prefati nimium formidant transitum domini Caroli quia, si Christo duce⁵³⁰ transiret⁵³¹ eo modo quo ipsum decet et expedit secundum credulitatem omnium, infra unum annum occuparet⁵³² dictum imperium⁵³³ et prefatas nationes scismaticas.

јер се Грци и сви поменути шизматици веома плаше проласка господина Карла. Наиме, ако би он, вођен од Христа, прешао на начин на који му доликује и како сви од њега очекују, он би за мање од једне године могао да освоји ово царство и поменуте шизматичке народе.^{CV}

Albania⁵³⁴

Consequenter⁵³⁵ dicendum est⁵³⁶ de Albania, que est coniuncta Grecie immediate a parte meridiei et est sita inter Rasiam⁵³⁷ et Terram despoti⁵³⁸. Est⁵³⁹ enim hec⁵⁴⁰ Albania regio satis lata et magna habens homines bellicosos ualde: sunt enim optimi sagittarii et lancearii⁵⁴¹. Quattuor fluuiis magnis tota hec regio irrigatur, uidelicet Ersenta⁵⁴², Mathia, Scumpino⁵⁴³, †Epasa†⁵⁴⁴.

Албанија

Затим треба нешто рећи о Албанији,^{CVI} која се са своје јужне стране непосредно додирује са Грчком и смештена је између Рашке и Деспотовине. Наиме, ова Албанија је доста широка и велика област и у њој су људи веома ратоборни – наиме, одлични су стрелци и копљаници. Целу ову област наводњавају четири велике реке, односно Ерзен, Maħa, Шкумба и †Епаса†.^{CVII}

⁵³⁰ duce] ducente *D, E*

⁵³¹ transiret] transieret *ut uid. E*

⁵³² occuparet] occuperaret *B*

⁵³³ imperium] imperatorem *B*

⁵³⁴ Albania] *om. B D, De Albania E*

⁵³⁵ consequenter] onsequenter *C*

⁵³⁶ est] *om. B C*

⁵³⁷ Rasiam] Russian *C*

⁵³⁸ despoti] desponti *D E*

⁵³⁹ est] *et ante add. B*

⁵⁴⁰ hec] *om. D E*

⁵⁴¹ et lancearii] *om. B*

⁵⁴² Ersenta] Ersentha *B, et rsenca D, et seuca E*

⁵⁴³ Scumpino] Stumpino *D, Stumpnio E*

⁵⁴⁴ Epasa] Epassa *D E*

Terra est fertilis in carnibus, caseis et⁵⁴⁵ lacte, in⁵⁴⁶ pane et uino non multum habundant, sufficienter tamen habent,⁵⁴⁷ presertim nobiles. Ciuitates, castra, oppida,⁵⁴⁸ fortalicias⁵⁴⁹ et⁵⁵⁰ uillas non habent, sed habitant in papilionibus et semper mouentur de loco ad locum per turmas et cognationes suas. Habent tamen unam ciuitatem que uocatur Dyrrachium⁵⁵¹ et est Latinorum. Ab ea enim⁵⁵² habent pannos⁵⁵³ et alia necessaria. Partem huius regni cum ciuitate Dyrrachena predicta⁵⁵⁴ tenet nunc princeps Tarentinus, filius regis Sicilie, et hoc ex uoluntate libera illorum⁵⁵⁵ dominorum de terra qui ipsum, propter naturalem amorem quem⁵⁵⁶ habent ad Gallicos, sponte et libere eum⁵⁵⁷ in dominum receperunt. De Apulia⁵⁵⁸ et de ciuitate Brundisina⁵⁵⁹ una⁵⁶⁰ nocte potest transiri in Dyrrachium et de Dyrrachio per Albaniam

Земља је богата стоком, сиром, млеком, али не обилује житом и вином, но ипак их имају довольно, нарочито племићи.^{CVIII} У њој нема градова, утврда, градића, тврђава и села, него људи живе у шаторима и увек се селе с једног места на друго по племенима и родовима.^{CIX} Ипак, имају један град који се зове Драч и који припада Латинима и из њега, наиме, добијају одећу и све друге потребштине.^{CX} Део овог краљевства, заједно са поменутим градом Драчом, сада држи тарентски принц, син сицилијанског краља, и то по слободној воли господара те земље који су њега, због урођене љубави коју осећају према Галима, добровољно прихватили за господара.^{CXI} Из Апулије и из Бриндизија може да се пређе за једну ноћ у Драч, а из Драча преко Албаније

⁵⁴⁵ et] om. D E

⁵⁴⁶ in] om. D E

⁵⁴⁷ sufficienter - habent] habent sufficienter tamen D E

⁵⁴⁸ oppida] et D E

⁵⁴⁹ fortalicias] littera s exp. D, fortalicia E

⁵⁵⁰ et] ac D E

⁵⁵¹ Ciuitas Duracium E^{in marg.}

⁵⁵² enim] om. D E

⁵⁵³ habent pannos] tr. C

⁵⁵⁴ predicta] om. D E

⁵⁵⁵ illorum] om. D E

⁵⁵⁶ quem] que B, quam D

⁵⁵⁷ eum] om. C

⁵⁵⁸ Apulia] Aperulia A B

⁵⁵⁹ Brundisina] scripsi, Brundesina A B C, Brudesina D E

⁵⁶⁰ una] om. D E

potest iri in Greciam et in Constantinopolim ualde faciliter et bene absque⁵⁶¹ difficultate uiarum et periculo aquarum⁵⁶² et hanc uiam faciebant antiquitus imperatores Romanorum⁵⁶³, ut Iulius Cesar, Octavianus Augustus et ceteri imperatores⁵⁶⁴. Nam nimium tediosum est exercitum tam⁵⁶⁵ copiosum ducere tanto tempore per mare et per tam longam uiam. Dictum Albanie regnum⁵⁶⁶ nunc regem nullum habet⁵⁶⁷, sed terra diuiditur per principes terre qui ipsam⁵⁶⁸ regunt et ipsi nulli subsunt. Dicitur autem hec prouincia Albania eo quod albo crine homines illius regionis nascuntur. Canes sunt in ea ingentis magnitudinis et tante ferocitatis quod etiam⁵⁶⁹ leones perimerent.⁵⁷⁰
⁵⁷¹Vnde et Plinius⁵⁷² refert quod Albani miserunt unum canem Alexandro Magno qui de leone, elephante et tauro in stadio triumphauit. Oculos habent depictos et glaucos⁵⁷³ in pupilla adeo⁵⁷⁴

може веома једноставно и лако да се пређе у Грчку и Константинополь, без икаквих потешкоћа или опасности на мору. Овим путем су у старини ишли римски цареви као што су Јулије Цезар, Октавијан Август и остали цареви.^{CXII} Наиме, веома је мукотрпно толико дugo времена преко мора водити тако бројну војску и тако дугачким путем. Поменуто краљевство Албаније сада нема ниједног краља, али земља је подељена између кнежева који њом управљају и који никоме нису подређени.^{CXIII} Наиме, ова провинција зове се Албанија јер се људи у овом крају рађају беле косе. У овој земљи пси су огромни и толико дивљи да чак и лавове убијају.^{CXIV} Тако Плиније приповеда да су Албани послали једног пса Александру Великом који је у арени надвладао лава, слона и бика. Имају шарене очи са плавом зеницом

⁵⁶¹ absque] asbque A

⁵⁶² aquarum] equorum E^{p.c.}

⁵⁶³ Romanorum] om. A, add. in marg. A

⁵⁶⁴ ut - imperatores] om. A B C

⁵⁶⁵ tam] om. D E

⁵⁶⁶ Albanie regnum] tr. D E

⁵⁶⁷ habet] habent ut uid. E

⁵⁶⁸ ipsam] ipsum ut uid. D E

⁵⁶⁹ etiam] om. D, E

⁵⁷⁰ perimerent] perimerunt D, E

⁵⁷¹ Homines nascuntur albo crine et canes periment leones E^{in marg.}

⁵⁷² Plinius] pluuius B, del. Plinus, aliter Plinius D^{in marg.}, plumis E^{a.c.}

⁵⁷³ glaucos] glancos B

⁵⁷⁴ adeo] ideo C

quod melius de nocte uident⁵⁷⁵ quam de die.⁵⁷⁶ Et ideo sunt magni fures et de nocte discurrent sicut et⁵⁷⁷ de die. Duas tamen constat⁵⁷⁸ esse Albanias: unam⁵⁷⁹ in Asia que est circa Indiam et de illa non loquimur hic,⁵⁸⁰ aliam esse⁵⁸¹ in Europa⁵⁸² que est de imperio Constantinopolitano de iure⁵⁸³ et de hac loquimur hic.⁵⁸⁴ Duas prouincias continet in se, uidelicet⁵⁸⁵ Clisaram⁵⁸⁶ et Tumurist⁵⁸⁷. Preter has duas prouincias habet iuxta⁵⁸⁸ se et alias prouincias, uidelicet⁵⁸⁹ Cunauiam⁵⁹⁰, Stephanatum⁵⁹¹, Polatum⁵⁹², Debre⁵⁹³. Que quidem prouincie⁵⁹⁴ sunt tributarie eisdem Albanensibus et quasi serue⁵⁹⁵ quia exercent agriculturam et colunt uineas⁵⁹⁶

и стога ноћу боље виде него дању.^{CXV} И зато су успешни лопови јер ноћу трче као по дану. Зна се да постоје две Албаније, једна у Азији која је око Индије и о њој овде не говоримо, а друга се налази у Европи и она по праву припада Константинопољском царству и о њој овде говоримо. Она има две провинције: Клисуру и Тумурист.^{CXVI} Осим ове две у суседству има и друге провинције, односно Кунавију, Стефанатум, Пилот и Дебар.^{CXVII} Те провинције плаћају данак овим Албанцима и као да су им потчињене јер људи одатле обрађују њихову земљу, негују њихове винограде

⁵⁷⁵ de nocte uident] uident de nocte D E

⁵⁷⁶ et - de die] om. D E

⁵⁷⁷ et²] om. B C

⁵⁷⁸ constat] add. sup. l. E, constituit ut uid. del. E

⁵⁷⁹ unam] in Asiam que est de imperio Constantinopolitano de iure et de hac loquimur hic, aliam in Europa que est add. post del. D

⁵⁸⁰ aliam] ad ante add. B, et ante add. C^{p.c.}

⁵⁸¹ esse] om. D E

⁵⁸² Europa] Europia E

⁵⁸³ de iure] om. A, add. sup. l. A

⁵⁸⁴ duas] et ante add. D E

⁵⁸⁵ uidelicet – prouincias] om. E

⁵⁸⁶ Clisaram] Clisiaiam B C

⁵⁸⁷ Tumurist] Trimurist D E

⁵⁸⁸ iuxta] in D

⁵⁸⁹ aliter Cymaniam D^{in marg.}

⁵⁹⁰ Cunauiam] scripsi, Cumaniam A B C, Cimaniā D, Cunamiam E

⁵⁹¹ Stephanatum] Stophanatum A B C

⁵⁹² Polatum] palatum B D E

⁵⁹³ Debre] de ure D, de uie E^{p.c.}

⁵⁹⁴ prouincie] prouinciarum dub. D

⁵⁹⁵ serue] Syrie B, post corr. C

⁵⁹⁶ uineas] uineant B, uineam C

ipsorum⁵⁹⁷ ac⁵⁹⁸ seruant necessaria in domibus suis⁵⁹⁹. Homines istarum prouinciarum non mouentur de loco ad locum sicut prefati Albanenses, sed habent stabiles⁶⁰⁰ mansiones et oppida, nec sunt pure catholici, nec pure scismatici. Si tamen esset qui eis uerbum Dei proponeret, efficentur puri catholici quia naturaliter diligunt Latinos, ut dictum est. Habent enim Albani prefati⁶⁰¹ linguam distinctam a Latinis, Grecis et Sclauis ita quod in nullo se intelligunt cum aliis nationibus. Et hec de Albania⁶⁰² dicta sufficient.⁶⁰³

и послужују шта треба у њиховим кућама. Становништво ових провинција не сели се с места на место као горе поменути Албанци, него имају чврсте куће и насеља, а нису прави католици, нити прави шизматици. Ако би се нашао неко ко би им проповедао реч Божју, постали би прави католици јер, као што је већ речено, по природи воле Латине.^{CXVIII} Наиме, горе поменути Албанци имају језик који је различит од језика Латина, Грка и Словена тако да се уопште не разумеју са другим народима.^{CXIX} И нека ово о реченој Албанији буде довољно.

De regno Rasie⁶⁰⁴

Viso⁶⁰⁵ superficialiter de imperio Constantinopolitano⁶⁰⁶ et de Albania nunc accedendum est⁶⁰⁷ ad regnum Rasie quod eidem imperio et Albanie est coniunctum⁶⁰⁸,

О Рашком краљевству

Пошто смо летимично описали Константинопольско царство и Албанију, сада треба прећи на Рашко краљевство^{CXX} које са граничи са тим царством и Албанијом

⁵⁹⁷ ipsorum] *dub. A*

⁵⁹⁸ ac] *et D E*

⁵⁹⁹ necessaria - suis] *in domibus suis necessaria D E*

⁶⁰⁰ stabiles] *stabulos A B C dub. D*

⁶⁰¹ Albani prefati] *tr: D E*

⁶⁰² hec - Albania] *de Albanis hec D, de Albinis hec E*

⁶⁰³ sufficient] *Constantinopolitan. post add. A, Constantinopolitan. post add. C*

⁶⁰⁴ De regno Rasie] *om. A B C D*

⁶⁰⁵ iso] *iso C*

⁶⁰⁶ Constantinopolitano] *Constantinopolis D E*

⁶⁰⁷ accedendum est] *tr. D E*

⁶⁰⁸ coniunctum] *coniuctum B*

imperio tamen ex parte occidentis, Albanie uero ex parte meridie. Regnum enim hoc⁶⁰⁹ uidelicet Rasie, duas habet⁶¹⁰ partes. Prima, que⁶¹¹ est principalis, dicitur Rasia⁶¹², sic appellata⁶¹³ a nomine cuiusdam fluuii ipsam irrigantis qui et Rasia uocatur. Continet enim hec pars tres prouincias, scilicet Kelmiam⁶¹⁴, Dioclam, unde et Diocletianus imperator extitit oriundus, et Maritimam Regionem. Dicitur autem hec prouincia⁶¹⁵ Regio Maritima quia ciuitates et castra sunt uel supra mare immediate, uel satis prope,⁶¹⁶ et est regio satis amena et opulenta. In ea⁶¹⁷ metropolis est ciuitas⁶¹⁸ Antibarensis⁶¹⁹ que dicitur Antibarum quia est sita contra Barum ubi corpus beati Nicolai⁶²⁰ iacet reconditum et de dicto Baro una nocte potest⁶²¹ transiri⁶²² ⁶²³ per mare in Antibarum. Antibarum autem distat a litore maris ad unam paruam⁶²⁴ leucam.

- са царством на западу, а са Албанијом на југу. Наиме, ово краљевство, односно Рашко краљевство, има два дела: први је главни и зове се Рашка, а тако се назива по реци која је наводњава, а која се зове Рашка.^{CXXI} Наиме, овај део у себи садржи три провинције, односно Хум, Дукљу, где се родио цар Диоклецијан,^{CXXII} и Приморску област.^{CXXIII} Ова последња провинција се, наиме, назива Приморска зато што су градови и утврђења смештени или непосредно на обали, или су доста близу мора, и ова област је веома пријатна и богата. У њој је митрополија град Антибари који се назива Антибари јер се налази насупрот Барију где леже мошти светог Николе.^{CXXIV} Из поменутог Барија може се, преко мора, за једну ноћ прећи у Антибари. Антибари је од морске обале удаљен једну малу лигу.^{CXXV}

⁶⁰⁹ hoc] *om. A B C*

⁶¹⁰ duas habet] *tr. D E*

⁶¹¹ que] *om. D, add. sup. l. D*

⁶¹² Rasia *D^{in marg.}*

⁶¹³ appellata] *dicta D E*

⁶¹⁴ Kelmiam] *Kemiam C, Keluuam D*

⁶¹⁵ prouincia] *om. E*

⁶¹⁶ prope] *sita post add. D E*

⁶¹⁷ ea] *eo E*

⁶¹⁸ est ciuitas] *tr. D E*

⁶¹⁹ Antibarensis] *Antibarum D E*

⁶²⁰ Nicolai] *Nicholay A, Nicholai D, Mathei E^{a.c.}*

⁶²¹ potest] *per post add. E, per del. E*

⁶²² transiri] *transire D E*

⁶²³ per mare] *una nocte ante add. E*

⁶²⁴ paruam] *om. D E*

In hac Maritima Regione habitatores eiusdem⁶²⁵ sunt⁶²⁶ puri catholici et quasi Latini. Ceteri autem eiusdem regni et rex sunt scismatici perfidi et ideo nimium persequuntur⁶²⁷ dictos catholicos et permaxime ecclesias Latinorum destruunt, dissipant et inuadunt prelatos et captiuant et plura inexquisita⁶²⁸ mala faciunt et ideo dicte ecclesie sunt pauperes. Preter⁶²⁹ hoc etiam quod sunt⁶³⁰ scismatici sunt et heretici pessimi, infecti ab hereticis qui fugiunt ad partes illas a facie inquisitorum et ideo magis sunt⁶³¹ infesti christianis et catholicis. Irrigatur enim hec prouincia uno magno fluuio nauali qui uocatur Drimus⁶³². Habet etiam⁶³³ in se lacum habentem in latitudine XXXX⁶³⁴ leucas et ideo dicta regio tum ex mari, tum ex fluuio, tum ex lacu habundat in piscibus nimium. Iste prouincie omnes una cum Rasia, que est principalis, adiacent⁶³⁵ immediate imperio Constantinopolitano.

У овој Приморској области становници су прави католици и скоро као Латини.^{CXXVI} Остали у овом краљевству, као и краљ, су издајнички шизматици и стога преко сваке мере прогоне поменуте католике, веома уништавају и пљачкају латинске цркве, нападају свештенике, заробљавају их и још чине бројна неописива зла и стога су ове цркве сиромашне. Осим тога што су шизматици, они су и најгори јеретици, заражени од јеретика који беже у те крајеве пред инквизиторима, и стога су још гори према хришћанима и католицима.^{CXXVII} Ову провинцију наводњава једна велика река која се зове Дрим. У њој се налази језеро које има ширину од четрдесет лига^{CXXVIII} и стога поменута област преко мере обилује како морском, тако и речном и језерском рибом. Све ове провинције, заједно са Рашком, која је главна, у непосредном су суседству Константинопољског царства.

⁶²⁵ eiusdem] *om. D E*

⁶²⁶ sunt] *del. D, fuerunt add. sup. l. D*

⁶²⁷ persequuntur] *persequentur B C, persecuntur D E*

⁶²⁸ inexquisita] *exquisita D^{p.c.}*

⁶²⁹ preter] *propter D E*

⁶³⁰ sunt] *om. D E*

⁶³¹ magis sunt] *tr. C*

⁶³² Drimus] *scripti, Drinus A B C, Dirimus D E*

⁶³³ etiam] *et A B C E*

⁶³⁴ XXXX] *XL B C, XXX D E*

⁶³⁵ adiacent] *adicent E^{a.c.}*

Secunda pars huius regni uocatur Seruia⁶³⁶ a condicionibus⁶³⁷ populorum, sic dicta quia quasi omnes sunt⁶³⁸ seruilis condicionis. Continet enim⁶³⁹ in se tres prouincias, uidelicet Bosnam, Maciam et Marciam⁶⁴⁰. Est enim hec pars regni sita circa Hungariam⁶⁴¹ ita quod nullum⁶⁴² est medium inter ipsam et Hungariam⁶⁴³. Preterquam in Maritima Regione dicta, ubi sunt sex⁶⁴⁴ ciuitates, in toto regno⁶⁴⁵ prefato non est aliqua ciuitas. Sunt tamen in eo⁶⁴⁶ multa castra, fortaclia et magne uille de trecentis et quadringentis domibus de lignis et⁶⁴⁷ asseribus edificatis sine aliqua⁶⁴⁸ clausura⁶⁴⁹. Habundat enim dictum regnum in⁶⁵⁰ argento et⁶⁵¹ plumbo et ferro. Nam rex Rasie habet actu in suo regno et circa Maritimam Regionem septem argentifodinas. Alias,⁶⁵²

Други део овог краљевства назива се Србија. Име је добила по приликама у којима се налази народ, јер су скоро сви у ропском положају.^{CXXIX} Наиме, у њој се налазе три провинције: Босна, Мачва и Марка.^{CXXX} Овај део краљевства смештен је до Угарске тако да се између њега и Угарске ништа не налази. Осим у поменутој Приморској области, где се налази шест градова,^{CXXXI} у целом краљевству не постоји други град, већ се у овом делу налазе многе утврде и тврђаве и велика села, без икакве ограде, од триста или четристо кућа грађених од дрвета и дасака. Ово поменуто краљевство обилује сребром, оловом и гвожђем. Наиме, краљ Рашке тренутно има у свом краљевству и у близини Приморске области седам рудника сребра.^{CXXXII} Даље,

⁶³⁶ Seruia] Sernia E

⁶³⁷ condicionibus] conditoribus A B C

⁶³⁸ quasi - sunt] omnes sunt quasi D, E

⁶³⁹ enim] om. D E

⁶⁴⁰ Marciam] Marram E

⁶⁴¹ Hungariam] Vulgariam B

⁶⁴² nullum] nullam littera a exp. B

⁶⁴³ ita - Hungariam] om. A, add. in marg. A

⁶⁴⁴ sex] VI D, septem E

⁶⁴⁵ regno] om. A B C

⁶⁴⁶ eo] ea D E

⁶⁴⁷ et] om. D, add. sup. l. D

⁶⁴⁸ aliqua] om. B

⁶⁴⁹ clausura] clausula D^{a.c.}

⁶⁵⁰ in] om. D E

⁶⁵¹ et] om. A B C

⁶⁵² alias] et E

dictum regnum est fertile in pane et carnibus⁶⁵³ et lacticiniis, sed deficit in uino et piscibus. Nam communiter non bibitur uinum ibi⁶⁵⁴, sed ceruisia et lac. Rex tamen et barones utuntur uino in copia, a Maritima Regione portatum. Homines regni dicti sunt procere⁶⁵⁵ et pulchre stature⁶⁵⁶ tam uiri, quam mulieres, sed uiri nullius fortitudinis sunt⁶⁵⁷ ad arma. Vnus enim probus in armis pelleret⁶⁵⁸ L⁶⁵⁹ ex eis⁶⁶⁰. Equi in partibus illis exceptis ualde paucis sunt parui ut roncini⁶⁶¹, tamen⁶⁶² fortes et agiles ad currendum. Irrigatur duobus fluuiis magnis, uidelicet Narento⁶⁶³ et Bistrice⁶⁶⁴. Terra prefati regni alicubi est montuosa ualde⁶⁶⁵ et fortis, sed communiter est plana et paruos habens collos⁶⁶⁶.

In hoc regno fuit semper unus rex, sed nunc sunt

поменуто краљевство је богато житом, стоком и млечним производима, али оскудева у вину и риби. Тамо се углавном не пије вино, већ пиво и млеко. Ипак, краљ и барони у изобиљу пију вино које се доноси из Приморске области.^{CXXXIII} Људи у овом краљевству су високи и лепог стаса, како мушкарци, тако и жене, али мушкарци нису уопште јаки на оружју: наиме, један вичан оружју би њих педесет натерао у бег. Коњи у овим крајевима су, изузев само неколико њих, мали као ронцини,^{CXXXIV} а ипак су јаки и способни за трчање. Ову земљу наводњавају две велике реке, односно Неретва и Бистрица.^{CXXXV} Земља поменутог краљевства је понегде веома планинска и тешко проходна, али је углавном равна и има ниска брда.

У овом краљевству је увек био један краљ, али сада постоје

⁶⁵³ pane... carnibus] carnibus... pane D E

⁶⁵⁴ uinum ibi] tr. D, E

⁶⁵⁵ procere] proceres D E

⁶⁵⁶ stature] statute D

⁶⁵⁷ fortitudinis sunt] tr. D E

⁶⁵⁸ pelleret] polleret B

⁶⁵⁹ L] XL B C

⁶⁶⁰ eis] equis D E

⁶⁶¹ roncini] runtini D E

⁶⁶² tamen] sunt post add. D E

⁶⁶³ Narento] Marento D E

⁶⁶⁴ Bistrice] Bitrice *dub.* B, Bristice D E

⁶⁶⁵ ualde] om. D E

⁶⁶⁶ et – collos] et paruos habens colles C, habens colles ualde paruos D E

⁶⁶⁷ Rasia] Asya E

duo reges: unus regnans in Rasia⁶⁶⁷, et hic est maior et uocatur Vrosius⁶⁶⁸ (hoc enim nomine uocantur omnes reges Rasie), alter uocatur Stephanus et hic regnat in Seruia, que est a parte Hungarie. Ambo enim reges sunt fratres⁶⁶⁹ uterini⁶⁷⁰, sed primogenitus est⁶⁷¹ rex Seruie Stephanus. Hic enim⁶⁷² post mortem patris regnauit in utraque parte regni et in toto regno duobus annis. Quadam autem uice⁶⁷³ cursitans quandam⁶⁷⁴ equum de ipso cecidit et crus turpiter fregit. Cernens se in periculo⁶⁷⁵ mortis⁶⁷⁶ positum ac pro⁶⁷⁷ tunc esse sine prole⁶⁷⁸ tradidit regnum fratri suo iuniori qui tunc⁶⁷⁹ Milutinus⁶⁸⁰ uocabatur, nunc autem Vrosius dicitur⁶⁸¹. Quidam tamen dicunt quod tradidit ei regnum simpliciter et renuntiauit regno in manibus suis, quidam alii dicunt,⁶⁸² et hoc idem rex Stephanus⁶⁸³ fatetur, quod non tradidit simpliciter, nec renuntiauit⁶⁸⁴,

два краља. Један влада у Рашкој и он је главни и зове се Урош. Наиме, овим именом се називају сви краљеви Рашке.^{CXXXVI} Други се зове Стефан и он влада у Србији, која је покрај Угарске.^{CXXXVII} Њих двојица су рођена браћа, али прво-рођени је краљ Србије Стефан. Он је после очеве смрти владао у оба дела краљевства, то јест у целом краљевству, две године. Кад је једном приликом јахао, пао је с коња и тешко поломио ногу. Мислећи да је у животној опасности и пошто тада није имао деце, предао је краљевство свом млађем брату који се тада звао Милутин, а сада се зове Урош.^{CXXXVIII} Неки, пак, кажу да је краљевство напростио препустио и да се одрекао краљевске власти, али други тврде, а то и сам краљ Стефан признаје, да га није препустио тек тако, нити га се одрекао,

⁶⁶⁸ Vrosius] Brosius *ut uid.* *E^{p.c.}*

⁶⁶⁹ sunt fratres] *tr.* *C*

⁶⁷⁰ uterini] *uterinii A B*

⁶⁷¹ est] *enim post add.* *C*

⁶⁷² enim] *om. D E*

⁶⁷³ uice] *om. D, add. sup. l. D*

⁶⁷⁴ quandam] *repet. A*

⁶⁷⁵ periculo] *articulo D E*

⁶⁷⁶ mortis] *om. D E, add. sup. l. D E*

⁶⁷⁷ pro] *om. D E*

⁶⁷⁸ esse sine prole] *sine prole esse D E*

⁶⁷⁹ tunc] *nunc del. D, tunc add. sup. l. D*

⁶⁸⁰ Milutinus] *scripsi, Mecolimus codd.*

⁶⁸¹ Vrosius dicitur] *uocatur Vrosius D, uocatur Brosius E^{p.c.}*

⁶⁸² dicunt] *didiunt C*

⁶⁸³ rex Stephanus] *tr. E*

⁶⁸⁴ Et in omni fratre non inuenies fiduciam *D^{in marg.}*

sed sub condicione si uiueret⁶⁸⁵, quod regnum sibi restitueretur; si uero tunc moreretur⁶⁸⁶, quod haberet regnum. Sed frater iunior intrans regni possessionem⁶⁸⁷ numquam ipsi⁶⁸⁸ fratri restituit licet conualuisset, sed tenuit iam⁶⁸⁹ per XXVI annos et adhuc tenet ueridicus. Propter quod ortum est bellum et dissensio inter dictos fratres⁶⁹⁰ usque ad⁶⁹¹ hodiernum diem. Est enim dictus rex Stephanus homo iustus, bonus et in ritu suo reputatus multum sanctus⁶⁹², catholicos diligens et amplectens⁶⁹³. Habet enim in uxorem filiam regis Hungarie, sororem regine Sicilie,⁶⁹⁴ ex qua habet prolem⁶⁹⁵ decentem⁶⁹⁶ utriusque sexus, nec umquam habuit⁶⁹⁷ aliam⁶⁹⁸ uxorem.

Rex uero Vrosius⁶⁹⁹, qui maiorem partem regni occupat et⁷⁰⁰ regnat uersus Greciam,

већ под условом да му се краљевство, ако преживи, врати, а ако умре, да овај узме краљевство.^{CXXXIX} Али млађи брат, завладавши краљевством, никада га није вратио брату иако је овај оздравио, већ је њиме владао двадесет и шест година и доиста још увек њиме влада.^{CXL} И због овога је избио рат и сукоб између поменуте браће који траје до дана данашњег.^{CXLI} Наиме, поменути краљ Стефан је правичан и добар човек и у својој вери сматра се правим свецем. Воли и штити католике јер има за жену кћерку угарског краља, сестру сицилијанске краљице.^{CXLII} Од ње има ваљану децу оба пола и никада није имао другу жену.^{CXLIII}

С друге стране, краљ Урош, који заузима већи део краљевства и влада окренут Грчкој,

⁶⁸⁵ uiueret] uiuet *B C^{a.c.}*

⁶⁸⁶ moreretur] moriretur *B C^{p.c.}*

⁶⁸⁷ possessionem] possession *C*

⁶⁸⁸ ipsi] *om. D E*

⁶⁸⁹ tenuit iam] *tr. D E*

⁶⁹⁰ dictos fratres] *tr. B D E*

⁶⁹¹ ad] *in E*

⁶⁹² reputatus - sanctus] multum sanctus reputatus *D E*

⁶⁹³ amplectens] amplectans *D E*

⁶⁹⁴ Sicilie] Cecilie *A C*

⁶⁹⁵ prolem] proles *E^{p.c.}*

⁶⁹⁶ decentem] decem *E*

⁶⁹⁷ habuit] *om. A, add. in marg. A*

⁶⁹⁸ aliam] *dub. D*

⁶⁹⁹ Vrosius] Brosius *E^{p.c.}*

⁷⁰⁰ et] *om. C*

homo est uersutus et mendax, nullum iuramentum uel pactum, quantumcumque ad sancta Dei Euangelia et super corpus Christi ac reliquias sanctorum iuraret, seruans⁷⁰¹, multitudinem uxorum⁷⁰² simul actu⁷⁰³ habens inter quas habet nunc⁷⁰⁴ filiam imperatoris Constantinopolitani⁷⁰⁵ cum qua habet magnam terram in Grecia circa⁷⁰⁶ Thessalonicam. Filium nullum habet, sed tamen quandam bastardum a quadam⁷⁰⁷ communi muliercula et unam filiam quam⁷⁰⁸ habuit⁷⁰⁹ a filia regis Hungarie,⁷¹⁰ sorore regine Sicilie, que fuit monialis professa et uelata XXXIII⁷¹¹ annis et in monasterio inclusa. Filie enim sue iam dicte⁷¹² dedit duos⁷¹³ maritos, bastardo etiam duas uxores. Catholicos nimium persequitur⁷¹⁴ et habet odio, propter timorem tamen⁷¹⁵ domini Caroli aliquod signum deuotionis nititur ostendere uersus Romanam ecclesiam

превртљив је и лажљив човек и не може да одржи ниједну заклетву, нити договор, колико год пута да се закуне над светим Јеванђељем и телом Христовим и моштима светаца.^{CXLIV} Има много жена истовремено међу којима је сада кћерка константинопольског цара уз коју је добио велику земљу у Грчкој око Солуна.^{CXLV} Нема сина, већ има неко копиле од неке проститутке^{CXLVI} и једну кћерку од кћерке угарског краља, сестре сицилијанске краљице, која је примила монашки завет и рухо са тридесет четири године и била затворена у манастиру.^{CXLVII} Својој кћерки, наиме, дао је два мужа, а копилету исто тако две жене.^{CXLVIII} Преко сваке мере прогони католике и mrзи их, а због страха од господина Карла покушава да покаже неки знак оданости према римској цркви

⁷⁰¹ seruans] *om.* D E, *add. in marg.* D

⁷⁰² uxorum] uoxorum B

⁷⁰³ actu] actum B

⁷⁰⁴ habet nunc] *tr.* E

⁷⁰⁵ Constantinopolitani] Constantinopolis D E

⁷⁰⁶ circa] terram D E

⁷⁰⁷ filium – quadam] *om.* B

⁷⁰⁸ quam] *om.* D E

⁷⁰⁹ habuit] habet D E

⁷¹⁰ Hungarie] *et post add.* B C

⁷¹¹ XXXIII] XXXIII D

⁷¹² dicte] *om.* D E

⁷¹³ duos] *om.* D E

⁷¹⁴ persequitur] persequetur B, prosequitur D

⁷¹⁵ tamen] *om.* B, autem D E

⁷¹⁶ prohibeat] cohibeat D E

ut ecclesia Romana dominum Carolum prohibeat⁷¹⁶ ut eundem⁷¹⁷ non impugnet ac eadem causa⁷¹⁸ domini⁷¹⁹ Caroli amicitiam petit. Sed re uera totum est figmentum, nec aliquid seruabit de promissis nisi nimio terrore perterritus. Timet enim dominum Carolum ex duplici causa⁷²⁰. Primo ex parte Maritime Regionis quia totus exercitus dicti domini Caroli oportet quod transeat per terram illam et tunc, si uellet, facillime totam terram illam bonam et opulentam ac argentifodinas dictas⁷²¹ occuparet,⁷²² et homines de terra, quia⁷²³ catholici et Latini esse dinoscuntur, hoc libenter uellent et, si hoc perderet⁷²⁴, potiorem partem regni sui perdidisset⁷²⁵, secundo,⁷²⁶ quia⁷²⁷ regnum Rasie dictum⁷²⁸ immediate est coniunctum Grecie, nec distat a Thessalonica. Videns quod exercitus dicti domini Caroli est sibi prope et est iam quasi super terram quam

да би римска црква спречила господина Карла да га нападне. Из истог разлога настоји и да задобије пријатељство господина Карла. Али у ствари све је лаж и ниједно обећање неће одржати, осим ако се преко сваке мере не уплаши.^{CXLIX} Наиме, плаши се господина Карла из два разлога. Као прво, због Приморске области пошто цела војска поменутог господина Карла треба да прође кроз ту земљу и тада, ако пожели, ту плодну и богату земљу, као и поменуте руднике сребра, овај може веома лако да заузме – становништво те земље, пошто се зна да су католици и Латини, ово би веома волело – а, ако би ово изгубио, изгубио би већи део свог краљевства; као друго, јер се поменуто Рашко краљевство налази у непосредном суседству Грчке и није далеко од Солуна. Видевши да је војска поменутог господина Карла близу и да безмalo ушла у земљу коју

⁷¹⁷ eundem] eum D E

⁷¹⁸ causa] tam diu post add. D E

⁷¹⁹ domini] om. D E

⁷²⁰ causa] om. A, add. sup. l. A, parte D E

⁷²¹ terram – dictas] om. D E

⁷²² occuparet] C^{p.c.}, occupatam B, caperet D E

⁷²³ quia] sunt post add. A B C

⁷²⁴ perderet] perderent littera n exp. A, perderent B C

⁷²⁵ perdidisset] perderet D E

⁷²⁶ secundo] secundum D E

⁷²⁷ quia] quod D E

⁷²⁸ dictum] om. B

habet in dote⁷²⁹ ab imperatore, cernens⁷³⁰ se eidem exercitui non posse resistere ac regnum suum et terram dictam⁷³¹ in periculo⁷³² petit pacem⁷³³ atque⁷³⁴ concordiam - licet alias ubi posset⁷³⁵ facere,⁷³⁶ totum oppositum⁷³⁷ faceret. Et hec de condicionibus regni Rasie dicta ad presens⁷³⁸ sufficient.

је добио у мираз од цара и схвативши да се тој војсци није могуће супротставити и да су његово краљевство и поменута земља у опасности затражио је мир и слогу.^{CL} Иако, да је могао другачије да учини, учинио би сасвим супротно. Ово што је речено о приликама које владају у поменутој Рашкој нека за сада буде доволно.

De Bulgaria et Ruthenia⁷³⁹

Post⁷⁴⁰ hec de Bulgaria⁷⁴¹ et Ruthenia dicendum est⁷⁴² que circumadiacent Grecie ex⁷⁴³ septentrionali parte. Bulgaria est unum imperium magnum per se. Sedes autem imperii dicti est apud Budinium,⁷⁴⁴ ciuitatem magnam.

О Бугарској и Рутенији

После овога треба рећи нешто о Бугарској и Рутенији^{CLI} које додирују Грчку са северне стране. Бугарска је сама по себи велико царство. Седиште овог царства је код великог града Видина.^{CLII}

⁷²⁹ in dote] indocte *D^{a.c.}*

⁷³⁰ cernens] ter nens *ut uid.* *D*

⁷³¹ et - dictam] *om.* *D E*

⁷³² periculo] esse post *add. sup. l.* *D*

⁷³³ pacem] *post corr. add. sup. l.* *D*

⁷³⁴ atque] *et C, ataque D^{a.c.}*

⁷³⁵ alias - facere] *si posset E*

⁷³⁶ facere] *om. D*

⁷³⁷ totum - faceret] *faceret totum oppositum D E*

⁷³⁸ dicta ad presens] *om. D E*

⁷³⁹ De Bulgaria et Ruthenia] *om. B D, De regnis Bulgarie et Ruthenie E*

⁷⁴⁰ post] *ost C*

⁷⁴¹ Bulgaria *D^{in marg.}*

⁷⁴² est] *om. D E*

⁷⁴³ ex] *et B C*

⁷⁴⁴ Budinium] *Bidimum B, Budunum C, Bidunum D E*

Imperatores autem⁷⁴⁵ eiusdem⁷⁴⁶ imperii omnes⁷⁴⁷ uocantur Cysmani⁷⁴⁸. Terra est multum lata et spatioса ac⁷⁴⁹ delicata⁷⁵⁰. Est enim decem fluminibus naualibus irrigata, siluis et nemoribus decentibus constita⁷⁵¹, habundans in pane, carnibus,⁷⁵² piscibus, argento et auro et mercimoniis multis et maxime cera et serico⁷⁵³. Nam in ea sunt multe argentifodine. Et fluuii etiam⁷⁵⁴ omnes trahunt arenam permixtam auro. Vnde ex mandato imperatoris continue lauatur⁷⁵⁵ et colatur aurum. Etiam per⁷⁵⁶ medium⁷⁵⁷ istius imperii transit Danubius⁷⁵⁸ fluuius qui⁷⁵⁹ ita excrescit⁷⁶⁰ ex multitudine aquarum in ipso intrantium⁷⁶¹ quod alicubi⁷⁶² continet in latitudine spatium XIII⁷⁶³ leucarum^{764 765}.

Сви цареви овог царства зову се Шишмани.^{CLIII} Земља је много широка, пространа и плодна. Наиме, наводњава је десет пловних река - има лепе шуме и лугове и обилује житом, стоком, рибом, сребром и златом и многим врстама робе, а највише воском и свилом.^{CLIV} Наиме, у овој земљи налазе се многи рудници сребра, а све реке носе песак помешан са златом одакле се, по царевој заповести, злато непрестано испира и цеди.^{CLV} Такође, по средини овог царства протиче река Дунав,^{CLVI} која толико нарасте због бројних вода које су уливају у њу, да на неким местима у ширину има четрнаест лига.^{CLVII}

⁷⁴⁵ autem] *repet.* B

⁷⁴⁶ eiusdem] *huius* C

⁷⁴⁷ omnes] *om.* D E

⁷⁴⁸ Cysmani] *dub.* B, Cymani D E

⁷⁴⁹ ac] *et* E

⁷⁵⁰ delicata] *desiccata* A B C

⁷⁵¹ constituta] *constituta* B, *conscita* C

⁷⁵² pane carnibus] *carne pane* D E

⁷⁵³ serico] *cerico* B

⁷⁵⁴ etiam] *om.* E

⁷⁵⁵ lauatur] *scripsi*, *leuatur* *codd.*, *aliter lauatur* D^{in marg.}

⁷⁵⁶ etiam per] *tr.* A, *per* D E

⁷⁵⁷ medium] *autem post add.* D E

⁷⁵⁸ Hic Danubius alicubi continet in latitudine tredecim leucas D^{in marg.}

⁷⁵⁹ qui] *quod* A B C, *quod del.* E, *qui add. sup. l.* E

⁷⁶⁰ excrescit] *om.* B C, *excessit* D E

⁷⁶¹ intrantium] *transeuncium* D E

⁷⁶² alicubi] *alibi* A B C

⁷⁶³ XIII] XIII D E

⁷⁶⁴ XIII leucarum] *tr.* C

⁷⁶⁵ Notandum de Danubio quod continet in latitudine XIII leucas E^{in marg.}

Animalia⁷⁶⁶ unicornia, tigrides et castoria nimis abundant in terra illa. Que⁷⁶⁷ nec est multum montuosa, nec nimium⁷⁶⁸ plana, alicubi tamen sunt montes excelsi⁷⁶⁹ ualde et terra multum plana. Olim istud⁷⁷⁰ imperium ad imperium Constantinopolitanum pertinebat et adhuc pertinere deberet,⁷⁷¹ si esset potens imperator. Postmodum autem rex Hungarie Andreas⁷⁷² dictum imperium sibi subiecit et per longum tempus⁷⁷³ fuit sub dominio regis Hungarie. Vacillante autem⁷⁷⁴ Hungaria Tartari preoccupauerunt dictum imperium et fecerunt eum⁷⁷⁵ sibi tributarium⁷⁷⁶. Nunc seruit⁷⁷⁷ Tartaris sub tributo. Nam homines illarum terrarum⁷⁷⁸ communiter non sunt bellicosi, nec habent usum armorum.

Iuxta⁷⁷⁹ hoc imperium est et⁷⁸⁰ alia terra per maxima que vocatur Ruthenia que etiam similiter adiacet Grecie

Има пуно једнорога, тигрова и даброва у овој земљи.^{CLVIII} Она није много ни планинска ни равничарска, али има и високих планина и равница. Некада је ово царство припадало Константино-польском царству и још увек би му припадало да постоји моћан цар.^{CLIX} После је угарски краљ Андрија себи потчинио поменуто краљевство и оно је дуго времена било под влашћу краља Угарске.^{CLX} Али када је Угарска ослабила, Татари су заузели поменуто царство и натерали га да им плаћа данак. Сада служе Татарима плаћајући данак.^{CLXI} Наиме, људи у овим земљама углавном нису ратоборни и нису вични оружју.

Поред овог царства налази се и друга веома велика земља која се зове *Рутенија* и која се исто тако граничи са Грчком

⁷⁶⁶ Vnicornia et trigides *E^{in marg.}*

⁷⁶⁷ que] *del. D*

⁷⁶⁸ nimium] multum *D E*

⁷⁶⁹ excelsij] exelsi *B*

⁷⁷⁰ olim istud] *tr. E*

⁷⁷¹ deberet] *C^{p.c.}*

⁷⁷² Andreas] *Andreas D^{p.c.}*

⁷⁷³ per - tempus] longo tempore *D E*

⁷⁷⁴ autem] in *del. D, add. sup. l. D*

⁷⁷⁵ eum] *om. D E*

⁷⁷⁶ tributarium] tributorium *D E*

⁷⁷⁷ seruit] seruis *A B, significauit del. D, add. sup. l. D*

⁷⁷⁸ illarum terrarum] *tr. D E*

⁷⁷⁹ iuxta] et post *add. E*

⁷⁸⁰ et] *om. E*

ex⁷⁸¹ eadem parte septentrionis sicut⁷⁸² et Bulgaria, tamen est⁷⁸³ supra Bulgariam. Hec autem⁷⁸⁴ terra habet consimiles⁷⁸⁵ condiciones cum Bulgaria et ab eisdem⁷⁸⁶ fluminibus irrigatur nisi quod⁷⁸⁷ loco imperatoris habet unum ducem permaximum uirorum qui uocatur dux Leo. Filiam⁷⁸⁹ huius Leonis duxit nunc in uxorem⁷⁹⁰ rex Hungarie Carolus. Olim fuit hec terra⁷⁹¹ sub imperio, postmodum sub Hungaria, nunc autem est⁷⁹² sub tributo Tartarorum quemadmodum et Bulgaria. Omnes iste nationes sunt scismaticae perfide linguam eandem habentes. Notandum autem hic quod Rutheni, Bulgari, Rasenses⁷⁹³, Sclavi, Bohemi, Poloni et Pruzeni loquuntur unam et eandem linguam, scilicet⁷⁹⁴ Sclauonicam⁷⁹⁵, ex quo patet quod lingua⁷⁹⁶ Sclauica⁷⁹⁷ maior est et diffusior omnibus linguis⁷⁹⁸ mundi.⁷⁹⁹

са северне стране^{CLXII} као и Бугарска, али је ипак изнад Бугарске. Ова земља има сличне прилике као и Бугарска и наводњавају је исте реке,^{CLXIII} осим што уместо цара има једног војводу, великог јунака, који се зове војвода Лав.^{CLXIV} Кћерку овог Лава за жену сада је узео краљ Угарске Карло.^{CLXV} Некада је ова земља била под царством, после под Угарском, а сада плаћа данак Татарима као и Бугарска.^{CLXVI} Сви ови народи су издајнички шизматици и имају исти језик. Треба истаћи да Рутени, Бугари, Рашани, Словени, Чеси, Польаци и Пруси говоре једним истим језиком, односно словенским, на основу чега је очигледно да је словенски језик један од највећих и најраспрострањенијих језика на свету.^{CLXVII}

⁷⁸¹ ex] sub D E

⁷⁸² sicut] sint B

⁷⁸³ tamen est] tr. D E

⁷⁸⁴ autem] om. A B C

⁷⁸⁵ habet consimiles] similes habet D E

⁷⁸⁶ et - eisdem] om. C

⁷⁸⁷ quod] quo B

⁷⁸⁸ loco] in ante add. D E, in del. D

⁷⁸⁹ filiam] filias D^{a.c.}

⁷⁹⁰ nunc - uxorem] in uxorem D E, in uxorem nunc C

⁷⁹¹ olim - terra] hec terra olim fuit C

⁷⁹² est] om. D E

⁷⁹³ Bulgari Rasenses] Bulgariasenses E

⁷⁹⁴ Notandum quod loquuntur linguam Slavonicam E^{in marg.}, Nota bene D^{in marg.}

⁷⁹⁵ Sclauonicam] Sclauoniam ut uid. A, Sclauoniam B, Sclauonicam D^{a.c.}, Sclauoniam E

⁷⁹⁶ qui loquuntur linguam Slavonica D^{in marg.}

⁷⁹⁷ Sclauica] Sclauonica D E

⁷⁹⁸ linguis] om. D E

⁷⁹⁹ Lingua Sclauonica maior est et diffusior tocius mundi E^{in marg.}

Ex hiis satis aduerti⁸⁰⁰ potest quod Bulgaria et Ruthenia et Rasia sunt inter Greciam et Hungariam et ideo, ubi dominus Carolus haberet Grecorum imperium, confederatione facta cum rege Hungarie⁸⁰¹ idem dominus Carolus ex una parte et rex Hungarie Carolus ex altera parte⁸⁰² de facili haberent et subiugarent omnes illas scismaticas et barbaras nationes⁸⁰³ que tam opulenta et delicata regna sicut⁸⁰⁴ iniusti possessores occupant. Et posito quod idem dominus⁸⁰⁵ Carolus dictum imperium Grecorum non haberet totum, ipse ex una parte et dictus⁸⁰⁶ rex Hungarie ex altera parte⁸⁰⁷ preoccuparent imperium prefatum et omnes nationes dictas. Nam rex Carolus, frater sancti Ludouici⁸⁰⁹, pater regis Sicilie, quia ad imperium Constantinopolitanum⁸¹⁰ hauelabat et⁸¹ per consequens omnes prefatas nationes⁸¹¹ faciliter occuparet⁸¹², fortissimo uinculo se coniunxit regi Hungarie eo quod filiam eius recepit pro filio

На основу овога јасно се може приметити да се Бугарска, Рутенија и Рашка налазе између Грчке и Угарске. Стога, ако господин Карло буде владао у грчком царству, у савезу са краљем Угарске поменути господин Карло са једне и угарски краљ Карло са друге стране, лако би заузели и потчинили све ове шизматичке и варварске народе који, као бесправни господари, владају тако богатим и лепим краљевствима. И у случају да речени господин Карло не буде владао у целом поменутом грчком царству, он са једне, а поменути угарски краљ с друге стране, освојили би поменуто царство и све ове наведене народе. Наиме, краљ Карло,^{CLXVIII} брат светог Луја, отац краља Сицилије, будући да је жудео за Константинопольским царством, он, да би освојио све поменуте народе, спојио се најчвршћом везом са краљем Угарске тако што је његову кћерку

⁸⁰⁰ aduerti] auerti D E

⁸⁰¹ Hungarie] Valgarie *ut uid.* D E

⁸⁰² Carolus - parte] ex altera Karolus parte A, ex altera parte Karulus B C

⁸⁰³ et - nationes] nationes et barbaras D E

⁸⁰⁴ sicut] ut D E

⁸⁰⁵ dominus] *om.* B

⁸⁰⁶ dictus] dominus B C

⁸⁰⁷ parte] *om.* D E

⁸⁰⁸ Ludouici] Lodewici A, Lodouici B

⁸⁰⁹ Constantinopolitanum] Constantinopolis D E

⁸¹⁰ et] *ut D^{p:c}*, *ut ut uid.* E

⁸¹¹ prefatas nationes] *tr.* D E

⁸¹² occuparet] occuparunt A B C

suo et filiam suam dedit filio illius ut ex duplice parte imperium dictum et nationes prefate quam⁸¹³ facillime occuparentur et⁸¹⁴ impugnarentur, nec adhuc nobilior et efficacior modus perueniendi et subiugandi dictum imperium et nationes dictas⁸¹⁵ est isto: dum tamen⁸¹⁶ memoratum regnum Hungarie haberet⁸¹⁷ pacem.

узео за свога сина и своју кћерку дао његовом сину^{CLXIX} - да би се са две стране поменуто царство и горе поменути народи што лакше заузели и освојили - и за сада нема племенитијег и успешнијег начина да се дође до поменутог царства и да се оно и поменути народи потчине од овога, ако би поменуто Угарско краљевство било у миру.^{CLXX}

Hungaria⁸¹⁸

Post⁸¹⁹ has prouincias agendum⁸²⁰ est ulterius de Hungaria, que magis appropinquat ad⁸²¹ septentrionem. Vbi⁸²² notandum quod regnum Hungarie olim non⁸²³ dicebatur⁸²⁴ Hungaria, sed Mesia et Pannonia.⁸²⁵ Mesia⁸²⁶ quidem dicebatur a messium prouentu, habundat enim multum in messibus. Pannonia dicebatur etiam⁸²⁷ a panis habundatia.

Угарска

После ових провинција, даље, расправљаће се о Угарској, која је више ка северу. Треба истаћи да се краљевство Угарске некада није звало Угарска, него Мезија и Панонија. *Мезија се називала по жетвама, јер у њој има пуно жетви,*^{CLXXI} а Панонија се тако називала због обиља хлеба.^{CLXXII}

⁸¹³ quam] *scripsi*, que *codd.*

⁸¹⁴ et] *om. A B C E*

⁸¹⁵ nationes dictas] *tr. D E*

⁸¹⁶ dum tamen] *om. D, add. sup. l. D*

⁸¹⁷ haberet] *habet E*

⁸¹⁸ Hungaria] *om. B, De regno Vngarie E*

⁸¹⁹ post] *ost C*

⁸²⁰ agendum] *dicendum D E*

⁸²¹ ad] *om. D E*

⁸²² ubi] *et est D E*

⁸²³ non] *nunc del. D, add. sup. l. D*

⁸²⁴ olim - dicebatur] *non dicebatur olim B C*

⁸²⁵ Pannonia] *Panonia A B C*

⁸²⁶ Messia] *scripsi, Messia A D E, Axssia B C*

⁸²⁷ dicebatur etiam] *tr. D, enim dicebatur E*

Et ista consequenter se habent: ex habundatia enim messium sequitur habundantia panis. Vnde⁸²⁸ de beato⁸²⁹ Martino, qui de Hungaria fuit, legitur lectione prima. Igitur ⁸³⁰Martinus Sabarie⁸³¹ Pannoniorum⁸³² oppido oriundus fuit. Pannoni autem qui inhabitabant tunc⁸³³ Pannoniam omnes erant pastores Romanorum et habebant super se decem reges potentes in tota Mesia et⁸³⁴ Pannonia. Deficiente autem imperio Romanorum egressi sunt Hungari de Scythia⁸³⁵ prouincia et regno magno⁸³⁶ quod est ultra Meotidas paludes et pugnauerunt in⁸³⁷ campo magno qui⁸³⁸ est inter Sicambriam et Albam⁸³⁹ Regalem cum X regibus dictis et optimuerunt eos et in signum uictorie perpetuum erexerunt ibi lapidem marmoreum permaximum ubi est scripta prefata uictoria qui⁸⁴⁰ adhuc perseuerat usque in hodiernum diem. Et hac⁸⁴¹ uictoria habita Atillam⁸⁴², qui erat potentior inter VII

То је разумљиво, из обиља жетви произилази и обиље хлеба. Зато се о светом Мартину који је био из Угарске чита у првој молитви. Наиме, Мартин је био пореклом из панонског града Сабарије.^{CLXXIII} Панонци, који су тада настанивали Панонију, сви су били римски пастири и над собом су имали десет моћних краљева који су владали у целој Мезији и Панонији. Када је ослабило римско царство, Угари су изашли из провинције Скитије и великог краљевства које је било иза Меотских мочвара^{CLXXIV} и борили су се на великом пољу које се налази између Сикамбрије и Албе Регалис^{CLXXV} са десет поменутих краљева и победили их. У вечни знак победе подигли су велики мермерни споменик где је описана горе поменута победа и који још увек постоји, све до дана данашњег. И након ове задобијене победе сложно су избрали Атилу, који је био најмоћнији од седам

⁸²⁸ unde] et post add. D E

⁸²⁹ beato] post corr. add. sup. l. a.m. D

⁸³⁰ Sanctus Martinus *D^{in marg.}*, Notandum de sancto Martino unde erat oriundus *E^{in marg.}*

⁸³¹ Sabarie] *scripsi*, Sabbarie A, Sablarie B, Salbarie D^{a.c.}, Sabarie D^{p.c.}, Salbarie E^{a.c.}

⁸³² Pannoniorum] Panoniarum *ut uid.* A

⁸³³ inhabitabant tunc] tunc habitabant D, tunc habitant E

⁸³⁴ et] seu D E

⁸³⁵ Scythia] *scripsi*, Sycia A, Syria B, Sithia C, Sicia D E

⁸³⁶ regno magno] tr. D E

⁸³⁷ in] repet. A

⁸³⁸ qui] quod B C D^{a.c.}, D^{p.c.}, dub. A E

⁸³⁹ Albam] Albanam *ut uid.* D, Albanam E, aliter Albaniam *D^{in marg.}*

⁸⁴⁰ qui] que D E

⁸⁴¹ hac] hec A B C

⁸⁴² Atillam] Acillem A B

duces qui egressi fuerunt⁸⁴³ de Scythia⁸⁴⁴, concorditer elegerunt et prefecerunt sibi in regem et optimuerunt totam terram et inhabitauerunt eam et ex tunc ab Hungaris, qui alio nomine Huni⁸⁴⁵ uocantur, tota terra dicta est Hungaria.⁸⁴⁶ Habet enim hoc⁸⁴⁷ regnum prouincias et ducatus magnos. Quarum prima est Posonium⁸⁴⁸, secunda Trincinium⁸⁴⁹, tertia Sipis⁸⁵⁰, quarta †Cungolibso†⁸⁵¹, V Hunga⁸⁵², sexta Maramors⁸⁵³, septima Silac⁸⁵⁴, VIII Pars Transiluana, IX Siculi⁸⁵⁵, X †Sicurrite†⁸⁵⁶, XI Zeurinenses⁸⁵⁷, XII Sirmia⁸⁵⁸, XIII Marcia⁸⁵⁹, XIII Simpronium⁸⁶⁰, XV Crouatia⁸⁶¹, XVI Dalmatia.⁸⁶² Hec enim prouincie equiperantur regnis in magnitudine et ideo regnum Hungarie⁸⁶³

заповедника који су изашли из Скитије, и поставили су га себи за краља и заузели су целу земљу и населили су се у њој. И од тада се по Угрима, који се другим именом зову Хуни, цела земља назива Угарска.^{CLXXVI} Ово краљевство, наиме, има велике провинције и војводства од којих је прва Пожун, друга Тренчин, трећа Ципс, четврта †Кунголибсо†, пета Унг, шеста Мараморош, седма Силађи, осма Трансильванијски део, девета Секељи, десета †Сикурите†, једанаеста Северин, дванаеста Срем, тринаеста Марка, четрнаеста Шопрон, петнаеста Хрватска, шеснаеста Далмација.^{CLXXVII} Ове провинције се могу упоредити са краљевствима по величини и стога је Угарско краљевство

⁸⁴³ fuerunt] fuerant *D E*

⁸⁴⁴ Scythia] *scripti*, Sicia *A B D E*, Sithia *C*

⁸⁴⁵ Huni] *Hun C*, Sinni *E*

⁸⁴⁶ Vngari alio nomine Huni *D in marg.*

⁸⁴⁷ hoc] *om. D E*

⁸⁴⁸ Posonium] Postimum *D E*

⁸⁴⁹ Trincinium] Trinciruum *C*, Crinomium *D E*

⁸⁵⁰ Sipis] Simpis *D E*

⁸⁵¹ Cungolibso] Cungolipso *B*, Liptoso *C*, Cingolibso *D*, Tmgolibso *E*

⁸⁵² Hunga] Hungar *C*

⁸⁵³ Maramors] *scripti*, Mala mors *A B D E*, Malisanigrus *C*

⁸⁵⁴ Silac] Sylac *A B*, Sylagus *C*

⁸⁵⁵ Siculi] Situli *A C*

⁸⁵⁶ Sicurrite] Sicurrice *D*, Sicirrice *E*

⁸⁵⁷ Zeurinenses] Zeurienses *A*, Zeurienses *D E*

⁸⁵⁸ Sirmia] Sirinia *B C*

⁸⁵⁹ Marcia] Macuria *D E*

⁸⁶⁰ Simpronium] Simpronum *D*

⁸⁶¹ Crouatia] Crouacia *A B C*, Tonacia *D E*

⁸⁶² Dalmatia] Dalmatica *B C*

⁸⁶³ Hungarie] Hungarie *C*

est de maioribus regnis mundi⁸⁶⁴ quantum⁸⁶⁵ ad terre spatium. Dicitur enim communiter quod in longitudine habebat⁸⁶⁶ XL⁸⁶⁷ dietas et totidem in latitudine⁸⁶⁸. Est enim terra pascuosa⁸⁶⁹ et fertilis ualde in pane, uino, carnibus, auro et⁸⁷⁰ argento. Copia autem piscium excedit⁸⁷¹ fere omnia regna preterquam⁸⁷² Noruegiam⁸⁷³ ubi pisces comeduntur pro panibus uel loco panis. Terra est communiter plana, colles paruos permixtos habens⁸⁷⁴ alicubi tamen habet montes altissimos. In partibus Transiluanis sunt maximi montes de sale et de illis montibus cauatur sal sicut lapides et apportatur⁸⁷⁵ per⁸⁷⁶ totum regnum et ad omnia regna circumadiacentia.

Diuiditur enim Hungaria in duas partes, uidelicet⁸⁷⁷ in partem Transiluanam et in partem Danubialem. Dicitur enim Pars⁸⁷⁸ Transiluana⁸⁷⁹ quia inter ipsam et

међу највећим краљевствима на свету што се тиче пространства.^{CLXXVIII} Углавном се каже да у дужину има четрдесет дана хода и исто толико у ширину.^{CLXXIX} Земља је, наиме, пуна пашњака и веома богата житом, вином, стоком, златом и сребром.^{CLXXX} Изобиљем рибе превазилази скоро сва краљевства, осим Норвешке, где се риба једе као хлеб или уместо хлеба.^{CLXXXI} Земља је углавном равна, али има понегде брдашца, а понегде високе планине. У Трансильванији се налазе велике планине соли и из тих планина со се вади као камен и разноси се по целом краљевству и у сва суседна краљевства.^{CLXXXII}

Угарска се, наиме, дели на два дела: на Трансильванијски део и на Дунавски део. Први се назива Трансильванијски јер се између овог и

⁸⁶⁴ Regnum Vngarie est de maioribus regnis mundi *E*^{in marg.}

⁸⁶⁵ quantum] *dub. A*

⁸⁶⁶ habebat] *habet D E*

⁸⁶⁷ Longitudo 40 dietas habet et latitudo totidem *E*^{in marg.}

⁸⁶⁸ totidem - latitudine] in latitudine totidem *D E*

⁸⁶⁹ pascuosa] *spatiosa D E*

⁸⁷⁰ et] *om. D E*

⁸⁷¹ excedit] *exedit B*

⁸⁷² preterquam] *preter D E*

⁸⁷³ Noruegiam] *Nouergiam B C, Norwegiam D^{p.c.}*

⁸⁷⁴ permixtos habens] *tr: D E*

⁸⁷⁵ apportatur] *apportantur B C*

⁸⁷⁶ per] *om. B C*

⁸⁷⁷ uidelicet] *scilicet D E*

⁸⁷⁸ pars] *om. D E*

⁸⁷⁹ Transiluanam - pars] *om. B*

aliam partem sunt silue durantes ad IIII dietas. Pars Danubialis irrigatur per medium⁸⁸⁰ ab illo famoso fluo qui dicitur Danubius qui est de maioribus totius mundi, fertilissimus in omni genere piscium et currit uersus orientem. Irrigatur et aliis fluuiis qui sunt fere eque⁸⁸¹ magni ut⁸⁸² Danubius, uidelicet Draua, †Zaica†⁸⁸³, Tiscia, Vag⁸⁸⁴, Culpa, Raba⁸⁸⁵, Anrad⁸⁸⁶, Bega⁸⁸⁷, Lobret, †Lucarta†.⁸⁸⁸ Omnia hec⁸⁸⁹ flumina sunt naualia et multum fertilia⁸⁹⁰ in piscibus sicut et in⁸⁹¹ husonibus qui sunt maximi et delicatissimi pisces, sturionibus⁸⁹², luciis et aliis piscibus sicut barbatis⁸⁹³ et cetera. Pars etiam Transiluana irrigatur maximis fluuiis naualibus, per quos cum magnis nauibus deferuntur sales⁸⁹⁴ per totum regnum et ad alia regna uicina,⁸⁹⁵ uidelicet †Visic⁸⁹⁶, Thecu⁸⁹⁷,

другог дела налазе шуме које се простиру и до четири дана хода. По средини Дунавског дела протиче та чувена река која се зове Дунав, која је једна од већих река на целом свету. Богата је сваком врстом рибе и тече према истоку. Кроз њега протичу и друге реке које су скоро исто тако велике као и Дунав, односно Драва, †Зајка†, Тиса, Ваг, Купа, Раба, Хернад, Бегеј, Лаборц и †Лукарта†.^{CLXXXIII} Све ове реке су пловне и веома богате рибом као што су рецимо моруна, која је веома велика и укусна риба, јесетра, штука и друге рибе као што је мрена итд. Кроз Трансильванијски део теку велике пловне реке којима се на великим лађама разноси со по целом краљевству и у суседна краљевства. Те реке су: †Висик, Теку,

⁸⁸⁰ medium] modum C

⁸⁸¹ eque] aque B

⁸⁸² ut] sicut et D E

⁸⁸³ Zaica] Zaita B C

⁸⁸⁴ Vag Culpa] Vagculpa B

⁸⁸⁵ Culpa Raba] Culparaba D E

⁸⁸⁶ Anrad] Arad D E

⁸⁸⁷ Bega] scripsi, Buga codd.

⁸⁸⁸ Lucarta] Bicarca ut uid. D E

⁸⁸⁹ hec] huius B, huiusmodi C

⁸⁹⁰ fertilia] fertiles A B C

⁸⁹¹ in] om. D E

⁸⁹² sturionibus] stutionibus A

⁸⁹³ barbatis] barbotis A B C

⁸⁹⁴ deferuntur sales] defertur sal D E

⁸⁹⁵ regna uicina] uincinia regna D E

⁸⁹⁶ Visic] Vysic A, Visie B C, Visic D

⁸⁹⁷ Thecu] Techu D E

Thalabint⁸⁹⁸, Thiscia, †Soget⁸⁹⁹, Prut⁹⁰⁰, †Lapis, Sconus⁹⁰¹, Aragas†, Morus, Bistrice⁹⁰². Fere pro maiori parte hec flumina cum arena trahunt aurum et ideo in Hungaria continue faciunt lauari et colari aurum ac⁹⁰³ congregari⁹⁰⁴ principes ac ceteri homines⁹⁰⁵ nobiles qui sunt iuxta dicta flumina⁹⁰⁶, sed et⁹⁰⁷ ista⁹⁰⁸ habundant in piscibus nimis⁹⁰⁹.

Preter Budam,⁹¹⁰ ubi est sedes regni, que est maxima ciuitatum⁹¹¹, Strigonium,⁹¹² ubi est archiepiscopatus Strigoniensis⁹¹³, Iaurinum,⁹¹⁴ ubi est episcopatus Iauriensis⁹¹⁵, Zagrabiam, ubi est episcopatus Zagrabiensis⁹¹⁶, Vesprimium⁹¹⁷, ubi est Vesprimiensis episcopatus⁹¹⁸,

Талаборт, Тиса, †Согет, Прут, †Лапис, Сконус, Арагас, Марош, Бистрица.^{CLXXXIV} Највећим делом ове реке заједно са песком ноше и злато и стога су у Угарској кнезеви и други племићи који живе поред поменутих река наредили да се злато непрестано испира, цеди и скупља.^{CLXXXV} И осим тога ове реке преко мере обилују рибом.

Осим Будима, где се налази седиште краљевства и који је веома велики град, Острогона, где се налази Острогонска архиепископија, Ђера, где се налази Ђерска епископија, Загреба, где се налази Загребачка епископија, Веспрема, где се налази Веспремска епископија,

⁸⁹⁸ Thalabint] Calabiuc *D E*

⁸⁹⁹ Soget] Sogec *D E*

⁹⁰⁰ Prut] scripsi, Purut *ut uid. A, om. B, pater dub. C, Piutur D, Pintur E*

⁹⁰¹ Sconus] Scouus *B*

⁹⁰² Bistrice] Bisturice *B C, Bicrice D E*

⁹⁰³ ac] et *D E*

⁹⁰⁴ congregari] congregare *E*

⁹⁰⁵ homines] *om. D E*

⁹⁰⁶ dicta flumina] hec flumina dicta *D E*

⁹⁰⁷ sed et] *om. D E*

⁹⁰⁸ ista] flumina *post add. D E*

⁹⁰⁹ in - nimis] nimis in piscibus *D E*

⁹¹⁰ Budam] Budum *B*

⁹¹¹ maxima ciuitatum] iuxta ciuitatem *D E*

⁹¹² Strigonium] Strigonom *D E*

⁹¹³ Strigoniensis] Strigomensis *B*

⁹¹⁴ Iaurinum] Laurinum *A, Lautinum B, Iaurium ut uid. D, Iaurium E*

⁹¹⁵ Iauriensis] Iariensis *A B C*

⁹¹⁶ Zagrabiensis] Zagrabriensis *D E*

⁹¹⁷ Vesprimium] Vesprinum *D E*

⁹¹⁸ Vespriniensis episcopatus] *tr. D E*

⁹¹⁹Quinque ecclesias, ubi est episcopatus Quinque⁹²⁰ ecclesiensis,⁹²¹ Alba Iulia⁹²², ubi⁹²³ est episcopatus Transiluanus⁹²⁴, Tirnauiam⁹²⁵, Posonium et Baiam, non sunt plures ciuitates in tota Hungaria preter quinque alias circa mare in Dalmatia. Sunt tamen⁹²⁶ multa oppida, castra,⁹²⁷ seu fortalicia, et uille innumerabiles in dicto regno et cum hoc toto⁹²⁸ uidetur prefatum regnum esse omnino⁹²⁹ uacuum propter magnitudinem eiusdem. Sunt et alii duo archiepiscopatus⁹³⁰ in regno Hungarie, uidelicet Colocensis,⁹³¹ intus in Hungaria, et Spalatensis, qui est in⁹³² Dalmatia circa mare.

Sunt communiter parui homines et nigri ac etiam sicci et⁹³³ bellicosi sunt ualde in quolibet genere armorum, precipue tamen sunt optimi sagittarii. Paruos habent equos communiter, licet alias⁹³⁴ multum fortes et agiles.

Печуја, где налази Печујска епископија, Алба Јулије, где се налази Трансильванијска епископија, Трнаве, Пожуна и Баје, у читавој Угарској нема више градова, осим још пет поред мора у Далмацији. Ипак, у поменутом краљевству налазе се многа утврђења, утврде или тврђавице и небројена села. Због свега тога горе поменуто краљевство изгледа као да је потпуно празно, јер је тако велико. У Угарском краљевству постоје још две архиепископије: Калочка, у унутрашњости Угарске, и Сплитска, која је у Далмацији поред мора.^{CLXXXVI}

Људи су углавном мали, црномањасти и уз то мршави, али веома ратоборни и вични свакој врсти оружја, а нарочито су добри стрелци. Углавном имају мале коње, али јаке и окретне.

⁹¹⁹ Zagrabiensis – episcopatus^{1]}] *om. B C*

⁹²⁰ Quinque] *om. B*

⁹²¹ ecclesiensis] *occlesiensis C*

⁹²² Iulia] *scripsi*, Iulle *ut uid.* *A B*, uille *C*, Iula *D E*

⁹²³ ubi] *om. E*, *add. sup. l. E*

⁹²⁴ Transiluanus] *Transilianus D^{a.c.} E*

⁹²⁵ Tirnauiam] *scripsi*, Tirnam *codd.*

⁹²⁶ tamen] *cum A B*

⁹²⁷ castra] *om. D E*

⁹²⁸ toto] *om. D E*

⁹²⁹ esse omnino] *tr. D E*

⁹³⁰ archiepiscopatus] *episcopatus D E*

⁹³¹ Colocensis] *Colccensis D E*

⁹³² in] *om. E*

⁹³³ et] *om. D E*

⁹³⁴ licet alias] *tamen E*

Principes tamen⁹³⁵ et nobiles habent equos magnos et pulchros⁹³⁶. Populus Hungarie est multum deuotus et catholicus, principes uero⁹³⁷ et nobiles sunt multum crudeles. Potentes sunt ualde dicti principes: nam aliqui ex eis facere possunt⁹³⁸ X milia armatorum⁹³⁹, aliqui⁹⁴⁰ uero V milia. Illi uero⁹⁴¹ qui minus⁹⁴² facere possunt II milia. Omnis tenetur⁹⁴³ regem⁹⁴⁴ sequi ubicumque⁹⁴⁵ uoluerit cum tota gente sua, absque aliquo⁹⁴⁶ stipendio et quantumcumque regi placuerit, etiam ad X annos.⁹⁴⁷ Verumtamen omnia loca per que transeunt deustant. Vnde rex, quantumcumque⁹⁴⁸ uellet et pro⁹⁴⁹ quanto tempore uellet, posset ducere secum centum milia armatorum⁹⁵⁰. Vix aut⁹⁵¹ nunquam⁹⁵² reges morantur in ciuitatibus,

Ипак, кнежеви и племићи имају лепе и велике коње. Угарски народ је веома побожан и католички, а кнежеви и племићи су много окрутни.^{CLXXXVII} Поменути поглавари су веома моћни. Наиме, неки од њих могу да опреме десет хиљада војника, а други пет хиљада. Они који су мање моћни могу да сакупе две хиљаде војника. Сви морају да прате краља где год он пожели, са целом својом војском и то без икакве плате и колико год дуго краљ пожели, макар то било и на десет година. Истина је, пак, да разарају сва места кроз која пролазе. Тако, краљ, кад год пожели и на колико год дуго пожели, може да поведе сто хиљада ратника. Краљеви скоро никада не остају у градовима,

⁹³⁵ tamen] uero E

⁹³⁶ equos - pulchros] magnos et pulcros equos D E

⁹³⁷ uero] om. B

⁹³⁸ facere possunt] tr. D E

⁹³⁹ armatorum] armorum *ut uid.* D, armorum E

⁹⁴⁰ aliqui] alii D E

⁹⁴¹ uero] ueto A

⁹⁴² minus] mius D

⁹⁴³ omnis tenetur] omnes tenentur B C D E

⁹⁴⁴ milia – regem] B^{a.m.}

⁹⁴⁵ ubicumque] ubi E

⁹⁴⁶ aliquo] alio D E

⁹⁴⁷ Notandum quod rex Vngarie potest ducere C milia armatorum E^{in marg.}

⁹⁴⁸ quantumcumque] quocumque dub. A

⁹⁴⁹ pro] om. D E

⁹⁵⁰ armatorum] armorum D^{a.c.} E

⁹⁵¹ aut] autem B C D E

⁹⁵² nunquam] unquam A

sed tantum in campis. Principes autem et officiales sui qui sunt in terra tenentur necessaria eidem⁹⁵³ ministrare.

Quinque ducatus sunt in Hungaria. Primogenitus regis debet regnum habere et post patrem regnare. Secundogenitus primum ducatum, tertio genitus secundum ducatum⁹⁵⁴ et sic de singulis. Omnes ducatus, siue banatus iuxta⁹⁵⁵ uulgare Hungaricum, habet⁹⁵⁶ rex nobilibus conferre et iterum⁹⁵⁷ ab eodem recipere⁹⁵⁸ et alteri tradere iuxta uoluntatis⁹⁵⁹ beneplacitum. Preter hos officiales est palatinus⁹⁶⁰ et⁹⁶¹ magister tarnicorum.⁹⁶² Palatinus uocatur ille qui est iusticiarius in toto regno. Secundus a rege magister tarnicorum⁹⁶³ uocatur ille qui est super tributa. Notandum est⁹⁶⁴ quod rex Hungarie nullum⁹⁶⁵ thesaurum congregat, sed omnia que habet expendit⁹⁶⁶ in suis baronibus et nuntiis et barones omnia sua expendunt in rege.

већ бораве само у логорима. Њихови заповедници и поглавари који су из тог краја дужни су да краљу обезбеђују потрепштине.^{CLXXXVIII}

У Угарској постоји пет војводства. Прворођени краљевић треба да добије краљевство и да влада после оца. Другорођени, прво војводство, трећерођени, друго војводство и тако редом.^{CLXXXIX} Свако војводство, или банат како се каже на угарском језику, краљ по својој воли и милости додељује племићима и опет од њих узима и даје другима. Осим ових званичника постоје палатин и управник ризнице. Палатином се назива онај који је судија у целом краљевству. Управник ризнице, који је други човек до краља, надлежан је за порез.^{CXC} Треба истаћи да угарски краљ не нагомилава никакво благо, већ све што има троши на своје бароне и посланике, а барони све троше на краља.

⁹⁵³ eidem] eisdem D E

⁹⁵⁴ secundum ducatum] ducacum secundum D E

⁹⁵⁵ iuxta] secundum D E

⁹⁵⁶ habet] habet del. D, potest add. sup. l. post corr. D

⁹⁵⁷ iterum] interim D^{a.c.}, iterum add. sup. l. post corr. D, iterum E

⁹⁵⁸ ab - recipere] recipere ab eodem E

⁹⁵⁹ uoluntatis] uoluntatem D^{a.c.}, uoluntatis D^{p.c.}

⁹⁶⁰ palatinus] platinus B

⁹⁶¹ et] comes post add. D

⁹⁶² tarnicorum] traunicorum E

⁹⁶³ tarnicorum] repet. C, trauicorum E

⁹⁶⁴ est] om. C D E

⁹⁶⁵ nullum] multum D E

⁹⁶⁶ expendit] expandit B

Circumcingitur autem Hungaria ex parte orientis Rasia, Bulgaria et Ruthenia que sunt medie inter dictum regnum et Greciam, ut dictum est. A parte meridie circumcingitur Mari Adriatico quod est iuxta Apuliam, Abruntium⁹⁶⁷ et Marciam. Ab occidente circumcingitur Theutonia⁹⁶⁸ et Bohemia, a septentrione uero Polonia et Tartaris⁹⁶⁹.

Notandum hic est⁹⁷⁰ quod nondum⁹⁷¹ sunt trecenti anni quod Hungari ad fidem sunt⁹⁷² conuersi per sanctum Stephanum⁹⁷³, eorundem regem, cuius filius etiam est canonizatus⁹⁷⁴ - rex⁹⁷⁵ Hemericus. Demum etiam sanctificati sunt de domo illa sanctus⁹⁷⁶ Ladislaus⁹⁷⁷ rex et sancta Elizabeth, soror domini Bele, regis eiusdem regni. Sororem uero⁹⁷⁸ uterinam⁹⁷⁹ huius sancte Elizabeth ac domini regis Bele dicti⁹⁸⁰ duxit Iacobus, rex Aragonum, in uxorem ex qua genuit filios⁹⁸¹, Petrum,

Угарска се на истоку граничи са Рашком, Бугарском и Рутенијом и оне се, као што је речено, налазе између поменутог краљевства и Грчке. На југу је овичено Јадранским морем које је уз Апулију, Абруцо и Марку.^{CXCI} На западу се граничи са Немачком и Чешком, а на северу са Польском и Татарима.

Овде треба истаћи да још није прошло триста година од како је Угре у веру преобратио свети Стефан, њихов краљ, чији је син Емерик такође канонизован.^{CXCII} Из те куће су за свете још проглашени краљ Ладислав и света Јелисавета, сестра господина Беле, краља тог краљевства.^{CXCIII} Рођену сестру ове Јелисавете и сестру поменутог господина краља Беле за жену је узео Јаков, арагонски краљ, који је са њом добио децу: сина Петра,

⁹⁶⁷ Abruntium] Abruncium *A B C*, Abruntum *E*

⁹⁶⁸ Theutonia] Theotonia *A B C*

⁹⁶⁹ Tartaris] alias Tartaria *add. sup. l. D*

⁹⁷⁰ est] *om. D, E*

⁹⁷¹ nondum] nundum *B D E*

⁹⁷² ad - sunt] sunt ad fidem *D E*

⁹⁷³ Sanctus Stephanus *D^{in marg.}*

⁹⁷⁴ canonizatus] canonicatus *B*

⁹⁷⁵ Sanctus Emericus *D^{in marg.}*

⁹⁷⁶ sanctus] secundus *B*

⁹⁷⁷ Ladislaus] Lasdilaus *C D^{a.c.} E*

⁹⁷⁸ uero] *om. A B C*

⁹⁷⁹ uterinam] unicam *D, E*

⁹⁸⁰ domini - dicti] dicti domini regis Belle *D E*

⁹⁸¹ filios] *scripsi, filias codd.*

quondam regem Aragonum,⁹⁸² Iacobum, regem Maioricarum,⁹⁸³ et reginam Francie Isabellam. A dicto domino rege Hungarie Bela nati sunt duo filii, uidelicet rex Stephanus et uirgo Margarita cuius canonizatio⁹⁸⁴ nunc petitur. Ex quo patet quod dictus rex Stephanus et uirgo⁹⁸⁵ Margarita, soror sua, fuerunt⁹⁸⁶ secundi germani cum regina Francie Isabella. Et⁹⁸⁷ ex hoc etiam patet quod inclitus rex Francorum est nepos eorundem. A rege uero Stephano prefato genitus⁹⁸⁸ est unus filius⁹⁸⁹ Ladislaus⁹⁹⁰ qui postea regnauit post⁹⁹¹ patrem et habuit sororem regis⁹⁹² Caroli⁹⁹³ Sicilie in uxorem. Sed ex ea prolem suscipere non potuit, unde mortuus est sine herede. Ab eodem etiam rege quatuor⁹⁹⁴ filie processere⁹⁹⁵. Quarum primogenitam habuit imperator Constantinopolitanus⁹⁹⁶ qui nunc est, sed ea moriente

покојног арагонског краља, Јакова, краља Мајорке, и краљицу Француске Изабелу.^{CXCVI} Поменути господин краљ Угарске Бела имао је двоје деце, односно Стефана^{CXCV} и девицу Маргарету чија се канонизација сада тражи.^{CXCVI} Из овога се јасно види да су поменути краљ Стефан и девица Маргарета, његова сестра, били рођаци у другом колену француске краљице Изабеле. Из овога се још јасно види да је славни француски краљ^{CXCVII} њихов сестрић. Горе поменути Стефан имао је сина Ладислава који је касније владао после оца и који је за жену узео сестру краља Карла Сицилијанског.^{CXCVIII} Али са њом није могао да има деце, па је умро без наследника. Исти краљ имао је и четири кћерке од којих је настарију узео константинопољски цар који сада влада, али када је она умрла,

⁹⁸² in - Aragonum] *om. E*

⁹⁸³ Maioricarum] Maioricorum *E*

⁹⁸⁴ canonizatio] *dub.* cononizatio *D*

⁹⁸⁵ cuius – Margarita] *om. E*

⁹⁸⁶ fuerunt] sunt *E*

⁹⁸⁷ et] *om. C*

⁹⁸⁸ genitus] genito *A B C^{a. c.}*

⁹⁸⁹ Nota de rege Vngarorum qui et que ex ipso processerunt *D^{in marg.}*

⁹⁹⁰ Ladislaus] Laudislaus *D E*

⁹⁹¹ post] *om. B*

⁹⁹² regis] *repet. A*

⁹⁹³ Caroli] *om. D E*

⁹⁹⁴ quatuor] *scripsi*, *tres codd.*

⁹⁹⁵ processere] processerunt *D E*

⁹⁹⁶ Constantinopolitanus] Constantinopolis *D E*

duxit filiam marcionis Montis Ferrati. Secundam tradidit regi Sicilie qui nunc est. Tertiam regi Seruie Stephano. Quartam posuit in monasterio ubi iacet corpus prefate uirginis Margarite, sororis sue, in quo stetit per triginta duos annos. Postmodum apostatauit⁹⁹⁷ et nobilem quandam de Bohemia duxit in maritum. Quo mortuo duxit regem Rasie in uirum et ex ea dictus rex Rasie⁹⁹⁸ habet ⁹⁹⁹filiam quam uellet tradere domino Carolo, uel filio suo. Et quia prefatus rex Hungarie Ladislaus¹⁰⁰⁰ mortuus est sine herede, ut dictum est, ac etiam sorores eius omnes fuerunt nupte¹⁰⁰¹ scismaticis preter reginam Sicilie, ideo ipsa sicut catholica remansit heres regni et ipsa fecit donationem de dicto regno filio suo primogenito Carolo, scilicet Martello¹⁰⁰². Quo mortuo successit eidem in regno Carolus Bertus¹⁰⁰³, filius suus, qui nunc regnat ratione¹⁰⁰⁴ iam tacta. Hec de Hungaria sufficient.

оженио је кћерку маркиза од Монферата.^{CXCIX} Другу је дао за сицилијанског краља који сада влада.^{CC} Трећу је дао краљу Србије Стефану.^{CCI} Четврту је послао у манастир где лежи тело поменуте девице Маргарете, његове сестре, и ту је остала тридесет и две године. После тога напустила је манастир и удала се за неког чешког племића. Када је он умро, удала се за краља Рашке и са њом је краљ Рашке добио кћерку коју би хтео да дâ за господина Карла, или за његовог сина.^{CCII} И пошто је, као што је речено, горе поменути угарски краљ Ладислав умро без наследника и све његове сестре су се удале за шизматике, осим сицилијанске краљице, она је, будући католкиња, преостала да наследи краљевство и она је поменуто краљевство дала свом најстаријем сину Карлу, званом Мартел. Када је он умро, на престолу га је наследио његов син Карло Роберт који сада влада с разлогом који смо већ поменули.^{CCIII} Ово нека буде доволно о Угарској.

⁹⁹⁷ apostatauit] apostotauit A B

⁹⁹⁸ Rasie] om. C

⁹⁹⁹ habet] habuit C

¹⁰⁰⁰ Ladislaus] Laudislaus D E

¹⁰⁰¹ sorores - nupte] omnes eius sorores nupte fuerunt D E

¹⁰⁰² Martello] Macello D E

¹⁰⁰³ Karolus Robertus rex Hungarie an. 309 B^{in marg.}

¹⁰⁰⁴ ratione] om. D E

Polonia¹⁰⁰⁵

Polonia¹⁰⁰⁶ diuiditur in sex ducatus quorum duces¹⁰⁰⁷ sunt potentes quasi reges. Sunt autem hec¹⁰⁰⁸ nomina ducatum: Cracouiensis¹⁰⁰⁹, Opoliensis¹⁰¹⁰, Bratislauiensis¹⁰¹¹, Glogouiensis¹⁰¹², Gnesnensis¹⁰¹³ et Mazouiensis¹⁰¹⁴. Licet antiquitus Polonia reges¹⁰¹⁵ haberet, a centum tamen annis caruit rege. Anno uero domini M° CC° nonagesimo elegerunt sibi in regem ducem Cracouie¹⁰¹⁶ qui regnauit annis tribus et mortuus est¹⁰¹⁷ sine filio masculo. Habuit tamen unam filiam quam duxit rex Bohemie in uxorem et cum ea habuit regnum Polonie. Sed dicto rege Bohemie mortuo illam dominam rex Romanorum dedit filio suo¹⁰¹⁸ secundogenito in uxorem et cum ea intendit habere prefatum regnum Polonie, sed duces prefati eidem¹⁰¹⁹ resistunt

Польска

Польска се дели на шест војводства, а војводе тих војводства су моћни скоро као краљеви. Ово су имена војводства: Краковско, Опольско, Вроцлавско, Глоговско, Гњезновско и Мазовско.^{CCIV} Иако је у Польској у старо време било краљева, већ сто година немају краља.^{CCV} Али, 1290. године за краља су изабрали краковског војводу који је владао три године и умро је без мушких детета.^{CCVI} Ипак, имао је једну кћерку коју је оженио краљ Чешке и са њом је добио Польско краљевство.^{CCVII} Али када је краљ Чешке умро, ову госпођу римски краљ дао је свом другорођеном сину за жену и са њом је очекивао да добије горе поменуто Польско краљевство,^{CCVIII} или горе поменуте војводе су му се супротставили

¹⁰⁰⁵ Polonia] *om. B D, de Polonia E*

¹⁰⁰⁶ Polonia] *Polomia B, olonia C*

¹⁰⁰⁷ duces] *ducas A, ducatus B C*

¹⁰⁰⁸ hec] *om. D E*

¹⁰⁰⁹ Cracouiensis] *Craconiensis B C D E*

¹⁰¹⁰ Opoliensis] *scripsi, Opuliensis codd.*

¹⁰¹¹ Bratislauensis] *Bartislauensis A, Bartislaniensis B C E, Bratislauensis D*

¹⁰¹² Glogouiensis] *Glogoniensis B C D E*

¹⁰¹³ Gnesnensis] *scripsi, Guiuensis A B C, Gnisnensis D E*

¹⁰¹⁴ Mazouiensis] *scripsi, Magoniensis A C, Margomensis B, Mangoniensis D E*

¹⁰¹⁵ reges] *regis B*

¹⁰¹⁶ Cracouie] *Craconie A, Kracouie E*

¹⁰¹⁷ est] *et del. ut uid. D, et post add. E*

¹⁰¹⁸ suo] *om. B*

¹⁰¹⁹ eidem] *om. E*

eo quod naturale odium est inter ipsos et Theutonicos¹⁰²⁰.

Olim dicebatur Polonia Vandalia¹⁰²¹ a Vandalo¹⁰²² fluuio. Hii sunt¹⁰²³ Vandali¹⁰²⁴ qui Italiam et Africam deuastantes tempore beati Augustini quieuerunt in finibus Hispanie. Terra est pascuosa, nemorosa et lata ualde. Habundat in pane, sed caret omnino¹⁰²⁵ uino. Irrigatur Vandalo¹⁰²⁶ iam dicto, Odera¹⁰²⁷, Nisa¹⁰²⁸, Bobera¹⁰²⁹ et †Magara†. Piscibus habundat¹⁰³⁰ multum et carnis. Argentifodine¹⁰³¹ et montes de sale sunt in ea. Tigrides, unicornia, castoria¹⁰³² et equi indomiti multi sunt ibi. Catholici sunt omnes et ob deuotionem quam habent¹⁰³³ ad Romanam ecclesiam quelibet domus tenetur¹⁰³⁴ soluere unum denarium Romane¹⁰³⁵ ecclesie et uocatur denarius sancti Petri.

зато што постоји урођена мржња између њих и Немаца.

Некада се Польска звала Вандалија по реци Вандалу.^{CCIX} То су они Вандали који су разорили Италију и Африку у време светог Августина и који су застали у Шпанији. Земља је пуна пашњака, шума и веома је пространа. Обилује житом, али нема уопште вина. Кроз њу проличу већ поменути Вандал, Одра, Ниса, Бобер и †Магара†.^{CCX} Веома обилује рибом и стоком. У њој се налазе рудници сребра и планине соли. Ту има много тигрова, једнорога, даброва и дивљих коња.^{CCXI} Сви су католици и због оданости коју показују према римској цркви свака кућа мора да плати један денар римској цркви и он се назива денар светог Петра.^{CCXII}

¹⁰²⁰ Theutonicos] Teonticos A, Teononicos B, Theotonicos C

¹⁰²¹ Polonia Vandalia] *scripsi*, Wandalia Palonia A B C, Polonia Wandasia D E^{a.c.}, Polonia Wandalia E^{p.c.}

¹⁰²² Vandalo] *scripsi*, Vandalo *codd.*

¹⁰²³ Nota Wandalis D^{in marg.}

¹⁰²⁴ Vandali] *scripsi*, Wandali A B C D, Wandeli E

¹⁰²⁵ omnino] *om.* D E

¹⁰²⁶ Vandalo] Vandalo *codd.*

¹⁰²⁷ Odera Nisa] Oderanisa E

¹⁰²⁸ Nisa] Visa A C

¹⁰²⁹ Bobera] Vobera D E

¹⁰³⁰ habundat] habunda C^{a.c.}

¹⁰³¹ argentifodine] argentiria D E

¹⁰³² et – castoria] *om.* D E

¹⁰³³ habent] habet E

¹⁰³⁴ tenetur] habet E

¹⁰³⁵ Romane] ratione B, Rome C

Olim omnes Poloni ibant tonsi sicut conuersi cistercienses¹⁰³⁶, sed nunc aliqui incipiunt dimittere crines. Bellicosi sunt satis et pulchre stature. Hec¹⁰³⁷ de Polonia sufficient.

Некада су Польаци били ошишани као цистерцитски монаси, али сада неки почињу да пуштају косу.^{CCXIII} Веома су ратоборни и лепог су стаса. Ово нека буде довољно о Польској.

Bohemia¹⁰³⁸

Bohemia¹⁰³⁹ est regnum opulentum ualde in argento et auro eo quod habundat¹⁰⁴⁰ multum mineris¹⁰⁴¹ talibus¹⁰⁴². Duas habet¹⁰⁴³ partes, uidelicet¹⁰⁴⁴ Bohemiam iam tactam et Pomoraniam.¹⁰⁴⁵ Principalis ciuitas regni est Praga¹⁰⁴⁶ que est sita in Bohemia. Terra non est magna in quantitate - unde nullus archiepiscopatus est in regno illo. Nam dicitur quod¹⁰⁴⁷ Bohemia olim non erat regnum, sed ducatus. Nam Fredericus imperator, non iste ultimus Fredericus,¹⁰⁴⁸ sed penultimus,

Чешка

Чешка је краљевство веома богато сребром и златом,^{CCXIV} зато што веома обилује таквим рудницима.^{CCXV} Има два дела: већ поменуту Чешку и Померанију.^{CCXVI} Главни град краљевства је Праг који се налази у Чешкој.^{CCXVII} Земља није велика по површини и зато у том краљевству нема ниједне архиепископије.^{CCXVIII} Наиме, каже се да Чешка некада није била краљевство, већ војводство. Цар Фридрих, не овај последњи, него претпоследњи,^{CCXIX}

¹⁰³⁶ cistercienses] cistersienses A B, cistercienses del. D, cistercienses add. sup. l. post corr. D, cysterienses E

¹⁰³⁷ hec] hoc E

¹⁰³⁸ Bohemia] om. B D, de Boemia E

¹⁰³⁹ Bohemia] oemia C

¹⁰⁴⁰ habundat] habundant A B C

¹⁰⁴¹ mineris] mimeris B, mineris D E

¹⁰⁴² mineris talibus] miner alibus C^{p.c.}

¹⁰⁴³ duas habet] tr: B

¹⁰⁴⁴ uidelicet] scilicet D E

¹⁰⁴⁵ Pomoraniam] Pomoramiam B, Pomerarium D E

¹⁰⁴⁶ Praga] Paga D^{a.c.}, Pmga E^{a.c.}

¹⁰⁴⁷ dicitur quod] dicit quod B, om. D E

¹⁰⁴⁸ Fredericus] om. D E

ducem dicte terre fecit regem eiusdem et pincernam¹⁰⁴⁹ regis Romanorum. Omnes Bohemi¹⁰⁵⁰ sunt magni et subtiles fures. Communiter non sunt bellicosi, nec reges sunt potentes ex parte hominum de regno, potentes tamen sunt¹⁰⁵¹ quia ex multitudine pecunie¹⁰⁵² quam habent ex argentifodinis conducunt multis stipendiarios¹⁰⁵³. Habundat¹⁰⁵⁴ pane, sed caret¹⁰⁵⁵ omnino¹⁰⁵⁶ uino, nisi aliunde¹⁰⁵⁷ portetur¹⁰⁵⁸. Ceruisiam tamen bonam habet¹⁰⁵⁹. Linguam Sclauicam¹⁰⁶⁰ loquuntur in utraque parte¹⁰⁶¹ prouincie¹⁰⁶², scilicet¹⁰⁶³ in Bohemia et Pomorania¹⁰⁶⁴. Et quia rex dictus Bohemie¹⁰⁶⁵ mortuus est sine herede, ideo rex Romanorum uult illud regnum pro suo filio occupare, sed barones de regno¹⁰⁶⁶ contradicunt eidem. Hec de Bohemia sufficient¹⁰⁶⁷

прогласио је војводу поменуте земље за њеног краља и пехарника римског краља.^{CCXX} Сви Чеси су велики и вешти лопови.^{CCXXI} Углавном нису ратоборни и краљеви нису моћни у људству које имају у краљевству, али ипак су моћни јер због велике количине новца који добијају из рудника сребра у рат воде многе плаћенике. Земља обилује житом, али уопште нема вина, осим ако се не донесе однекуд.^{CCXXII} Ипак, имају добро пиво.^{CCXXIII} Говоре словенским језиком у обе провинције, односно у Чешкој и Померанији.^{CCXXIV} И пошто је поменути краљ Чешке умро без наследника,^{CCXXV} римски краљ жели да узме то краљевство за свог сина, али барони у краљевству му се супротстављају.^{CCXXVI} Ово нека буде довољно о Чешкој.

¹⁰⁴⁹ pincernam] piscernam *B*

¹⁰⁵⁰ Bohemi... communiter] Boemi communiter *D E*

¹⁰⁵¹ tamen sunt] *tr. D E*

¹⁰⁵² pecunie] *om. D E*

¹⁰⁵³ stipendiarios] stipendarios *A C E*

¹⁰⁵⁴ habundat] habundant *ut uid. C^{a.c.} E*

¹⁰⁵⁵ caret] carent *E*

¹⁰⁵⁶ omnino] omni *D E*

¹⁰⁵⁷ aliunde] aliquando *D E*

¹⁰⁵⁸ portetur] deportetur *D E*

¹⁰⁵⁹ tamen - habet] tamen habent bonam *D*, habent tamen bonam *E*

¹⁰⁶⁰ Sclauicam] Salmcam *D E^{a.c.}*, Slauonicam *D^{in marg.}*

¹⁰⁶¹ parte] *om. D E*

¹⁰⁶² prouincie] prouincia *D E*

¹⁰⁶³ scilicet] *om. A B C*

¹⁰⁶⁴ Pomorania] Pomoranie *B*, Pomoranies *C*, Pomeraria *D*, Pomeria *E*

¹⁰⁶⁵ Bohemie] *om. D E*

¹⁰⁶⁶ de regno] regni *D E*

¹⁰⁶⁷ sufficient] sufficiat *C*

КОМЕНТАРИ

^I VB, *SH*, I, 62; BA, XV, 1.

^{II} VB, *SH*, I, 63; BA, XV, 2.

^{III} VB, *SH*, I, 62; BA, XV, 1.

^{IV} VB, *SH*, I, 71; BA, XV, 50.

^V Етимологија имена Африке се разликује од оне која се среће у делима Венсана и Вартоломеја, VB, *SH*, 76; BA, XV, 19. По свему судећи, представља Анонимову инвенцију, cf. *ADEO*, 2, n.1.

^{VI} VB, *SH*, I, 62; BA, XV, 1. Трипартитна подела света на Европу, Азију и Африку присутна је од античких времена. Тврдња да је Азија по величини једнака Европи и Африци заједно потиче од Исидора из Севиље. Аноним овакво виђење светске географије, као што је већ указано, преузима од Венсана и Вартоломеја. О погледима на свет људи Анонимовог времена види E. Edson, *The World Map 1300-1492, The Persistence of Tradition and Transformation*, Baltimore 2007, 11-32; C. Raymond Beazley, *The Dawn of the Modern Geography*, II, London 1901; G. Kimble, *Geography in the Middle Ages*, London 1938.

^{VII} Господар Корика је Јерменин Хајтон, аутор географско-политичког трактата *Цвет историја Истока*, који је издиктирао 1307. године у Авињону. О њему, његовом делу и вези са *DEO* види стр. 22-24.

^{VIII} Cf. BA, XV, 157: *Thracia est provincia in Grecia*; VB, *SH*, I, 71: *Prima Europae regio est Scythia Inferior*.

^{IX} Преглед земаља о којима ће бити речи указује на то које од њих су примарног интереса за аутора на почетку писања дела. У набрајању нема Чешке која се касније, као последња од описаних земаља, изненада појављује у спису. Такође, овде наведени редослед не одговара излагању у наставку списка, пошто се о Албанији говори одмах после Константинопољског царства, а пре Рашке, Бугарске и Рутеније. Ови, својеврсни пропусти, такође можда указују на брзину којом је спис састављен.

^X Rev. 1.11. ...dicentis quod vides scribe in libro et mitte septem ecclesiis Ephesum et Zmyrnam et Pergamum et Thyatiram et Sardis et Philadelphiam et Laodiciam.

^{xi} Истицање Халкедона, поред градова који се набрајају у *Откровењу Јовановом*, вероватно представља Анонимов самостални уметак, на основу општег познавања ране црквене историје. Помени васељенских сабора у множини представљају ауторову погрешку, пошто је у овом граду одржан само Четврти сабор 451. године.

^{xii} VB, SH, I, 70; BA, XV, 27; cf. VB, SH, V, 59.

^{xiii} Назив Анатолија потиче од грч. Ανατολή, односно “исток”. У Анонимовом делу се наводи као *Natuli*, а оваква варијанта имена среће се и у другим западним изворима тога доба, Muntaner, *Cronica*, 400-401, cap. 212-213; Rubio i Lluch, *Diplomatari*, 102, no. 86; *La Cronaca dei Veneziani del maestro Martino da Canale*, ed. F. Polidori, *Archivio Storico Italiano*, VIII, Firenze 1845, 480, cap. 174.

^{xiv} Податак о броју градова у Анатолији није преузет из познатих извора и можда представља Анонимово домишљање, у жељи да се нагласи њихова бројност. Четири стотине градова помињу се и нешто касније, приликом описа области европских области Царства. Заједничко спомињање *градића, утврђења, утврда и села*, (*oppida, castra, fortalicia, uilliae*) је својеврсни пишчев маниризам који се среће и у другим деловима списка, наиме у поглављу о Албанији и Рашкој.

^{xv} Очигледно је реч о *Гвозденим вратима*, одн. Ђердапској клисури, cf. Гагова, *Географията*, 120; Дамянов – Данова, *Описание*, 168, п.6. Податак је вероватно преузет из идентичног, непознатог извора, на који се наслана и Гервасије из Тилберија, Gervase, *Ottia Imperialia*, 240: *Danubius... qua Alpes descendens, grande facit precipitum*; cf. ADEO, 5, п.1.

^{xvi} Дан пута (лат. *dieta*, итал. *giornata*) је уобичајени средњовековни начин за изражавање дужих растојања. Иако се понекад подразумевало да једна *dieta* износи 20 римских миља, њена дужина се углавном изражавала произвољно, R. Hampson, *Medii Aevi Kalendarium*, II, London 1978,² 72. Податак о хуку који се чује на три дана хода вероватно је Анонимов уметак.

^{xvii} BA, XIII, 2; cf. VB, SN, V, 40.

^{xviii} Црно море које се још од античких времена називало *Mare Ponticum*. Од XIII века на западу се усталио назив Велико море (*Mare Magnum, Mare Maggiore*), захваљујући делима фрањевачких путописца из средине XIII века Јована Плано-Карпинија и Виљема Рубрука, као и казивању славног путника из Венеције Марка Поля, A. van den Wyngaert, *Sinica franciscana, t. I: Itinera et relationes fratrum minorum saeculi XIII et XIV*, Firenze 1929, 108, 239; Yule - Cordier, *Marco Polo*, 3-4, п.2; Такође и Хајтон за Црно море користи назив *Mare Majus*, Haython, 268; О називу *Велико море* види и H. Yule, *Cathay and Way Thither: Being a collection of medieval notices of China*, II, London 1913,² 98, п.3.

^{xix} Грчка је овде употребљена не као географска одредница, већ као синоним за Константинопољско царство, тј. Византију. Штавише, Хајтон на једном месту у свом делу користи назив *Грчка* за Малу Азију: *Regnum Turquie a diversis nationibus parcium Orientis Grecia appellatur*; Haython, 271.

^{xx} Венсан из Бовеа набраја тачно седам провинција Мале Азије које се, међутим, не поклапају са онима у DEO. Код француског енциклопедисте, то су: Битинија, Галатија, Фригија, Лидија, Памфилија, Киликија и Ликија, VB, SH, I, 70.

Анонимов податак о седам провинција у Малој Азији могао је да буде некритички преписан и из другог одељка у делима Венсана и Вартоломеја који говоре о седам провинција (европске) Грчке.

^{xxi} Етимологија Битиније преузета је из VB, SH, I, 70; BA, XV, 27; Што се тиче наводног рођења Св. Луке у Битинији, и овде писац непажљиво преписује свој извор, пошто Венсан из Бовеа тврди да је *Lucas... obiit in Bythinia*, VB, SH, IX, 90. ^{xxii} VB, SH, I, 70; BA, XV, 64.

^{xxiii} Колонија Галата (Пера), крај Константинопоља, на северној обали Златног рога, коју су Ђеновљани стекли уговором у Нимфеју са византијским царем Михаилом VIII Палеологом 1261. године. Њене прецизне међе утврђене су 1303. године. Упркос одредбама споразума, Ђеновљани су утврдили своју насеобину и постепено је проширили, M. Balard, *Les formes militaires de la colonisation Génoisee (XIIIe-XVe siècles)*, Castrum 3. Guerre, fortification et habitat dans le monde méditerranéen au Moyen Âge. Actes du colloque de Madrid (24-27 novembre 1985), ed. A. Bazzana, Roma 1988, 70-71; "Galata", *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Kazhdan, New York - Oxford 1991, 815-816. (C. Mango, =ODB). Реч *неко (quodam)* упућује на усмени извор обавештења.

^{xxiv} Венсан даје другачије објашњење имена Исајрије, које је Аноним можда погрешно разумео: *Isauria ex situ loci perhibetur cognominata, quod undique aperta aurarum flatibus pateat*, VB, SH, I, 70. Вартоломеј наводи Исајрију само као друго име за Памфилију, cf. BA, XV, 115.

^{xxv} VB, SH, I, 70; cf. BA, XV, 60: *Sunt autem duae Phrygiae: maior qui habet Smyrnam: minor quae habet Ilium*.

^{xxvi} Cf. VB, SH, I, 70: *Lydia sedes antique regum...* BA, XV, 90: *Lydia sedes est antiqua regnum*.

^{xxvii} Реке Ела и Пактоло ће, по свему судећи бити познати водотокови Херм и Пактол о којима говоре и Венсан и Вартоломеј (види следећу напомену). Пактол (тур. Sart Çayı) је притока Херма (тур. Gediz) који представља другу највећу реку у Анатолији, после Меандра.

^{xxviii} VB и BA доносе сличан податак, само за Лидију, и уз примедбу да су златоносне реке Херм и Пактол: Cf. VB, SH, I, cap 70: ...*cuius campos Pactolus et Hermus circunfluunt, arenis aureis ditissimi*; BA, XV, 90: ...*cuius campos Pactolus et Herinus circumfluunt, arenas aureis locupletes*. Река Арвиј је, по свему судећи, Анонимова инвенција, настала у намери да се њено наводно име повеже са податком о златоносном песку. Са друге стране, Венсан јасно наводи да кроз Карију тече Херм, VB, SH, I, 70: *Cariam autem Hermus fluvius discernit a Phrygia*.

^{xxix} Још једна етимологија која одсуствује код Венсана и Вартоломеја и представља Анонимову инвенцију.

^{xxx} Географски положај Мале Азије, показује ауторово потпуно непознавање локалне географије. Податак о фiktивним северним границама вероватно је настало на основу интерпретације једног одељака из Вартоломејевог дела, cf. BA, XV, 131: *Ruthia sive Ruthena... habens Greciam vero a meridie*. Помен Татара, уз Рутене, односно Русе, је савремен и одговара приликама из Анонимовог времена. Заједнички помен Бугара и Кумана је нешто нејаснији. Сутанија је током XIII и прве половине XIV века била устаљени назив за простор данашње

источне Влашке (Мунтеније) и јужне Молдавије, V. Spinei, *Moldavia in the 11th – 14th Centuries*, Bucharest 1986, 26-29 (=Spinei, *Moldavia*); I. Vasary, *Cumans and Tatars - Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365*, Cambridge 2005, 137-149. (=Vasary, *Cumans nad Tatars*). Помен Кумана у контексту Анонимовог казивања можда представља и одраз куманског присуства у земљама Другог бугарског царства. О томе види детаљније: П. Павлов, *Средновековна България и Куманите - Военнополитически отношения (1186-1241 г.)*, Трудове на Великотърновския университет ‘Св. Св. Кирил и Методий’ 27 (1989) 7-59. У поглављу *DEO* о Албанији спомиње се област *Куманија*, али је на том месту у питању погрешна транскрипција имена Кунавија, види напомену CXVII уз превод *DEO*.

^{xxxI} Овде се први пут јавља ауторов топос о богатим земљама у којима живе слаби људи – идеалне жртве за евентуалног освајача. Треба имати у виду да су ово усталјени стереотипи западњака Анонимовог времена према Грцима, снажно заступљени на западу од XI века и епохе крсташких ратова, Николов, *Ориенталиците*, 402-406. Гијом из Аде у свом делу *De modo Sarracenos Extirpandi* наводи: *Gentes enim Grece militiam prediderunt, usum armorum nesciunt...*, Guillelmus Adae, *De modo sarracenos extirpandi*, ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Armeniens, II, Paris 1906, 538-539. Слично и у Псеудо-Брокардовом *Directorium-y*: *Nobiles autem pauci, inermes ut mulieres, timidi et pavidi, Directorium*, 455.

^{xxxII} Овде као да се ради о својеврсном одразу догађаја у периоду од 1295. године, када је царски генерал Алексије Филантропин предузео опсежну кампању против малоазијских Турака и однео више победа над њима, до 27. јула 1302. године, када је у бици код Бафеона туркменски емир Осман, нанео пораз византијским снагама на челу са Георгијем Музалоном и освојио готово целу Битинију, Pachymeres, II, 210-229, 327, 333-335; Gregoras, I, 195-202 Laiou, *Constantinople*, 81-91; R. Paul Lindner, *Explorations in Ottoman Prehistory*, Ann Arbor 2007, 102-117; За датум битке код Бафеона, P. Schmidt, *Zur Chronologie von Pachymeres, Andronicos, L. II-VII*, Byzantinische Zeitschrift 51 (1958) 82-86. Чини се да је овај одељак списка исцрпен из усменог извора, можда каталанске провенијенције, будући да су Каталанци ратовали у Малој Азији против Турака током 1304-1305. године, или преко неког од западних путника у Византији. У том погледу корисно је подсетити се на могућу везу између боравка мисије Хоспиталаца у Константинопољу и *DEO*. Види стр. 24-26.

^{xxxIII} *Schismatici perfidi* је усталјена номенклатура за православне хришћане у спису. Сам маниризам и употреба епитета *perfidi* можда се наслења на Хајтона који га употребљава за муслимане, cf. *Haython*, 275.

^{xxxIV} BA, XV, 157; VB, SH, I, 71.

^{xxxV} Анонимов самостални закључак који, као што је често случај са географијом југоисточне Европе у *DEO*, не почива на реалној слици.

^{xxxVI} Cf. VB, SH, XIII, 57: *tunc aedificavit sibi Byzantium maritimam civitatem, & vocavit illam Constantinopolim de nomine suo*.

^{xxxVII} Претпостављена објашњења термина *порфирогенит* нису тачна, као ни Анонимов навод да су се сви царски синови тако називали. Међутим, становиште да су се царска деца рађала у палати од порфира и да су због тога

сви они порфирогенити, било је уврежено на западу захваљујући путнику и дипломати Лиутпранду из Кремоне: *Constantinus imperator augustus... domum istam, aedificare iussit, cui Porphyra nomen imposuit... voluitque successuram nobilitatis suaे subolem isthic in lucem prodire, quatinus qui suo ex stemate nascentur, luculenta hac appellatione Porphyrogeniti dicerentur, Liudprandi Antapodoseos libri VI*, ed. G. Pertz, MGH SS 3, Hannoverae 1839, 276, 309; Lib, I, cap. 7; Lib. III, cap. 31

^{xxxviii} У латинском тексту, Михаило Палеолог се назива *Paelagius*, што, с обзиром на произвольну транскрипцију, такође одаје усмени извор обавештења. Cf. *Peryalogus*, као облик Михаиловог породичног имена у делу Џера Дибоа, Pierre Dubois, *De recuperatione*, 19, 89-90. Андроник II је заиста рођен две године пре него што је Никејско царство повратило власт над Константинопољем, тако да је ово Анонимово обавештење тачно. Као мали куриозитет може се истаћи да се он ипак родио након што је његов отац понео царску титулу. Михаило VIII се прогласио за сацара малолетног Јована IV Дуке крајем 1258. године, вероватно на Божић, D. Geanacoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West 1258-1282, A Study in Byzantine-Latin Relations*, Hamden CT 1973, 45-46. (=Geanacoplos, *Michael Palaeologus*) Андроник II се родио нешто касније, 25. марта 1259. године, A. Papaconstantinou, A.M. Talbot, *Becoming Byzantine: Children and Childhood in Byzantium*, Dumbarton Oaks: Washington DC 2009, 100.

^{xxxix} VB, SH, I, 71; BA, XV, 157.

^{xl} Писац овде прави географску збрку мешајући Мраморно море (античку Пропонтиду) са Босфором и Дарданелима (Хелеспонтом). Податак о ширини Хелеспонта од седам стадија, познат многим античким писцима, Аноним преузима од Вартоломеја Енглеског, BA, XV, 54.

^{xli} Овде је највероватније реч о главној цариградској луци на обали Мраморног мора, која се називала Јулијановом или Софијином, П. Магдалино, *Средњовековни Цариград – студија о развоју урбаних структура*, прев. М. Жегарац, Београд 2001, 22-26 et passim. Податак извесно потиче из усменог извора.

^{xlii} Аноним не само да греши у географији, смештајући Трапезунт и Синопу, градове на јужној обали Црног мора, у близину Константинопоља, већ је нетачан и његов податак о томе да Ђеновљани држе ова два града, cf. *ADEO*, XXXV. Они су у њима имали само своје колоније. Трапезунт је био престоница истоимене државе-наследнице Византије после 1204. године, а Синопа испрва седиште локалног турског беја и монголског вазала Мерване (1261-1277), а потом у саставу бејлика (емирата) Цандароглу, С.П. Карпов, *Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII-XV вв.* Москва 1981, 90-126 (=Карпов, *Трапезундская империя*); A. Peacock, *Sinop: a Frontier City in Seljuq and Mongol Anatolia, Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 16 (2010) 103-124.

^{xliii} *Comino idest Marcio – комино* је вероватно искварено од имена трапезунтске царске породице Комнини, cf. Карпов, *Трапезундская империя*, 94, n.25. Повезивање са титулом маркиза је, или инвенција писца, или његовог извора обавештења.

^{xliv} VB, SH, I, 71.

^{XLV} VB, SH, I, 73; BA, XV, 95.

^{XLVI} Податак је свакако заснован на опсервацијама са терена и потиче из личног увида Анонимовог извора. Француски природњак Пјер Белон (1517–1564) који је средином XVI века путовао по Османском царству, забележио је сличну причу у овом делу Македоније, са нешто другачијим детаљима: *Bien peu au de là de Philippi suyuant le grand chemin, il y a une grande pierre quarée toute droicte, comme la bout d'un obelisque, escritte des letters Latines, qui est sepulchre de C. Vibius Cor. Quartus. Les habitants du pays en font une fable entr'eux estimants que c'est la mangeoire de la iument d'Alexandre le Grand. Mais par la iument fault entendre Bucephalus. Ils me menerent le veoir par grande specialité. Elle est moult grosse et haulte et creuse par le bout d'en hault. La ville de la Cavalle est là tout ioignant, qui fut nommée du nom du cheval d'Alexandre: de laquelle nous parlerons cy apres Les ruines de Philippi monstrent aussi grande admiration que de nulle autre ville, Pierre Belon, Les Observations de plusieurs singularitez & choses mémorables trouvées en Grece, Asie, Iudée, Arabie et autres pays estranges, Paris 1588, 128.* Белонова Кавала је у ствари Каластра, крај Солуна, ibid. 131. Традиција о Букефаловој штали је била још увек жива у овим крајевима средином XIX века, када ју је забележио и енглески професор Хорацио Хекет, H. Hackett, *A Journey to Neapolis and Philippi*, Bibliotheca Sacra and Biblical Repository 17 (1860), 872-873.

^{XLVII} Cf. VB, SH, I, 71; BA, XV, 157: *Thraciam vero a septentrione Ister obtenditur.*

^{XLVIII} Лига (*leuca*) је била уобичајена мера за дужину у западној Европи, али је њена вредност варирала зависно од регионалне употребе. Анонимова *leuca* је вероватно галска лига, која је у позном средњем веку била у употреби широм старог континента. Првобитно је износила три римске миље, док је у развијеном и позном средњем веку њена дужина, према савременим мерилима, уобичајено износила нешто мање од 5km, R. Zupko, *A dictionary of weights and measures for the British Isles: the Middle Ages to the twentieth century*, Philadelphia 1985, 226-228; F. Anthony - C. Mantello - A. Rigg, *Medieval Latin: an introduction and bibliographical guide*, 1999, 444-445.

^{XLIX} VB, SH, I, 72; BA, XV, 68.

^L VB, SH, I, 73; BA XV, 115.

^{L^I} Уколико је заснован на личном увиду Анонимовог извора, овај опис би једино могао да се односи на равничарску област западно од Солуна коју наводњавају Аксиос (Вардар) и Алиакмон (Бистрица).

^{L^{II}} Границе Македоније у Анонимовом опису само су делимично преузете из дела енциклопедиста. Венсан и Вартоломеј тврде да се Македонија на истоку граничи са Егејским морем, на југу са Ахајом, на западу са Далмацијом, а на северу са Мизијом, VB, SH, I, 73; BA, XV, 95. За помен Рутена, види напомену 30. уз превод DEO. Географска одредница Тесалија (*Thessalia*) у DEO се односи на област око Солуна (*Thessalonica*), види *infra*. Стога се чини да у Анонимовом делу под *Македонијом* треба у ствари подразумевати само источни део ове области. Шта су све западњаци Анонимовог времена сматрали Македонијом показује Хроника Рамона Мунтанера, који у Македонију укључује Хадријанополь и наводи да је њен главни град Галиполе, Muntaner, *Cronaca*, 402, cap. 214; cf. Гагова, *Географията*, 121.

^{LIII} VB, *SH*, I, 73; BA, XV, 159.

^{LIV} Након пропасти Солунске краљевине 1224. године, кућа Монферата задржала је титулу краљева, а 1266. је вољом изгнаног латинског цара Балдуина II она прешла на војводу Бургундије Хугу IV и његове потомке. Документ о уступању титуле солунског краља Хугу IV види у C. DuCange, *Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs français*, I, ed. J. Bouchon, Paris 1826, 454-455. У Анонимово време, титуларни краљ Солуна био је бургундски војвода Хуго V (1306-1315). Из западњачке перспективе, Солунско краљевство је наставило да постоји, иако је тренутно било „под грчком окупацијом“, Laiou, *Constantinople*, 254; Setton, *Crusades*, III, 108-109. (P. Topping)

^{LV} Cf. BA, XV, 159: *Multa in Thessalia flumina sunt et oppida, quorum caput Thessalonica est vocatum.*

^{LVI} VB, *SH*, I, 73; BA, XV, 159.

^{LVII} Повезивање Парнаса са Атосом је пишево домишљање и нема упориште у изворима. Међутим, словенски назив Атоса који се у исквареном облику среће код Анонима као *Sfentagoria*, несумњиво потиче од очвица.

^{LVIII} VB, *SH*, I, 73; BA, XV, 159.

^{LIX} VB, *SH*, I, 73; BA, XV, 159.

^{LX} Милутин је у рату против Византије 1282 – 1284. године војном силом заузео крајеве у северној Македонији: Скопље, Горњи и Доњи Полог, Овче поље, Злетово, Пијанец, Пореч, Кичево и Дебар, Данило, *Животи*, 108-109, 114. Освајања су му била призната 1299. године када је између Србије и Византије склопљен мир, а Милутин добио за супругу ћерку Андроника II Симониду и освојене територије у мираз. Општеприхваћено је да су то биле територије северно од линије Струмица – Просек – Прилеп – Охрид – Кроја, ИСН I, 441. Области су му признате и од стране Карла од Валоа али се међу њима под српском влашћу спомиње и Штип (*Stip*), Убичини, *Уговори*, 324-325; Mavromatis, *Fondation*, 131. О тадашњој српско-византиској граници и питању када се Штип нашао под српском влашћу - 1299. или нешто касније, види *Византијски извори за историју народа Југославије*, VI, Београд 1986, 107-109 (И. Ђурић, =ВИИНЈ); M. Živojinović, *La frontière serbobyzantine dans les premières décennies du XIVe siècle*, Βυζάντιο καὶ Σερβία κατά τὸν ΙΔ' αἰώνα (Byzantium and Serbia in the 14th century), Athens 1996, 57-66.

^{LXI} Вероватно личне опсервације Анонима или његовог извора.

^{LXII} Тесалија као земља Влаха јесте опште место у средњовековној политичкој географији. Побуну Влаха у Тесалији помиње још византијски писац Кекавмен 1066. године, *Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus*,edd. B. Wassiliewsky - V. Jernstedt, Petropoli 1896, 66-72. Крајем XII века њихов кратак, али сликовит опис, оставио је јеврејски путник Венијамин из Туделе, *The Itinerary of Benjamin of Tudela*, ed. M. Adler, London 1907, 11. У византијским изворима XIII века Тесалија се често назива Μεγάλη Βλαχία, *Georgii Axcropolitae Opera*, I, ed. A. Heisenberg, Stuttgart 1903, 43, 61-62; *Pachymeres*, I, 83. Такође, Велика Влашка се, као синоним за Тесалију, спомиње и у латинским изворима XIII века – *Partitio Romaniae*, односно у уговору о подели Византијског царства између Венеције и представника крсташа, A. Terile,

Partitio terrarum Imperii Romaniae, Studi Veneziani 7 (1965) 221. Такође и у делу хроничара IV крсташког похода Анрија де Валансјена, *Conquête de Constantinople par Geoffroi de Villehardouin: avec la continuation de Henri de Valenciennes*, ed. N. De Vailly, Paris 1872, 332. Мунатанер Тесалију назива *Blaquia*, Muntaner, *Cronaca*, 455, cap. 240. Исти назив се среће и у савременим анжујским и каталанским документима, cf. *Acta Albaniae*, 155, no. 523; Rubio у Lluch, *Diplomatari*, 172, no. 146; Види и Ферјанчић, *Тесалија*, 6-10; М. Антоновић, *Власи у грчким областима Душановог царства*, Браничевски гласник 7 (2010) 23-35.

^{LXIII} Ови наводи свакако потичу из угарске традиције. У делу Угарског Анонима стоји: ...quam terram habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum. *Quia post mortem Attilae regis terram Pannonie Romani dicebant pascua esse eo, quod greges eorum in terra Pannonie pascebantur. Et iure terra Pannonie pascua Romanorum esse dicebatur, nam et modo Romani pascuntur de bonis Hungariae*, SRH I, 45. Слично се наводи и у извештају доминиканца Рикарда из тридесетих година XIII века: *Gens Ungarorum... tandem venerunt in terram, que nunc Vngaria dicuntur, tunc vero dicebatur pascua Romanorum*, Аннинский, *Известия*, 95; cf. В. Д. Королюк, *Славяне, Влахи, Римляне и римские пастухи венгерского "Анонима"*, Юго-восточная Европа в средние века, ed. И. Г. Будан, Кишинев 1972, 139-158; Deer, *Ungarn*, 13. Спомен Влаха је значајан за разумевање Анонимовог начина писања – односно његово повезивање података из старијих извора, са сликом која је владала у његово време или у блиској прошлости.

^{LXIV} Ова опсервација се односи на активности *војске господина Карла*, одн. Каталанске компаније у Тесалији током 1309. године, *Gregoras*, I, 249; Muntaner, *Crónica*, 455, cap. 240; За преглед литературе види напомену 123. на стр. 52.

^{LXV} Каталанска компанија никада није заузела Солун. Овде је вероватно присутан одјек каталанског заузимања града Салоне (данашња Амфиса) у Фокиди 1310. године, о чему је остало трага само у позногрчкој Хроници Галаксиди, *Χρονικόν ανέκδοτον Γαλαξειδίου ἡ ιστορία Αμφίσσης, Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου, Λοιδορικίου και των περιχώρων*, ed. K. Sathas, Αθήνα 1865, 204-205. Види и стр 60.

^{LXVI} VB, SH, I, 73; BA, XV, 7

^{LXVII} Cf. VB, SH, IX, 73; ADEO, 14, n.5.

^{LXVIII} Гларенца (Кларенција, Кларенца) и Андравида (Андревил) смештене на обали Јонског мора недалеко од Патраса на Пелопонезу, били су истакнути франачки градови. У Гларенци, где је изграђена величанствена тврђава, налазила се ковница ахажских кнежева, док је Андравида била престоница кнежевине и седиште парламента, “Andravida”, ODB, 91. (T. Gregory); E. Sakellariou, *Latin Morea in the Late Middle Ages: Observations on its Demography and Economy, Porphyrogenita – Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, edd. C. Dendrinos et al, Burlington 2003, 301-318; K. Andrews, *Castles of the Morea*, Princeton NJ 2006,² 146-158.

^{LXIX} Филип Тарентски, син краља Карла II Анжујског, номинално је владао Ахажском кнежевином од 1306. године. О њему и његовој каријери види; Nicol,

Despotate, 44sq; A. Ducellier, *La façade maritime de l'Albanie au Moyen Âge. Durazzo et Valona du XIe au XVe siècle*, Thessalonique, 1981, 327sq (=Ducellier, *Façade maritime*); Setton, *Papacy*, 152-154.

^{LXX} VB, SH, I, 73, Код Венсана се ово казивање односи на пелопонеску област Аркадију.

^{LXXI} VB, SH, I, 72.

^{LXXII} Укључивање Пелопонеза и Академије у градове Атинског војводства, можда је и најсликовитије сведочанство о Анонимовом потпуном непознавању локалне историје и географије.

^{LXXIII} Под Хеладом Аноним подразумева Атинско војводство, једну од крсташких држава наследница Византијског царства које је обухватало Атику, Беотију и Коринт. У пишчево време оно је било под управом Гија де ла Роша (1287-1308) и Валтера од Бријена (1308-1311). Освојили су га 1311. године Каталанци. О тадашњим приликама у Атинском војводству види К.М. Setton, *Catalan Dominion of Athens*, London 1975, 6-13.

^{LXXIV} Острво Еубеја, односно Негропонт, које Аноним сасвим погрешно повезује са античком облашћу Лакедемонија, налазило се после 1204. под управом тројице *терцијарија* пореклом из северне Италије и њихових потомака. Они су, сваки за себе, управљали северозападним, централним и југоисточним делом острва. Почетком XIV века најмоћнији међу терцијаријима био је Бонифације из Вероне који је признавао врховну власт Венеције, J.B. Bury, *The Lombards and Venetians in Euboea (1303–1340)*, The Journal of Hellenic Studies 8 (1887) 194–213; L. de Mas Latrie, *Les seigneurs terciers de Negropont*, ROL 1 (1893) 413-432.

^{LXXV} VB, SH, I, 72.

^{LXXVI} Идентификација два од ова четири града је извесна. Анонимов *Neopotensis* је свакако Наупакт, на северној обали Коринтског залива, док је *Belgradensis*, несумњиво данашњи Берат, односно средњовековни Бел(и)град, у јужној Албанији. Што се тиче идентификације градова *Gridensis* и *Siuaricensis*, са Агринионом, северозападно од Наупакта и Сервијаном, недалеко од Јањине (види *ADEO*, 16, п.4,6), оне се ипак морају узети са одређеном резвром.

^{LXXVII} Филип Тарентски је био од 1294. ожењен Тамаром, ћерком епирског деспота Нићифора I Комнина Дуке. Тамарин брат Тома I владао је Епиром од 1297. до 1318. године, а његова супруга била је Ана, ћерка Михаила IX и унука Андроника II. О склапању брака између Tome и Ane говоре византијски извори, али без прецизних хронолошких одредница, *Gregoras*, I, 283; *Cantacuzenus*, I, 13. Брак се у старијој литератури датовао око 1313. године, али је управо на основу Анонимовог податка указано на чињеницу да је морао бити склопљен раније, односно пре времена када је наш писац написао своје дело, Nicol, *Despotate*, 75. О овом Анонимовом податку види стр. 61-62.

^{LXXVIII} VB, SH, I, 80. BA, XV, 42.

^{LXXIX} Венеција је запосела и учврстила своју власт на Криту након IV крсташког рата, између 1205. и 1212. године. Острво је званично названо Војводство Кандија, по својој престоници Кандији (данашњи Ираклион) и било је подељено испрва на шест, а потом на четири мање области, G. Ravegnani, *La conquista veneziana di Creta e la prima organizzazione militare dell'isola*, Venezia e Creta, Atti del Convegno, internazionale di studi Iraklion-Chania, 30 settembre-5

ottobre 1997, ed. Gh. Ortalli, Venezia 1998, 33-42; S. Borsari, *Il dominio veneziano a Creta nel XIII secolo*, Napoli 1963.

^{LXXX} VB, SH, I, 80; BA, XV, 42.

^{LXXXI} Ово је изузетно интригантна Анонимова опсервација која није у складу са његовим начелно непријатељским и ниподаштавајућим ставом према византијском владару. Због тога се чини највероватнијим да је писац овде имао у виду оног “цара Грка” кога је желео да види на константинопољском престолу, односно Карла од Валоа.

^{LXXXII} BA, XV, 43. После IV крсташког рата, Киклади су били организовани у политички ентитет познат под именом Војводство архипелага или Војводство Наксос, под влашћу Венеције. Међутим, током XIII века њена власт је на острвима остала само номинална, пошто се Војводство потчинило латинском цару у Константинопољу. Крајем XIII века, византијски адмирал Ђеновљанског порекла Ликарио успео је да за рачун царске владе освоји већи део Киклада, али је обновљена царска власт на острвима трајала кратко, W. Miller, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921, 161-176; Setton, *Papacy*, 432-433; D. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium 1261-1453*, Cambridge 1993, 59-60.

^{LXXXIII} VB, SH, I, 81; BA, XV, 130.

^{LXXXIV} Податак је вероватно преузет из дела *Liber philosophorum moralium antiquorum* састављеном крајем XIII века и чији је аутор, како се претпоставља, био Јован де Процида, *Liber philosophorum moralium antiquorum*, ed. E. Francheschini, Venezia 1932, 531-532, cf. ADEO, XXII-XXIII.

^{LXXXV} Хоспиталци, односно јовановци, заузели су град Родос 15. августа 1310. године. О овом кључном податку за датовање настанка списка види стр. 38-39.

^{LXXXVI} Старогрчки филозоф Менедем је био са Еретрије на Еубеји. Међутим, cf. VB, SH, V, 2: “*Menedemus ex Rodo*”.

^{LXXXVII} VB, SH, I, 81.

^{LXXXVIII} *Vergili Aeneis*, II, vers. 21sq; cf. ADEO, 19, n. 2.

^{LXXXIX} BA, XV, 103. У Светом писму, међутим, није реч о Митилени, већ о Малти, cf. *Actus Apostolorum*, XXVII, 39-44.

^{XC} VB, SH, I, 81.

^{XCI} BA, XV, 100.

^{XCII} VB, SH, I, 81; BA, XV, 117.

^{XCIII} VB, SH, I, 81; BA, XV, 138.

^{XCIV} VB, SH, I, 80; BA, XV, 54.

^{XCV} VB, SH, I, 80; BA, XV, 44.

^{XCVI} Кефалонијом је крајем XIII и почетком XIV века практично самостално владала породица Орсини која је признавала номиналну власт анжујских краљева у Напуљу, Nicol, *Despotate*, 36-37.

^{XCVII} VB, SH, I, 72; BA, XV, 46.

^{XCVIII} Иако се чини да је ово Анонимов самостални додатак треба обратити пажњу на текст најстаријег недавно објављеног француског рукописа XV књиге Вартолемејевог дела где у поглављу: *de Dalmac[i]a* стоји: *le cité ke est chef de ceste province si ad a nun Acelune* [Салона?], *Livre des Regions*, 20. Можда је рукопис Вартоломејевог дела који је Аноним имао на располагању садржавао и уметак о Салони.

^{xcix} BA, XV, 46.

^c VB, SH, I, 72; BA, XV, 68.

^{ci} Далматика је била уобичајени назив за дуге одежде са широким рукавима. Оне су се током векова мењале у својим детаљима, али су представљале стандардну литургијску одећу западних свештеника још од IV века, H. Norris, *Church Vestments: Their Origin and Development*, New York 1950, 43-53.

^{cii} Види напомену C, уз превод *DEO*.

^{ciii} Чини се да је цео овај одељак састављен на основу усменог, савременог извора, и да потиче од „гласника“ и очевица. О томе види стр. 24-25.

^{civ} Помен *шизматика* код Кипрана се свакако односи на већинско грчко становништво острва које је било под влашћу западне породице Лизињана. Јермени с друге стране, већински припадају Јерменској апостолској цркви, те нису православни хришћани. Из перспективе Анонима, као и његових савременика, који не улазе у догматске разлике источних цркава, они су такође посматрани као *шизматици*. Тако и Рамон Лул у свом делу *De Fine* наводи: *Scismatici plures sectas habent, sed scisma in tribus maxcimus constitit, in graecis, videlicet Nestorinis, et etiam Iacobitis*, Ramon Lull, *Liber de Fine*, ed. A. Madre, Raimundi Lulli Opera Latina, IX, Turnholti 1981, 261-262; cf. Николов, *Оријенталците*, 409-411. Григор VI, католикос из Сиса, највиши великодостојник цркве Мале Јерменије приступио је 1198. године унији са римском црквом, али она није ухватила дубљег корена међу становништвом. Крајем XIII и почетком XIV века у Малој Јерменији су нарочито били активни фрањевачки мисионари, J. Ghazarian, *Armenian Kingdom in Cilicia during the Crusades: The Integration of Cilician Armenians with the Latins 1080-1393*, Richmond 2000, 188-192.

^{cv} Овај одељак где писац износи своје идеје и погрешна запажања, попут утицаја цариградског патријарха, представља јасан показатељ да је он наклоњен плановима Карла од Валса, али да ипак не припада његовом окружењу. Оно пре изражава подстрек титуларном константинопольском цару да настави са својим плановима, него што осликова извесност њиховог остварења.

^{cvi} Опис Албаније, иако кратак, пружа ванредно значајне податке за политичку и привредну историју. Анонимов извор био је присутан на терену и свакако је потицаша из црквеног окружења, што показују и топономастичке паралеле између *DEO* и сачуваних папских докумената везаних за почетке активности доминиканца у овој земљи. Ова обавештења допуњена су некритички преузетим подацима из кратког поглавља *de Albania* у делу Вартоломеја Енглеског које се односи не на европску него на кавкаску Албанију, BA, XV, 7. Упркос томе што је Анониму било познато да Вартоломеј не говори о Албанији на јадранској обали, он се није лиbio да те податке укључи у наставку казивања.

^{cvi} У латинском тексту ове реке се редом наводе као *Ersenta, Mathia, Scumpino* и *Epasa*. Прва три водотока су несумњиво, од севера ка југу: Маћа, Ерзен и Шкумба. Под Епасом, писац вероватно мисли на реку Семени, односно Осум, која спајањем са реком Девол твори Семени, cf. Elsie, *Albania*, 25; M. Благојевић, *Арбанаси у светlostи најстаријих српских извора*, Зборник Матице Српске за историју 75-76 (2007) 9. (=Благојевић, *Арбанаси*)

^{cvi} Занимљиво је да је 1307. године забележена оскудица жита у Драчу и да је оно морало да се увози са стране, *Acta Albaniae*, 173, no. 584; В. Ђоровић, *Anonymi Descriptio Europae Orientalis*, Архив за арбанаску старину, језик и етнологију 1-2 (1923) 237.

^{cix} О номадском начину живота Арбанаса упореди помен Јована Кантакузина, који их назива *самосталним номадима*, (αυτόνομοι νομάδες), *Cantacuzenus*, I, 142, *ВИИНЈ*, VI, 341. (Б. Ферјанчић – С. Ђирковић); Б. Ферјанчић, *Албанци у Византијским изворима*, Илири и Албанци, САНУ Научни скупови књ. 39, Одељење друштвених наука књ. 10, Београд 1988, 296. (=Ферјанчић, *Албанци*)

^{cx} О Арбанасима као становништву окolini Драча говори византијски историчар Георгије Пахимер, везано за земљотрес који је погодио град око 1267. године, након чега је он био насељен арбанашким становништвом, *Pachymeres*, I, 355-356, 508; Ферјанчић, *Албанци*, 293-294.

^{cxi} Драч је крајем XIII и почетком XIV века у неколико наврата мењао господаре. Њиме су владали Византинци, Срби и Анжујци. Чини се да је око 1295. године Византија успела да освоји Драч (види вести Марина Сануда Старијег у С. Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues*, Berlin 1873, 129, = Hopf, *Chroniques*). Међутим, 1296. године Драч се налазио под српском контролом, V. Makušev, *Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji*, Starine Jugoslovenske akademije znanosti i ujmetnosti 30 (1902) 340-341. Судбина Драча у годинама између 1301. и 1304. није била поуздано утврђена и изношene су претпоставке да је још тада дошао у анжујске руке, или да је поново припао Византији. Међутим, чини се највероватнијим да је Драч остао под српском влашћу све до 1304. године, Duccellier, *Facade maritime*, 327-329. Етничку структуру Драча забележио је ирски путник Симон Фицсимонс који је прошао јадранском обалом 1322. године на путу за Свету земљу: *Nunc autem in populo est sterilis, qui et est ritu, habitu et lingua divisus. Inhabitatur enim Latinis, Grecis, Judeis perfidis, et barbaris Albanensibus, Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*, ed. M. Esposito, Dublin 1960, 38. (=*Itinerarium Symonis Semeonis*). Филип Тарентски се у једном документу из 1304. године којим потврђује привилегије Арбанасима, назива деспотом тринаест арбанашких племена поименце и наводи... *patefacto nobis per nuncios ad nos missos vestre bone voluntatis affectu*, *Acta Albaniae*, 166, no. 563.

^{cxii} Cf. *Gaius Suetonius Tranquillus, De Vita Caesarum libri I-II*, edd. J. Westcott – E. Rankin, Boston – New York, 1918, 30, 55. (Divus Julius, cap. 58; Divus Augustus, cap. 17.) Аноним алудира на добро познату трасу *Via Egnatia* која је повезивала Драч са Солуном и одатле са Цариградом.

^{cxiii} Карло I Анжујски узео је 1272. године титулу краља Албаније, коју је носио и његов син и наследник Карло II. Право је потом прешло на Филипа Тарентског који је од 1304. године титулисан само као *dominus regni Albaniae*. Отуда, пишчева констатација да земља нема краља и речи о самосталности албанских кнезева, чини се да осликавају реалну политичку ситуацију у овој регији почетком XIV века.

^{cxiv} BA, XV, 7; cf. VB, SH, I, 69.

^{cxv} BA, XV, 7.

^{cxvi} Клисура је идентификована са данашњим пределом Келцура у горњем току Војуше. Тумурист је вероватно је област у долини истоимене реке, притоке Семенија, и крај планине Томор, источно од Берата, С. Ђирковић, *Трагови словенског становништва на тлу Албаније у средњем веку*, Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград 1991, 54, н.41 (=Ђирковић, *Трагови*); Пурковић, *Авињонске папе*, 21, н.5; Ducellier, *Facade Maritime*, 330. Мање је вероватно да Клисури одговара крај у северној Метохији и Албанији, Белчовски, *Описање*, 472, н. 22. О убијацији ових топонима види и Благојевић, *Арбанаси*, 9. Област *Tomorista* помиње почетком XVI века и арбанашки племић Ђон Музаки у *Историји куће Музакија*, Hopf, *Chroniques*, 276, 298-299.

^{cxvii} Три од четири области које Аноним наводи као *Cumania*, *Stephanatum*, *Polatum* и *Debre* лако се могу идентификовати са Кунавијом, у горњем току реке Мат, Пилотом у долини Дрима и Дебром, на ушћу реке Радике у Црни Дрим, Благојевић, *Арбанаси*, 9-10. Име *Cumania* за Кунавију се јавља и у једном папском документу везаном за активности доминиканца из Угарске у Албанији из 1304. године Thenier, VMSM, I, 120, no. 171; *Acta Albaniæ*, I, 163, no 555; cf. A. L. Tautu, *Appunti paleografici: alcune letture eronie in documenti pontifici medioevali*, *Paleographica Diplomatica et Archivistica. Studi in onore di Giulio Battelli*, I, Roma 1979, 315-316. Назив *Polatum* за област Пилот устаљено се среће и у папским и анжујским документима XIII-XIV века, *Acta Albaniæ*, 50, no 162; 63, no. 214; 65, no. 215 et passim. Пилот као крај настањен албанским становништвом помиње и Псеудо-Брокард, *Directorium*, 481. Међутим, ни Пилот ни Дебар нису били део Албаније у политичком смислу, већ у саставу Милутинове државе. Дебар се спомиње у уговору српског краља и Карла од Валоа, Убичини, *Уговори*, 324-325; Mavromatis, *Fondation*, 131. О Пилоту, који се делио на две области Горњи и Доњи, види Г. Шк rivанић, *Област средњовековног Пилота у XIV столећу*, ИЧ 7 (1957) 323-332. М. Маловић-Ђукић, *Пилот у средњем веку*, Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград 1991, 207-220. Област *Stephanatum* идентификована је са старом епископијом Стефанијакон или Стефанијана источно од Тиране, Дечев, *Описање*, 30; Elsie, *Albania*, 28. Међутим, идентификација није сигурна, Ђирковић, *Трагови*, 54, н.41. О веродостојности Анонимових података као показатељу простирања фактичке анжујске власти у Албанији cf. Ducellier, *Facade maritime*, 330-331.

^{cxviii} Овде се јасно истиче разлика између номадског и сточарског становништва Албаније, односно Арбанаса у ужем смислу и околних области где живи седелачки и земљораднички живаљ, чији етнички састав није прецизирао. Приметно је и да Аноним на овом месту контрадикторно тврди да Арбанаси који су сточари и немају градове, ипак имају винограде и куће у којима служе људи из околних области, cf. И. Божић, *Албанија и Арбанаси у XIII, XIV и XV веку*, Глас САНУ 338, Београд 1983, 17; Благојевић, *Арбанаси*, 10. Што се тиче верске припадности Албанаца, Симон Фицсимонс 1322. године пружа другачије податке и даје живописне детаље о разликама у изгледу између њих и Словена: *Albanya est provincia inter Sclavoniā et Romaniam, per se linguam habens, quam nuper predictus rex Rassie scismaticus suo dominio subjugavit. Ipsi*

enim Albaneses scismatici sunt, Grecorum utentes ritu et eisdem habitu et gestu in omnibus conformes. Nam Greci raro vel nunquam utuntur caputio, sed capello albo quasi plano in parte anteriori humiliato et in posteriori elevato, ut eorum crines intuentium oculis luculentius appareant, quoniam in crinum longitudine et pucritudine summe gloriantur; Sclavy vero, de quibus superius dictum est, tamen capello albo oblongo et rotundo, in cuius summitate nobiles pennam longam figunt, qua facilius a rusticis et villanis distingui valeant atque cognosci, Itinerarium Symonis Semeonis, 38.

^{cixix} Ово је свакако један од најранијих помена албанског језика у средњовековним изворима, старији и од Фицсимонсовог (види претходну напомену). Међутим, не и први, пошто се у једном дубровачком документу из 1285. године спомиње *lingua albanesca*, Acta Albaniae, 156, no. 527; cf. С. Ђирковић, *Албанци у огледалу јужнословенских извора*, Илири и Албанци, САНУ Научни склопови књ. 39, Одељење историјских наука књ. 10, Београд 1988, 332.

^{cxx} Опис Рашке, односно Србије сачињен је углавном на основу савремених извештаја, највероватније папских представника који су крајем 1308. године били у посети Милутиновом двору. Види стр. 34-36.

^{cxxi} Извођење имена Рашке од истоимене реке вероватно представља Анонимову инвенцију као што је то случај и са бројним другим етимологијама у спису. Она се не среће ни у једном другом извору, cf. М. Динић, *O називима средњовековне српске државе*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 32 (1966) 30; J. Kalić, *Rascia - The Nucleus of the Medieval Serbian State*, The Serbian Questions in the Balkans, ed. D. Hadži-Jovančić, Belgrade 1995, 147.

^{cxxii} Диоклецијаново наводно порекло из Диоклеје бележи још Аурелије Виктор крајем IV века, Sextus Aurelius Victor, *De Caesaribus*, ed. Fr. Pichlmayr, Studtgardiae – Lipsiae 1913, 163. Са друге стране, каснији писци Константин Порфирогенит и Тома Архијакон ову везу су објашњавали тиме што је Диоклецијан подигао Диоклеју, DAI, 164, cap. 35; *Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum Pontificum*, ed. O. Perić et al., Budapest 2006, 20, стр.4.

^{cxxiii} Могуће је да је набрањање три области: Хума, Дукље и Приморске, преузето из неког документа у коме се наводи титула српског владара, пошто се све три заиста срећу у Милутиновој титулaturи. Упореди венецијански адресар из c. 1313. године где стоји: *Urossius rex Servie, Melinie, Chelmie, Dioclie, Albanie et marittime regionis. Stephanus regis Urossi filius, rex Dioclie, Albanie, Chelmie et marittime regionis, S. Ljubić, Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, I, Zagreb 1868, 192, no. 283. (=Ljubić, Listine, I); Р. Радић, *Краљ Милутин у венецијанском документу из 1313. године*, Манастир Бањска и доба краља Милутина – зборник са научног склопа, ур. Д. Бојовић, Ниш - Косовска Митровица, 2007, 92. (=Радић, Краљ Милутин) У видимацији Филипа IV Лепог из 1313. године којом се потврђује претходни уговор српског краља и Карла од Валоа, Милутинова пунна титулatura је наведена другачије: *Hurosius, Dei gratia Dalmacie, Croacie, Dyoclie, Servie ac Rasie rex et domiuus totius maritime regionis*, Убичини, Уговори, 326; Mavromatis, *Fondation*, 135. У уговору из 1308. као и у писму Клиmenta V упућеном Милутину, немањићки владар се наводи само као *краљ Рашке*. Претходно Милутиново писмо папи, нажалост, није сачувано.

^{cxxiv} Cf. VB, SH, XXV, 83.

^{cxxv} Назив *Antibari* за град Бар на источној обали Јадрана, као и објашњење његовог имена представљају добро познато место у локалној географији. Мала лига (*leuca parva*) вероватно одговара половини лиге (лат. *semileuca*, франц. *demi-lieue*), Дамянов - Данова, *Описање*, 169, п. 18.

^{cxxvi} Називајући романско становништво приморја скоро као *Латинима*, Аноним је, чини се, одређенији од Псеудо-Брокарда који их сматра *Латинима*, *Directorium*, 480-481.

^{cxxvii} У овом казивању јасна је дистинкција између шизматика и јеретика, cf. Ђоровић, *Један нови извор*, 68-69. О приликама у Приморју почетком XIV века, утицају јеретика из Босне и наводном тешком положају католичког становништва види Т. Živković – D. Kunčer, *Roger – The Forgotten Archbishop of Bar*, ИЧ 56 (2008) 191-209.

^{cxxviii} Свакако, реч је о Скадарском језеру. Као и у случају града Бара, области које леже између доњег тока Дрима, Скадарског језера и морске обале, писац, или пре његов извор обавештења, описује на основу личног опажања.

^{cxxix} Вулгарна етимологија назива *Servia* од лат. *servilis*, среће се и у другим средњовековним изворима: код Константина Порфирогенита, у делу Виљема Тирског и у анонимном географском трактату *Descripciones terrarum* насталом средином XIII века, Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, edd. Gy. Moravcsik - R. Jenkins, Washington D.C. 1967, 152-153, cap. 32; *Willelmi Tyrensis Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Occidentaux, I, Paris 1844, 946-947; M. Colker, *America Rediscovered in the Thirteenth Century?*, Speculum 54 (1979) 724. Међутим, детаљније објашњење, присутно у *DEO* одудара од оног у другим изворима.

^{cxxx} Под Србијом писац мисли на земље краља Драгутина. Он је после свог повлачења са престола 1282. године задржао краљевску титулу и северне области краљевине, односно крајеве око Рудника и Ариља. Отприлике у другој половини 1284. он је добио од угарског краља Ладислава IV Мачванску бановину, заједно са областима Усором и Соли у североисточној Босни, М. Динић, *Област краља Драгутина после Дежева*, Глас САНУ 203 (1951) 61-82; idem, *Уз расправу област краља Драгутина после Дежева*, ИЧ 3 (1952) 249-251. (=М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 123-147.) Примећује се да Аноним у опису *Србије* помиње само три области које су биле део угарских земаља. Помен прве је довољно јасан и не захтева даља објашњења, међутим, шта је писац подразумевао под облашћу Марка? Драгутин је уз Милутинову помоћ 1292. године освојио земље Браницево и Кучево које су се до тада налазиле под управом двојице господара Браницева, великаша Дрмана и Куделина, Данило, *Животи*, 116. Раније се веровало да се српско освајање Браницева одиграло 1291, међутим ову хронологију треба померити годину дана унапред, види А. Узелац, *'Кан' Ногај, краљ Милутин и српско-татарски сукоби крајем XIII века*, Војноисторијски гласник 1 (2009) 19, п.51. Заједно са Браницевом Драгутин је свакако добио и средњовековну област Кучево која се није налазила источно од Велике Мораве, већ на њеној левој обали, између Браницева и прећашњих Драгутинових

области. О положају средњовековног Кучева види А. Крстић, *Кучево и Железник у светлу османских дефтера*, ИЧ 49 (2002), 139-162. Назив Марка, узимајући у обзир редослед набрајања области Србије од запада ка истоку, би се свакако односио на крајеве Кучева и Браницева. Име долази или од тога што је ово била гранична област Драгутинових земаља, или пак од усталјеног западњачког имена за реку Мораву – *March*.

^{cxxxii} Cf. *Directorium*, 483: *Latini habent sex civitates cum suis episcopis: prima Antibarum, archiepiscoplaem; deinde Catharensem, Dulcedinensem, Suacinensem, Scutarensem et Drivascensem, quas quidem soli Latini inhabitant.* Стога, чини се да се под шест градова које Аноним спомиње, такође може помишљати на Бар, Котор, Улцињ, Свач, Скадар и Дриваст.

^{cxxxiii} На основу других показатеља чини се да је Анонимово обавештење о броју рудника веродостојно. Како је познато, пре свега на основу дубровачке архивске грађе, у Србији су тада постојали рудници Брсково, Рудник, Трепча, Рогозна, Ново Брдо и Јањево, а отприлике у ово време јављају се и Трешњица и Липник, М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, I, Београд 1955, 1sq; С. Ђирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ђук, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002, 22-43; I. Blanchard, *Mining, Metallurgy and Minting in the Middle Ages*, III, Stuttgart 2005, 1016-1017. (=Blanchard, *Mining*). Прва четири поменута места, уз Грачаницу, наводе се 1304. године као римокатоличке парохије потчињене барском архиепископу, Theiner, *VMNH*, I, 408, no. 649. О рудничима у Србији почетком XIV века обавештења пружа и Псеудо-Брокард: *In regno illo sunt actu nunc quinque mineriae auri, paritet cum argento, in quibus magistri continue operantur. Sunt nichilominus argentarie cum auro miste veraciter, nunc reperte in aliis locis pluribus et diversis*, *Directorium*, 480-481.

^{cxxxiv} Податак о томе да вино из приморских области пију само краљ и барони је највероватније тачан јер пренос већих количина вина у унутрашњост Србије није био исплатив. Изузетак су представљале најбоље врсте вина које су могли да купују само најбогатији слојеви становништва. Поред приморских области, виноградарство у средњовековној Србији је било развијено и на територији данашње Македоније, у Пилоту, око Скадра и Призрена, а нешто мање у околини Дечана и Пећи. У областима које су лежале северније од наведеног појаса, током XIV века винова лоза се гајила у Сухогрлу, око Врања, Прокупља, Параћина, као и на поседима манастира Жиче, Манасије и Раванице, М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 2004², 107-108, 112. Потврду о томе да су током XIII и XIV века, сељаци у Србији знали да справљају жито за слад и производе пиво, налазимо у повељи краља Владислава манастиру Бистрици у Полимљу, Светостефанској хрисовуљи и повељи краља Милутина манастиру Грачаници, С. Новаковић, *Пиво у Србији XIII и XIV века*, Глас СКА 86 (1911) 151, 165.

^{cxxxv} *Ронцини* су у средњем веку били тип уобичајеног коња за вучу, који се могао користити и за јахање. Међутим, термин *ронцин* могао је да напросто има и значење „кљусе“, L. Gauthier, *La Chevalerie*, Paris 1895, 722-723; C. Hanley, *War and combat, 1150-1270: the evidence from old French literature*, Cambridge 2003, 38-39.

^{cxxxv} Јасно је да се под именом *Narento* мисли на Неретву. Међутим, реку *Bistrica* није могуће поуздано идентификовати. С обзиром на највероватније порекло информација и да су се папски посланици састали са Милутином вероватно негде у средишту његове државе, могло би се помишљати на Пећку, Призренску или Дечанску Бистрицу, три притоке Белог Дрима. Гурка је сматрао да би Анонимова *Бистрица* могла бити Дрина или Биначка Морава, али су предложене могућности вероватно засноване само на величини дотичних водотокова, *ADEO*, 33, п.2.

^{cxxxvi} Аутор *DEO* следи латинске изворе, у којима је Милутин најчешће забележен као *rex Urosius* или *dominus rex Urosius*, Smičiklas, *CD*, VII, 191, 291; *Idem*, *CD*, VIII, 22, 324, 543, 545; *Mon. Rag*, I, 11, 23, 37, 66; Ljubić, *Listine*, I, 196. Нешто ређе се користи уз име *Urosius* титула *rex Rassi(a)e*, Убичини, *Уговори*, 310; Smičiklas, *CD*, VIII, 153; Theiner, *VMSM*, I, 127, 130; Ljubić, *Listine*, I, 196. У писмима папе Климента V из 1307. и Јована XXII из 1318, Милутин је ословљен као *rex Serviae*, Theiner, *VMSM*, I, 124; Smičiklas, *CD*, VIII, 513. У видимацији Филипа IV Лепог из 1313. а која се односи на уговор из 1308. Милутинова титула гласи *Dei gratia Dalmacie, Croacie, Dyoclie, Servie ac Rasie rex et dominus totius maritime regionis*, Убичини, *Уговори*, 326. Интересантно је да Аноним зна и за име Милутин (*Mecolimus*), за које је могао чути од извора који је вероватно био у Србији. Види и напомену 123. уз превод *DEO*. Постоји могућност да је писац упознат са преднемањићком епохом српске историје и чињеницом да су име Урош, пре краља Уроша I, носила и два велика жупана изузетно блиска угарском двору. О њиховој владавини и везама са Угарском види ИСН I, 197-206 (Ј. Калић); Ј. Калић, *Рашки велики жупан Урош II*, Европа и Срби, Београд 2006, 153-172. С друге стране, тврђња да име Урош носе сви краљеви Рашке може представљати још једно ауторово домишљање изведенено на основу заједничког имена Милутина и његовог оца.

^{cxxxvii} Детаљније о географском термину *Србија* у самом спису види напомену CXXX уз превод *DEO*.

^{cxxxviii} Стефан Драгутин (1276-1282; †1316). Као и у случају Милутина, *DEO* доследно следи латинске изворе, у којима је Драгутин најчешће забележен као *Stephanus, rex Serviae*, Smičiklas, *CD*, VII, 24, 103, 367; *Idem*, *CD*, VIII, 260. Изузетак представља венецијански адресар из с. 1313. године у коме је Драгутин наведен као *Stefanus rex Raxie ut supra, Listine*, I, 192; Радић, *Краљ Милутин*, 93. О областима којима је владао након 1282. види напомену CXXX уз превод *DEO*.

^{cxxxix} Писац је очигледно добро обавештен о околностима које су условиле промену на српском престолу. Причу о Драгутиновом паду са коња потврђују архиепископ Данило II и Георгије Пахимер, Данило, *Животи*, 24; ВИИНЈ, VI, 28. Међутим, није тачна тврђња да је Драгутин у време предаје власти био без деце. Он је тада сигурно имао једну ћерку, Јелисавету, коју је 1284. године удао за сина босанског бана Пријезде Стефана Котромана, Г. Чремошник, *Канцеларијски и нотарски списи 1278-1301*, Београд 1932, 137. Драгутинов син Владислав је највероватније рођен пре преласка престола у Милутинове руке. Наиме, у документу којим му је Карло II Анжујски 1292. године потврдио

Славонију наводи се да је Владислав лично учинио услуге његовом сину. Следеће године оженио се Констанцом, ћерком Михаила Морозинија, што би значило да је у том тренутку највероватније био пунолетан, Динић, *Однос*, 51-52; Smičiklas, *CD*, VII, 103; Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље*, I/1, Београд 1934, 83-84.

^{CXL} Две верзије о предаји престола на које наилазимо само у *DEO* веома су занимљиве. Прва, према којој се Драгутин безусловно одрекао престола, очигледно потиче из круга присталица краља Милутина. У опису предаје престола, овако далеко не иде ни архиепископ Данило II, Милутинов човек од поверења, из чијег увијеног исказа само можемо закључити да је Драгутин свом брату дао власт доживотно, Данило, *Животи*, 25-27. Другу верзију, коју „и сам краљ Стефан признаје“, оповргава чињеница да су односи између браће били добри годинама након предаје престола Милутину. У историографији преовладава становиште, засновано на сведочанству Георгија Пахимера, да је краљ Драгутин српски трон доживотно препустио брату Милутину, под условом да га после његове смрти наследи један од синова краља Драгутина, ВИИНЈ, VI, 44 (Љ. Максимовић); К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1978, 189; Динић, *Однос*, 56; ИСН I, 439 (Љ. Максимовић). Ипак, морамо напоменути да истицање Драгутинових синова за наследнике српског престола нема потврду у ликовним изворима с краја 13. века. Драгутинов прворођени син Владислав је у параклису у Ђурђевим ступовима представљен само са хламидом и, вероватно, венцем. На сличан начин је осликан и у цркви Св. Ахилија у Ариљу, уз млађег брата Урошицу, од кога се не издваја ниједним битним елементом орната. Браћа су исто и обележена: „Господин Владислав“ и „Господин Урошић“. И. Ђорђевић, *O портретима у Ариљу: слика и историја*, Свети Ахилије у Ариљу: историја, уметност, Београд 2002, 142, 144. Поменуте представе Драгутинових синова, као и портрети Милутинових синова, Стефана у Богородици Љевишишкој и Константина на грачаничкој *Лози Немањића*, убедљиво су сведочанство да питање престолонаследника српског трона није било решено у Дежеви, нити у деценијама након тога, Д. Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, Београд 2005, 171.

^{CXLI} Питањем када је почeo рат између браће и колико је трајao најисцрпнијe сe бавио М. Динић, према коме је сукоб између Милутина и Драгутина трајao од 1301. до 1312. године, Динић, *Однос*, 56-73. Интересантно јe да аутор *DEO*, пишући о рату између Милутина и Драгутина, истиче двадесет и шесту годину Милутинове владавине (1308. година), чиме је по нама указао на време избијања сукоба који је трајао и у тренутку писања *DEO*. У прилог овој претпоставци иде и чињеница да у преговорима које је 1308. Милутин водио са папом и Карлом од Валоа не постоји ни најмања алузија на рат који се води између браће.

^{CXLII} Брак између Каталине, друге ћерке Стефана V и будућег српског краља Стефана Драгутина склопљен је пре 1271. године када је Драгутин споменут као зет Стефана V у мировном уговору између њега и чешког краља Отакара II Пшемисла, Theiner, *VMNH*, I, 303, по. 529. До брака је по свему судећи дошло након неуспешног покушаја српског краља Уроша I да освоји Мачванску

бановину 1268. године. Том приликом српски владар је допао угарског заробљеништва и био принуђен да склопи мир са краљем Белом IV, М. Динић, *О угарском ропству краља Уроша I*, ИЧ 1 (1948) 30-36. Брак спомињу и Псевдо-Брокард, Георгије Пахимер, угарска *Пожунска хроника*, као и архиепископ Данило: *Directorium*, 436; *Pachymeres*, I, 350; *ВИИНJ*, VI, 24-25. (Љ. Максимовић); *SRH*, II, 46; Данило, *Животи*, 13.

^{CXLIII} Драгутин је сигурно имао синове Владислава и Урошица и ћерку Јелисавету. Драгутинови синови су након смрти Андрије III, последњег краља из династије Арпад, као унуци краља Стефана V по женској линији, полагали право на угарски престо. Током 1308. године Драгутин ступа у преговоре са ердешким великашем Ладиславом Апором, противником Карла Роберта, са чијом ћерком се жени један од његових синова. По свему судећи, Апоров зет и претендент на угарски престо је био Владислав. О његовом браку са Констанцијом Морозини, у који је ступио 1293, мало се зна, те није искључено да се након петнаест година по други пут оженио. Након коначног споразума Милутина и Драгутина, у време када се Карло Роберт већ учврстио на угарском престолу, носилац претензија на српски престо постаје Владислав. Урошић, коме је према Даниловом зборнику Драгутин наменио српску круну, у том тренутку вероватно више није био жив или се повукао у манастир, Динић, *Однос*, 64-67. Јелисавета је, као што је већ поменуто, била у браку са босанским баном Стефаном I Котроманом. После његове смрти, нешто пре 1314. године, она је са синовима претерана из Босне, након чега је извесно време провела у Дубровнику. По повратку у Босну, најстарији син Стефан II Котроманић нашао се под старатељством Младена II Шубића, С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 80. Према мишљењу М. Динића, Драгутин је поред Јелисавете имао још кћери. Једна од њих је највероватније и Урса, жена бана Павла I Шубића. Могуће је да се на њу односи помен из 1288. о насиљном извођењу из манастира ћерке жене краља Србије, захвалијући Јелисавети, сестри угарског краља Ладислава IV и Драгутинове жене Катарине. У манастиру Св. Марије, на Маргаретином острву код Будима, у коме је боравила неименована ћерка српске краљице, 1310. године се помињу и Катарина и Маргарита, нећаке или унуке краљице Јелене, жене Уроша I, које су такође могле бити ћерке краља Драгутина, М. Динић, *Из наше раније прошlostи*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 30/3-4 (1964) 240-242.

^{CXLIV} Види стр. 24.

^{CXLV} О браку Милутина и Симониде види напомену LX уз превод *DEO*. Под поменом *Солуна* свакако не треба подразумевати сам град Солун, већ целу околну област.

^{CXLVI} Милутин је имао два сина – Стефана и Константина. Овде је несумњиво реч о Стефану који се и у савременим папским упутствима за његове посланике у Србији спомиње као незаконит. ...*Cum Stephano quem dictus rex, sicut accepimus, conjugatus genuit de soluta*, Тургенев, *Акты*, 361. Овакво становиште према Стефановом пореклу било је присутно и касније у папском окружењу. Види детаљније напомену 88. на стр. 37.

^{CXLVII} Ђерку из Милутиновог брака са угарском принцезом Јелисаветом спомиње и Псевдо-Брокард, *Directorium*, 437. Она се, под именом *Zariza* наводи и у

уговору Милутина и титутарног константинопольског цара којим се допуштала могућност њене удаје за млађег Карловог сина, Убичини, *Уговори*, 322-323, Mavromatis, *Fondation*, 130. Њено име је различито интерпретирано – као Зорица или Царица, али је извесно да је овај последњи облик тачан, на основу натписа у Грачаници из 1318. године, где је осликана на лози Немањића и потписана као „Царица, кћи краљева“, Б. Тодић, *Грачаница: сликарство*, Београд - Приштина 1988, 107, 170. По свему судећи, Царица се никада није удавала. О браку Милутина и Јелисавете види напомену ССII уз превод *DEO*.

^{CXLVIII} У време писања *DEO* Милутинов син Стефан је био у браку са Теодором, ћерком бугарског цара Смилца (1292-1298). Ово је, по свему судећи, био први Стефанов брак из кога потичу синови Душан и Душиц и ћерка Јелена. Није тачно утврђено када је умрла Теодора. Стефан се по други пут оженио са Маријом Палеолог, ћерком Јована Палеолога, синовца цара Андроника II. У браку са Маријом добио је сина Симеона Синишу и ћерку Теодору, Р. Грујић, *Краљица Теодора, мати цара Душана*, Гласник Скопског научног друштва 1 (1925) 309-328; М. Пурковић, *Принцезе из куће Немањића*, Београд 1996², 60-75; М. Живојиновић, *О времену склапања брака Стефана Уроша III (Дечанског) са Маријом Палеолог*, ЗРВИ 38 (1999-2000) 327-330. С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ. Култ Стефана Дечанског*, Београд 2007, 219-220, 244, 246, 267. Интересантно је да на овом месту писац говори и о два брака Милутинове и Јелисавetine ћерке, док у поглављу о Угарској помиње Милутинове тежње да се преко ње ороди са династијом Валоа и учврсти савез са Карлом. Поред Царице, Милутин је имао и ћерку Ану (према Орбинију Неда или Доминика) која се удала за Михаила, господара Видина и будућег бугарског цара. Михаило је 1324. године оставио Ану да би се оженио Теодором, сестром Андроника III. Након битке код Велбужда и Михаилове погибије, Ана је са сином Иваном Стефаном на кратко преузела власт. Убрзо по преврату којим је на бугарски престо дошао Иван Александар, Ана је са децом избегла у Србију а одатле у Дубровник у коме је живела до 1346, М. Пурковић, *Принцезе*, 51-52. Као што је већ поменуто, Милутин је имао још једног сина Константина о чијем се животу мало зна. Из сенке излази тек у време династичких сукоба након Милутинове смрти. О Константину и његовој улози у борбама за престо види: М. Динић, *Comes Constantinus*, ЗРВИ 7 (1961) 1-11; И. Божић, *Dominus rex Constantinus*, Зборник Филозофског факултета 12-1 (1974) 433-441; М. Маловић-Ђукић, *Константин, син краља Милутина*, Историјски записи 3-4 (1985) 69-75; В. Петровић, *О трпение светаго краља*, ИЧ 54 (2007) 93-100.

^{CXLIX} Податак о прогону католика могуће је да се односи на Милутинову интервенцију против Павла I Шубића у Зети, Травунији и Захумљу. Том приликом он је протерао архиепископа Бара Рудгера а можда вршио и прогоне католика, *Gesta Regnum Sclavorum II*, коментар Т. Живковић, Београд 2009, 368. Писац *DEO* је, такође, упознат са Милутиновим преговорима са папом и Карлом од Валоа и са тим у вези, могућношћу склапања међудинастичког брака.

^{CL} У Карловим плановима нигде се не спомиње могућност да његова војска треба да пређе преко приморских крајева Србије, па ни у његовом споразуму са Милутином из 1308. године. Што се тиче везе између активности Каталанске

компаније и Милутиновог приближавања Карлу од Валоа, ово казивање би могло да има упориште у реалности, с обзиром на то да су њихови први контакти вероватно остварени преко Карловог опуномоћеника у Грчкој, Тибоа од Сепоа. У његовој *Књизи издатака* се срећу и они за Милутинове посланике који су путовали на запад, Moranville, *Projects*, 76.

^{СЛ} Анонимов опис Бугарске и Рутеније је кратак и у географском погледу веома парцијалан. Опис Бугарске односи се само на Видинску кнежевину (деспотство), пошто писац као престоницу земље спомиње Видин, а као владајући род Шишмане, који су тек у трећој деценији XIV века засели на царски престо у Трнову. Опис Рутеније обухвата само Галичко-Волинску краљевину (кнежевину) која је лежала на источним границама Угарске. Старији истраживачи заступали су становишта да је Аноним податке о Бугарској и Рутенији прикупио у Србији и Угарској, Дечев, *Описание*, 3-4; да су његови подаци усменог порекла, Гюзелев, *Българските земи*, 19; те да је његов опис ових земаља заснован на старијим представама западањака, пре свега казивањима писаца крсташке епохе, Гагова, *Географията*, 124-127. Осим неколико реченица о Рутенији из дела Вартоломеја Енглеског (ВА, XV, 131) и можда, наслеђања на његово казивање о Мезии (cf. ВА, XV, 97), Анонимова запажања су савремена. Наш писац у опису ових земаља користи дублете описујући их идентичним квалификативима: обе земље су изузетно велике, наводићају их исте реке, обе су некада биле под Византијом. Непостојање података о српско-бугарским везама тога доба, чињеница да Аноним познаје само оне области које су на границама Краљевине Св. Стефана и груписање ове две земље у јединствено поглавље, снажно указују на то да је њихов опис састављен на основу података који су потицали из Угарске.

^{СЛII} Град на Дунаву, изнискао на месту римске Бононије. Током XIII-XIV века био је средиште полу值得一не области која је обухватала северозападне бугарске земље. Приликом похода против Шишмана 1293. године, српски владар Стефан Урош II Милутин спалио је Видин, Данило, *Животи*, 117-119. О средњовековном Видину види *Български средновековни градове и крепости*: т. I: *Градове и крепости по Дунав и Черно море*, ed. А. Кузев - В. Гюзелев, Варна 1981, 98-124.

^{СЛIII} Шишмани су били бугарска великашка породица куманског порекла. Њен родоначенник Шишман завладао је Видинском облашћу почетком осамдесетих година XIII века. Он је постао вазал монголског великаша Ногаја, који је самостално владао областима између Дњепра и Дунава, фактички их издвојивши из састава Златне хорде. Око 1293. године Шишман се сукобио са Милутином и претрпео пораз, али је успео да сачува своје поседе захваљујући Ногајевој интервенцији. Видински поглавар се тада ородио са Милутином, узвеш ћерку српског жупана Драгоша за жену, а касније оженивши свог сина Михаила Милутиновом ћерком Аном (Недом), П. Ников, *История на Видинското княжество до 1323. година*, София 1922; А. Бурмов, *История на България през времето на Шишмановци (1323-1396 г.)*, I, Годишник на Софийския университет – Историко-филологически факултет 43 (1946-1947) 1-58. На основу помена Шишмана у множини, може се закључити да је Шишманов

син Михаило већ владао Видином у време када је Аноним писао своје дело. Иначе, Михаило се поуздано спомиње као владар Видина у млетачком документу из с. 1313. године, и то као *gener regis Urossii*, Ljubić, *Listine*, I, 192; Радић, *Краљ Милутин*, 93.

^{CLIV} Овакав опис природних богатства Бугарске могао је делимично да буде инспирисан текстом о Мезији из енциклопедије Вартоломеја Енглеског, cf. ВА, XV, 97: *Est autem regio continens plures gentes, oppida et civitates, frugibus ferax, abundans in venis mineralibus et lapidibus et metalis.* Необично је да Аноним инсистира на свили и можда ово место у његовом тексту не треба схватити дословно, већ помишљати да реч *serico* означава у начелу фино израђене тканине. Са друге стране, восак је набављан из бугарских земаља у великим количинама и извозен на запад, R. Panova, *The Black Sea Coastal Cities in the Economic and Political Interrelations among Medieval Bulgaria, Venice and Genoa*, Bulgarian Historical Review 27 (1999) 52-58.

^{CLV} О добијању и вађењу злата на простору северозападне Бугарске током средњег века није остало података. Ипак, присуство златоносних река на овом подручју указује на то да Анонимовом податку треба поклонити поверење, cf. ADEO, 38, п.4. Треба приметити и да архиепископ Данило II помиње да су господари Браницева Дрман и Куделин, приликом похода на земље краља Драгутина око 1290. године платили татарске и куманске најамнике са леве обале Дунава “дајући им много злата”, Данило, *Животи*, 115.

^{CLVI} О овом податку изрицана су различита мишљења. Према једном, пошто је Дунав чинио северну границу Другог бугарског царства, податак је морао потицати из старијих извора, Дечев, *Описање*, 10-11. Према другом, назив Бугарска за земље северно од Дунава опстао је све до почетка XIV века, иако оне у то време нису биле у политичком саставу царства у Трнову, Гагова, *Географията*, 125-126. Такође, изнесено је и становиште по коме овај податак представља показатељ да се власт Видинске кнежевине почетком XIV века протегла и на леву обалу Дунава, I. Božilov, *Zur Geschichte des Fürstentums Vidin, Byzantinobulgarica* 4 (1972) 113-119. Овакво мишљење није утемељено, не само због Анонимовог слабог познавања локалне географије. Добро обавештени арапски савременици Бајбарс ал-Мансури, ал-Нувајри и Ибн Халдун јасно сведоче о континуитету монголске врховне власти на доњем Дунаву после Ногајеве смрти 1299. године, “од града Сакчи (Исакија) све до Гвоздених врата”, односно Ђердапске клисуре, В. Г. Тизенгаузен, *Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды, т. I: Извлечения из арабских источников*, Санкт-Петербург 1884, 117, 161, 384; cf. Spinei, *Moldavia*, 123-125; V. Ciocîltan, *Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)*, Revista Istorică: Serie nouă 5/11-12 (1994) 1099-1118. Уз то, и сам писац говори о зависном односу Видинске Бугарске према Татарима (cf. *infra*), а извесно је и да он није поседовао никакву близку представу о току доњег Дунава, види стр. 95. Такође, cf. ВА, XV, 97: *Mesia... est prima provincia, quam Danubius usque ad Mediterraneum mare recludit*.

^{CLVII} Анонимов податак о ширини Дунава свакако је фантастично претеривање. О лиги као мерној јединици за дужину види напомену 48. уз превод DEO.

^{CLVIII} Подаци о фауни бугарских земаља нису коментарисани, осим узгредне оцене да писац на овом месту због спомена тигрова и нарочито једнорога, уноси извесни фантастични моменат, Дечев, *Описање*, 6, п.4. Писац једнороге и тигрове такође спомиње као карактеристичну фауну Польске. У средњовековној Польској и Чешкој *tigris* је био усталјени латински еквивалент за словенску реч *zubr* или *zuber* која означава европског бизона, W. Hanka, *Zbjrka neydávněgých slowniků latinsko-českých, s obsahem neznámých slow w abecedním pořádku česko-latinským*, Praha 1833, 67, 151; S. Gawęda, Z. Perzanowski, A. Strzelecka, *Rachunki królewskie z lat 1471-1472 i 1476- 1478*, Wrocław-Krakow, 1960, 218 (“*tigridem alias zubrum*”). Ово су свакако неадекватни преводи словенских имена животиња на латински, али је приметно да се у средњовековним речницима учстало срећу и код других представника централноевропске фауне Тако је латински еквивалент за риса био *pardus*, а за пуха *cocodrillus* (sic!), cf. J. Pečirková – F. Šnajperk, *Ze staročeského slovníku*, Listy filologické 90 (1967) 380. Назив *tigris* за европског бизона, и постојећа погрешка била је позната и Венсану из Бовеа, који наводи: “...hanc quidam propter eius velocitatem dicunt esse tygridem, sed falso, nam tygris est bestia satis modica, et habitat in oriente, haec tygris autem reperitur in Bohemia”, VB, SN, XIX, 125. Стога, чини се да у Анонимовом тексту под споменом *тигрова*, свакако треба помишљати на зубра, односно европског бизона. Овај податак представља, хронолошки гледано, последњи помен европских бизона у југоисточној Европи. Иначе, најмлађи познати налази зубра, односно европског бизона на простору северне Бугарске потичу из VIII века, Ж. Въжарова, *Средновековното селище. С. Гарван, Силистренски округ, VI-XI в.*, София 1986, 68. Теже је установити шта се крије иза Анонимовог помена *једнорога*. У средњовековним делима једнорози су описивани на разне начине, често чак и као мале фантастичне животиње, cf. BA, XVIII, 88; R. Barber, *Bestiary: Being an English Version of the Bodleian Library*, Woodbridge 1993, 36-37. Уколико се Анонимов помен једнорога, како у поглављу о Бугарској, тако и у польском поглављу, односи на неког правог представника фауне, може се обазриво изнети могућност да је реч о дивљем говеду – туру (*Bos primigenius*, познат и као орокс или урус), и да се овде можда ради о лингвистичкој забуни, односно мешању назива *urus* и *unicornis*. Међутим, ова претпоставка тражи даље поткрепљење. Вероватно последњи спомен тurova у југоисточној Европи пружа Житије Светог Симеона од Стефана Првовенчаног, где српски владар наводи да је од угарског краља Андрије II приликом њиховог сусрета у Равном примио као екстравагантни поклон „дивље и бесне звери тurove и турице“, Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, прир. Љ. Јухас-Гергиевска – Т. Јовановић, Београд 1999, 104-105. О присуству тurova и зуброва у југоисточној Европи остало је пуно трагова и у топономастици, С. Мишић, *Лов у средњовековној Србији*, Историјски гласник 1-2 (1995) 51-52. Што се тиче даброва, они су били присутни на подручју југоисточне Европе све до краја средњег века. Продаја дабрових кожа тако се спомиње још у кануну за Ново брдо из 1488. године, С. Ризај, *Рударство Косова и суседних крајева од XV до XVII века*, Приштина 1968, 207.

^{CLIX} Области Бугарске налазиле су се под византијском влашћу од 1018. до 1186. године. Међутим, није извесно да се писац овде ослања на поуздане изворе, с

обзиром на то да исту констатацију употребљава и даље у тексту када описује Рутенију. Овај одељак вероватно осликава његово лично виђење које земље би требало да по праву припадну константинопољском цару, одн. Карлу од Валоа, као и угарском краљу Карлу Роберту.

^{CLX} Аноним овде настоји да истакне угарска права на Бугарску, а његова констатација има само делимично упориште у реалности. Угарски краљ Андрија II (1205-1223) принудио је око 1211. године бугарског цара Борила да му препусти тадашње северозападне области Трновског царства – Браничево и Београд. Борилов наследник Иван Асен II заробио је угарског краља на повратку из Свете земље и у годинама између 1218. и 1221, успео да ове области врати назад, као и да добије његову ћерку за жену, И. Божилов - В. Гюзелев, *История на средновековна България VII-XIV век*, София 1999, 473, 481-482. Браничево је ипак било изгубљено за Бугарску 1231-1232. године, када је Андрија II успео да над овом облашћу успостави угарску власт, cf. Theiner, *VMHN*, I, 103-104, no. 179. Угарске претензије према Видину обновљене су током треће четвртине XIII века, али такође нису довеле до трајнијег успеха. Иако је млади краљ Стефан V у своју титулатуру унео и наслов *rex Bulgariae*, угарско покровитељство над северозападном Бугарском било кратког даха, П. Ников, *Българо-унгарски отношения от 1257. до 1277. година*, Сборник на Българска академия на науките 11, София 1920, 1-200; Х. Димитров, *Българо-унгарски отношения през средновековието*, София 1998, 153-190.

^{CLXI} Бугарска је постала зависна држава Златне хорде у годинама после монголске инвазије на Европу 1241-1242. Видински кнез Шишман је око 1285. године признао врховну власт монголског господара Ногаја који је владао областима на доњем Дунаву и западним деловима црноморских степа. После Ногајеве погибије, његова област је остала у вазалном односу према Татарама, како сведочи и сам Аноним. Види и П. Ников, *Татаро-български отношения презъ средните векове с оглед към царуването на Смилеца*, Годишник на Софийският университет 15-16 (1919-1920) 1-95; Vasary, *Cumans and Tatars*, 69-98.

^{CLXII} BA, XV, 131.

^{CLXIII} Ова употреба дублета за Бугарску и Рутенију свакако не потиче из писаног извора. Чини се да се и овде ради о ауторовом домишљању.

^{CLXIV} Старији коментатори Анонимовог дела углавном су били склони мишљењу да је писац овде пре мислио на галичко-волинског кнеза Лава I Даниловича (1264- c.1301), него на његовог унука Лава II Јурјевића, cf. *ADEO*, 40, n. 4; В. Пашуто, *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*, Москва 1950, 302. Лава I наследио је његов син Јуриј за кога польски хроничар Јан Длугош преноси да је умро 21. априла 1308, *Ioannis Dlugossi Annales*, 51. Јуријеви синови Андрија и Лав II, који су владали заједно (*Andreas et Leo, duces Totius Terre Russie*), први пут се спомињу на престолу у једном документу из 1316. године којим склапају споразум са тадашњим мајстором Тевтонског реда, О. Купчинський, *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII - першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти*, Львів 2004, 145-152, Међутим, они су свакако понели владарски наслов после смрти свог оца. С обзиром на то да Аноним

говори о галичком владару у садашњем времену, извесније је да се овде мисли на Лава II, него на његовог деду.

^{CLXV} Прва жена Карла Роберта била је Марија, ћерка војводе Казимира Битомског из династије Јаста. Према сведочанству польског историчара Јана Длугоша, јединог извора за хронологију настанка ове брачне везе, она је била склопљен или 1306. или 1310. године, *Ioannis Dlugossi Annales*, IX, 42, 65. У науци се углавном као тачан узима први датум. Гурка је Анонимову погрешку објашњавао тиме да је Марија вероватно имала преко мајке везе са галичком владарском кућом и да је Лав I у том случају био њен деда са мајчине стране, те да уместо *filiam* у тексту извора треба читати *neptem*, *ADEO*, XXXV-XXXVI. При томе, извори не спомињу да је Јелена, супруга Казимира Битомског и Маријина мајка, била из галичке куће, већ се то закључује на основу њеног и имена њене ћерке, која се често срећу у галичкој владарској лози. У новије време је на основу једне необјављене повеље Карла Роберта из 1326. године, где он спомиње како је по своју прву жену слао у Рутенију: *in Rutheniam, quo cum quibusdam baronibus regni nostri fidelibus pro adducenda prima consorte nostra accesserimus*, изнета хипотеза да је прва Карлова жена, могла у ствари бити непозната принцеза из галичке лозе, ћерка Лава II, Gy. Kristó, Károly Robert első felesége, *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Histórica* 86 (1988) 27-30. Ово мишљење није прихваћено у науци, а помен Рутеније у повељи угарског краља конјектурно се објашњава или грешком преписивача или могућношћу да је Марија Битомска могла боравити на галичком двору у време склапања брака, S. Sroka, *Hungarian-Galician Marriage at the Beginning of the XIV Century*, *Harvard Ukrainian Studies* 16 (1992) 261-268. У новије време је поново обазриво предложена могућност да је прва жена Карла Роберта била галичка принцеза, али ћерка Лава I, Л. Войтович, *Друга Галицька династія. Загадки і проблеми дослідження*, Пам'ять століття 5 (2002) 35-48. Ово питање у историографији није решено. Уколико је Аноним овде направио погрешку, онда је то најозбиљнији пропуст у његовом делу када су у питању родбинске везе. Узимајући у обзир претходна запажања, није немогуће да је на овај начин писац намерно истицао родбинску повезаност угарске и галичке краљевске куће да би оснажио права Карла Роберта и угарске претензије на ову земљу.

^{CLXVI} На овом месту писац, по свему судећи, свесно понавља податке које претходно доноси о Бугарској. Области Галиције-Волиније, никада нису биле под влашћу Византије. Угарски краљ Андрија II је, узео титулу *rex Galiciae et Lodomeriae*, тј. "Галиције и Владимирије", а 1214. је са великим војводом Лешком Польским постигао споразум о деоби Галичке кнежевине између две силе. Савезничке војске заузеле су Галицију чији је престо тада уступљен Андријином сину Коломану, крунисаном за краља *Galiciae et Lodomeriae*. У наредним деценијама, угарски покушаји да се учврсте у Галицији довели су само до делимичног успеха, али је титула краља Галиције и Лодомерије остала у угарској краљевској титулaturи, G. Vernadsky, *Kievan Russia*, New Haven 1948, 225-230; Ђ. Харди, *Наследници Кијева између краљевске круне и татарског јарма*, Нови Сад 2002, 105-174. Што се тиче положаја Галиције-Волиније према Златној Хорди, он се унеколико разликовао од положаја других земаља Кијевске

Русије, пре свега зато што се она налазила даље од средишта власти канова. Борба за осамостаљење Галиције-Волиније од татарске власти почетком XIV века назире се из писма Владислава Локјетека папи Јовану XXII из 1323. године, где се спомиње како су “последња двојица руских принчева шизматичког рода (=Лав II и његов брат Андрија) који су били наш непробојни штит против Татара, преминули”, *Monumenta Poloniae Vaticanae*, I, ed. J. Ptašnik, Cracoviae 1913, 73; О односу Галиције-Волиније према Златној хорди види: M. Zdan, *The Dependence of Halych-Volyn 'Rus' on the Golden Horde*, The Slavonic and East European Review 35 (1957) 505-522; А.А. Горскиј, *Политическая борба на Руси в конце XIII века и отношения с Ордой*, Отечественная история 3 (1996) 74-92.

^{CLXVII} Cf. BA, XV, 131: *Ruthia... concordans cum Bohemis & Sclavis in idomate et lingua*; BA, XV, 140: ...nam Sclavi sunt Bohemi, Poloni, Metani, Vandali, Rutheni, Dalmatae et Charinti, qui omnes mutuo se intelligent et in multis sunt similes quoad linguam, et quoad mores. О овом Анонимовом наводу cf. R. Picchio, *Letteratura della Slavia ortodossa (IX-XVIII sec.)*, Bari 1991, 15-16. Писац погрешно убраја Прусе међу словенске народе. Старопруски језик је припадао групи данас потпуно изумрлих западно-балтичких језика. Од њега је остало сачувано веома мало писаних споменика и много више топономастичких трагова, G. Nesselmann, *Thesaurus linguae Prussicae*, Berlin, 1873; M. Gimbutas, *The Balts*, London 1963, 21-36.

^{CLXVIII} Карло I Анжујски, млађи брат француског краља Луја IX Светог (1226-1270) и отац Карла II Сицилијанског.

^{CLXIX} Џерка Карла Анжујског, Изабела, заручена је 1272. године за малолетног угарског краља Ладислава IV (1272-1290). Две године раније, његов син Карло II, ожењен је Маријом, Ладислављевом сестром и ћерком угарског краља Стефана V и Јелисавете Куманске. Из овог брака рођено је четрнаесторо деце, C. Minieri-Riccio, *Genealogia di Carlo I di Angiò*, Napoli 1857, 15-28, 35-37; M. Gaglione, *Converà ti aptengas la flor – Profili di sovrani Angioini da Carlo I a Renato (1266-1442)*, Milan 2009, 150sq.

^{CLXX} Ово је показатељ да писац добро показује тренутну нестабилну политичку ситуацију у Угарској која је пратила борбу Карла Роберта за краљевски наслов. Такође, у одељку се излаже основна политичка мотивација списка.

^{CLXXI} VB, SH, I, 71.

^{CLXXII} Етимологија Паноније је Анонимова инвенција. Према Венсану и Вартоломеју, који се наслажају на старија дела, она је добила име по “(А)пенинским алпима”, cf. VB, SH, I, 74; BA, XV, 116.

^{CLXXIII} Cf. *Breviarum Romanorum*, Nov.11, lectio IV: *Martínus, Sabáriæ in Pannónia natus...*,

^{CLXXIV} Cf. BA, XV, 116: [Ungaria] *Maior quidem est in ulteriori Scythia ultra Maeotides paludes constituta*. VB, SH, I, cap. 71: *Scythia, quae a meotidis paludibus incipiens...*

^{CLXXV} Алба Регалис је устаљени латински назив за Стони Београд (Секешфехервар). Сикамбрија се среће најпре у франачким легендама, као место и област крај Меотских бара, а тек касније улази у угарску традицију и бива смештена у Панонију, S. Eckhardt, *De Sicambria à Sans-Souci: histoires et légendes franco-hongroises*, Paris 1943, 166-197; cf. I. Borzsák, A 'Hungarian

history' through Turkish Eyes and the Alexander the Great Tradition, Occident and Orient: A Tribute to the Memory of A. Schreiber, ed. R. Dan, Budapest - Leiden 1988, 31-38. Угарски писац Симон де Кезе поистовећује Сикамбрију са Будимом, *SRH*, I, 150, 156.

^{CLXXVI} Прича је свакако преузета из угарске традиције. Поред спомена Сикамбрије, она показује још једну упадљиву сличност са делом Симона де Кезе, који преноси како је после крваве битке и победе Хуна над легендарним германским краљем Дитрихом и римским војсковођом Макрином *statua est erecta lapidea*, *SRH*, I, 150. У угарској традицији сачуваној код угарског Анонима и Симона такође се спомињу седморица вођа приликом сеоба Мађара и поситовећивање Хуна са Мађарима. За паралеле између сачуваних угарских извора и овог одељка у спису види и Deér, *Ungarn*, 13.

^{CLXXVII} Од наведених области идентификација две није поуздана. *Кунголибсо* је можда комитат Липто, односно данашњи Липтов у северној Словачкој, *ADEO*, 45, п. 4. *Сикурите* је обазриво идентификовано са местом *Securisca* које се налазило на Дунаву недалеко од Никопоља, Gorka, 45, п. 9; Popa-Lisseanu, *Descripta*, 57. Што се тиче *Марке*, према Гурки реч је о Мачви, Gorka, *ADEO*, 45, п. 12. Међутим, Мачва се већ спомиње као део Драгутинове државе и то у много јаснијем облику *Macia*, тако да је ова убиџација неодржива. Називом *Marchia* означавао се првобитно Срем, а касније његов западни део, а ово име је остало сачувано у имени маркијског архијаконата Печујске епископије, S. Andrić, *Samostan svetog križa u Frankavili (Mandelosu)*, Историјски часопис 52 (2005) 45-46. Стога се чини највероватнијим да се и Анонимов помен *Марке* односи на западни део Срема.

^{CLXXVIII} Области Угарске се набрајају одређеним географским редоследом, од Пожуна на западу до Трансильваније и земље Секеља на истоку Угарске, потом на југ и онда на запад све до Хрватске и Далмације. У набрајању су у потпуности изостављене области које леже у централном делу земље, а споменуте су само оне на рубним подручјима. Такође, у овај опис укључене су разнородне јединице, као што су комитати, банати и привилеговане титорије (Секљефелд), cf. Deér, *Ungarn*, 16. Који је био Анонимов извор за овај одељак дела, није познато, али показује да географска подела Угарске свакако није заснована на ауторовом личном опажању.

^{CLXXIX} И овај податак упућује на закључак да Анонимово казивање није засновано на личном увиду. Види стр. 31.

^{CLXXX} Cf. BA, XV, 116: *Ungaria...est autem terra spacioissima et fertilissima, montibus et sylvis munitissima, multis fluminibus et aquis irrigua, venis aureis et aliis metallis ditissima... feris et pecudibus, propter pasqua uberrima adimpletur, frugifera etiam est gleba aius valde et vinifera in multis locis.*

^{CLXXXI} Cf. BA, XV, 105: *Norvegia... cuius incolae plus de piscatura et venatione vivunt quam de pane.*

^{CLXXXII} Cf. BA, XV, 116: *...habens montes maximos, in quibus diversa marmora inveniuntur. Sed etiam optimum, in quibusdam montibus effoditur.*

^{CLXXXIII} Већину поменутих река могуће је поуздано идентификовати, али не све. Име реке *Zaica*, Гурка је кориговао у *Zaua*, односно Сава, *ADEO*, 47, п.2.

Међутим, може се помишљати и на друге хидрониме, најпре Залу која се улива у језеро Балатон. Исто тако, када се узме у обзир да се углавном набрајају реке које леже у Панонији и даље на северу, *Купа* би у ствари могла бити река Крупа у Словачкој. *Лукарта* је можда Латорца, лева притока Дунава, такође у Словачкој, на шта помишиља и Гурка, ADEO, 47, п. 10.

^{CLXXXIV} Од река које се набрајају у источном делу Угарске лако је препознати Тису, потом њене притоке Талабор и Муреш (Марош), као и Прут, леву притоку Дунава, иако се она највећим делом свог тока налази изван фактичких граница Угарске. Висик и Теку су вероватно Вишеу (рум. Vișeu, мађ. Visso) и Терешва, такође притоке Тисе; *Согет* је вероватно Серет, притока Прута; *Лапис* је вероватно Лапош (рум. Lăpuș, мађ. Lapoš), такође у сливу Тисе; *Сконус* је можда Сомеш (мађ. *Samos*), притока Тисе; *Aragas* је можда Аријеш (рум. Arieș, Мађ. Aranyos), притока Муреша. Под именом Бистрица, може се помишљати на више водотокова, од којих је највећи истоимена лева притока Серета. За идентификацију ових хидронима види ADEO, 47, п.11-12, 48, п. 1-8; Popa-Lisseanu, *Descrirea*, 58. Називи река свакако потичу од домаћег извора. Што се тиче њихове пловности ово обавештење би једино могло бити тачно за Тису и Муреш, Deér, *Ungarn*, 16-17.

^{CLXXXV} Cf. *Chronicon Budense*, ed. I. Podhradczky, Buda 1838, 65: *Erdeel, quod irrigatur plurimis fluviis, in quorum arenis aurum colligitur et aurum terre illius optimum est.*

^{CLXXXVI} Може се приметити да Аноним наводи већину црквених дијецеза у Угарској с почетка XIV века. Загреб, Веспрем и Печуј били су седишта епископија потчињених Острогонској архиепископији, а Трансильванска епископија са седиштем у Алба Јулији била је под архиепископијом у Калочи, C. Eubel, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, Monasterii 1913, 543. Од три споменута града који нису били седишта црквених дијецеза, Пожун и Трнава су почетком XIV века већ били познати и развијени градови, али се Баја први пут спомиње у DEO. Имена ова три града одају домаћи извор обавештења. О градовима и градском животу у Угарској током XIII и почетком XIV века види Z. Kosztolynik, *Hungary in the Thirteenth Century*, New York 1996, 318-331. (=Kosztolynik, *Hungary*).

^{CLXXXVII} Уп. вести Отона Фрајзиншког који је прошао кроз Угарску средином XII века: *sunt autem predicti Ungari facie terri, profundis oculis statura humiles, moribus et lingua barbari et feroce... omnes pene tetri tetrarum in armis procedunt, Ottonis et Rachewini Gesta Friderici I. Imperatoris*, ed. B. de Simpson, MGH Scritptores Rerum Germanicarum 45, Hannoverae – Lipsiae 1912, 50-51.

^{CLXXXVIII} Овај опис одражава реалне прилике у угарским земљама, изложеним учесталим унутрашњим сукобима које су пратиле учвршћење Карла Роберта на власти и његово последње крунисање.

^{CLXXXIX} Овакав систем поделе власти није био карактеристичан за Угарску. О овим пишчевим наводима види Deer, *Ungarn*, 20-21.

^{CXC} Палатин је био највиши дужносник угарске краљевине, испрва настојник краљеве палате, а потом главни судија. Управник ризнице (*magister tavernicorum*) био је задужен за економске послове и краљевске приходе. Што се тиче

положаја палатина као првог, а управника ризнице као другог човека у краљевини, види декрет краља Андрије III из 1291. године којим је регулисано именовање највиших званичника земље, *Enchiridion fontium historiae hungarorum*, ed. H. Marczali, Budapest 1902, 188. О законодавним и управним реформама Андрије III детаљније у Kosztolynik, *Hungary*, 374-389.

^{cxxi} Односно Анконитанску марку на западној обали Јадрана, под формалном влашћу папа.

^{cxxii} У извештају доминиканца Рикарда: *Ubi tandem per Sanctum Stephanum primum ipsorum regem ad fidem catholicam sunt conversi*, Аннинский, *Известия*, 95; cf. Deér, *Ungarn*, 13. Свети Стефан и његов син Емерик канонизовани су на иницијативу краља Ладислава I 1083. године, заједно са острогонским архиепископом Герхардом, *Annales Posonienses*, ed. I. Madzar, *SRH*, I, 126; cf. Klaniczay, *Holy Rulers* 123-134.

^{cxxiii} Ладислав I (1077-1095) и Јелисавета, ћерка Андрије II и супруга Лудвига IV Тириншког, чувена по свом милосрђу и канонизована непосредно после своје смрти, A. Huyskens, *Der sogenannt Libellus de dictis quatuor ancillarum s. Elisabeth confectus*, Munich 1911; Kosztolynik, *Hungary*, 404-408.

^{cxxiv} Јаков I Арагонски, први средњовековни владар који је написао своју аутобиографију, оженио се 1235. не рођеном Јелисаветином сестром, већ полућестром – Јоландом, ћерком Андрије II и Јоланде од Куртенеа. Петар III Арагонски (1276-1285), који је 1282. завладао Сицилијом, отевши је од Карла I Анжујског, Јаков II (1276-1311), краљ Мајорке и Изабела, удата за Филипа III Смелог, били су троје од десеторо деце рођених из овог брака.

^{cxxv} Угарски краљ Стефан V (1270-1272)

^{cxxvi} О канонизацији свете Маргарете, ћерке Беле IV и значају овог податка за познавање Анонимових извора, види стр 26. Упркос обожавању у народу кроз средњи век и модерно доба, Маргаретину канонизацију спровео је тек папа Пије XII 1943. године.

^{cxxvii} Француски краљ Филип IV Лепи (1285-1314)

^{cxxviii} Ладислав IV Куманац краљ Угарске (1272-1290), ожењен Изабелом, ћерком Карла I Анжујског.

^{cxxix} Аноним најмлађу ћерку Стефана V, Ану, погрешно назива најстаријом. Она се око 1273, удала за византијског престолонаследника и будућег цара Андроника II. Након што је она умрла 1281, Андроник се оженио Јолантом (Ирином), ћерком Виљема VII, маркиза од Монферата. О браку Ане Угарске и Андроника види *Pachymeres*, I, 318, 499; *Gregoras*, I, 109; Geanacoplos, *Michael Palaeologus*, 233; Laiou, *Constantinople*, 27.

^{cc} Марија, трећа ћерка Стефана V удала се 1270. године за будућег сицилијanskог краља Карла II. Види о овом браку: *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, ed. A. Domanovsky, *SRH*, I, 477-478. *Chronicon Zagrabience cum textu Chronici Varadiensis collatum*, ed. E. Szentpétery; *SRH*, I, 214; *Chronicon Posoniense*, 46. За литературу види напомену CLXIX уз превод DEO.

^{ccI} О браку између Стефана Драгутина и Катаглине види напомену CXLII уз превод DEO.

^{ccII} Према преовлађујућем мишљењу, Милутин је ступио у брак са Јелисаветом, ћерком Стефана V 1282/3. године, док је овај брак растављен 1284, пре

Милутинове женидбе са бугарском принцезом, ћерком цара Георгија I Тертера, В. Мошин, *Балканската дипломатија и династичките бракови на кралот Милутин*, Споменици за средновековна и поновата историја на Македонија, II, Скопје 1977, 160-171; *ВИИНJ*, VI, 40-42, н.82 (Љ. Максимовић), 137-139 (И. Ђурић). Међутим, Анонимови подаци нису у складу са таквом интерпретацијом и указују да је брачна веза Милутина и Јелисавете склопљена после 1290. године. Наиме, Јелисавета је младост провела у доминиканском манастиру на Маргаретином острву на Дунаву, крај Будима, а 1288. године је извесно ступила у брак са чешким племићем Завишом од Фалкенштајна, који је убијен 1290. године. *Chronicon Aulae regiae*, 78-81. Анониму је овај брак био познат, иако се Завиша наводи само као „неки чешки племић“, а наш писац инсистира да се брак са српским краљем одиграо након тога. Георгије Пахимер говори о браку Милутина и Јелисавете као о догађају близком склапању споразума са Византијом и преговорима о браку српског краља и Симониде. Он напомиње да је *српски краљ своју угарску супругу блудно упознао у монашкој одећи*, *Pachymeres*, II, 279; *ВИИНJ*, VI, 50-51. (Љ. Максимовић). Такође Аноним претходно напомиње да је Јелисавета са тридесет и четири године обукла монашку одећу (види поглавље о Рашкој, стр. 115), односно како се може закључити, после двогодишњег брака са Завишом. На основу тога испоставља се да је брак Милутина и Јелисавете склопљен након Завишине смрти и Јелисаветиног „облачења монашке ризе“, односно у неком тренутку након 1290. године. Анонимови подаци као показатељ да је Милутинова и Јелисаветина веза склопљена касније него што се уобичајено помишиљало већ су прихваћени у појединим радовима, Е. Malamut, *Les reines de Milutin*, Byzantinische Zeitschrift 93/2 (2000) 495-499. Оваквој интерпретацији као да се противе наводи Нифифора Григоре који тврди како је српски краљ узео *свастику свог рођеног брата којој је збацио монашку ризу коју је била претходно обукла*, а потом ју је под притиском цркве отерао и узео за жену сестру бугарског владара Светослава, односно ћерку Георгија I Тертера, *Gregoras*, I, 203; *ВИИНJ*, VI, 169 (Б. Ферјанчић – С. Ђирковић). Објашњење за Григорине наводе који говоре о браку са бугарском принцезом тек након Јелисавете, могло би лежати у чињеници да је ћерка Георгија I Тертера имала свега четири године када је 1284. званично ушла у брак са Милутином, И. Божилов, *Фамилијата на Асеневци*, София 1994, 258, н.1. Свакако, овај брак није могао да буде конзумиран барем још једну деценију након тога. Такође, добро је познато да је Тертерова ћерка остала у Србији све до 1299. године када је предата Византинцима, док је Јелисавета свакако напустила земљу пре овог датума. На овом месту још треба приметити да, иако византијски извори говоре о Милутиновом односу са Јелисаветом као о афери, Аноним је сматра законитом женом. Исто тако, Милутиновом законитом супругом сматра је и Псеудо-Брокард, *Directorium*, 437. Питање хронологије и околности склапања брака Милутина и Јелисавете несумњиво тражи даља разматрања.

^{cciii} Карло Мартел, син Марије Угарске и Карла II Анжујског био је титуларни краљ Угарске од 1291. до своје смрти 1295. године, када је његова права наследио његов син Карло Роберт. Овде јасно искрсавају Анонимове симпатије према анжујском кандидату за угарски престо.

^{cciv} Опис Польске потиче из добро обавештеног извора црквене провенијенције. Аноним тачно осликава политичку подељеност земље почетком XIV века. Према тестаменту Болеслава III Кривоустог из 1138, Малопољска је била средишње војводство и задржала је сениорални положај у односу на остала: Великопољско, Мазовско, Сандомјешко и Шлеско. Временом, нека од ових војводстава мењала су своје границе, међусобно се стапала или растакала. У спису, ова војводства назvana су по престоним градовима. Краков је био седиште сениоралног – Малопољског војводства, а Гњезно седиште Великопољске. Мазовско војводство Болеслава II (1275-1313) који је владао и Сандомјежом, Аноним такође спомиње у набрајању пољских покрајина. Шлезија је почетком XIV века била подељена на више малих подручја, са седиштима у Вроцлаву, Опољу и Глогову, којима су владали поједини припадници династије Пјаста. О приликама у Польској почетком XIV века види: K. Tymieniecki, *The Reunion of the Kingdom, 1295-1333*, у: *The Cambridge History of Poland from the Origins to Sobieski (to 1696)*,edd. W. F Reddaway et al, Cambridge 1950, 108-124; H. Lowmianski (red.), *Historia Polski, Т. I, до року 1764. Ч. I, до половине XV в.*, Warszawa 1957, 419-435. (J. Bardach - G. Labuda, = *Historia Polski*).

^{ccv} Последњи пољски владар који је носио краљевску титулу пре времена о коме Аноним говори био је Болеслав II Ђелави (1076-1079).

^{ccvi} Пшемисл II, исправа војвода Великопољске, постао је 1290. и велики војвода Малопољске, тј. Кракова, а краљевском круном био је крунисан 1295. године. Његова владавина била је кратка, пошто је већ наредне године био киднапован и од стране људи у служби бранденбуршког војводе убијен. Из три брака, Пшемисл II није имао мушке деце, већ само једну ћерку, Рикезу, O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Krakow 1895, 243-244; *Historia Polski*, 424-425. (J. Bardach - G. Labuda).

^{ccvii} Вацлав II Чешки оженио се Рикезом, која је том приликом добила име Јелисавета. Он је тако 1300. године постао краљ Польске, али су се под његовом фактичком влашћу налазили само Краков и поједини делови земље. У једном тренутку се чинило да би овај монарх могао да обједини три средњоевропске круне – чешку, пољску и угарску, где је такође фигурирао као претендент на престо. Међутим, умро је 1305. године, остављајући све три земље у несрћеном политичком стању, Lowmianski, *Historia Polski*, 425-428. (J. Bardach - G. Labuda); Balzer, *Genealogia*, 255-256.

^{ccviii} Према Гурки, ови наводи се односе на “краља Римљана” Алберта Хабсбуршког и његовог сина, аустријског војводу Рудолфа, *ADEO*, 56, п. 3-4. Након смрти Вацлава II, Јелисавета је кратко време владала као регенткиња, а после смрти свог посинка Вацлава III 1306. године, преудала се за Рудолфа, Balzer, *Genealogia*, 256-257. Иако је римски краљ који се овде спомиње у тексту несумњиво Алберт, Аноним говори о његовом другорођеном сину, што би се односило не на Рудолфа, већ на Фридриха који је после смрти свог старијег брата постао аустријски војвода. Међутим, за Фридриха се зна да је тек 1315. године склопио свој брак, и то са Изабелом, ћерком Јакова II Арагонског. Види напомену 125, на стр. 34.

^{ccix} Назив Вандал за реку Вислу, као и наводно повезивање Польака са Вандалима, среће се у многим изворима, и почев од XII века постаје опште место, *Helmoldi Chronica Sclavorum*, ed. I. Lappenberg, MGH SS XXI, Hannoverae 1868, 12; R. Steinacher, *Wenden, Slawen, Vandalen. Eine frühmittelalterliche pseudologische Gleichsetzung und ihre Nachwirkungen*, Die Suche nach den Ursprüngen. Von der Bedeutung des frühen Mittelalters, ed. Walter Pohl, Wien 2004, 329-353; cf. BA, XV, 140. који међу Словене убраја и Вандале и Польаке, али као два различита народа.

^{ccx} Према Гурки, ово име је искварено у рукопису и можда је реч о реци Варта, *ADEO*, 57, п.6.

^{ccxi} За помен једнорога и тигрова види напомену 158. уз превод *DEO*. Дивљи коњ тарпан (*Equus ferus ferus*) није био редак призор на простору средњовековне Польске, где је спаривањем њега и домаћег коња настала посебна раса – коњик. Тарпан се дуго одржao на простору Польске и Белорусије. У Ђаловешкој шуми нестало је тек крајем XVIII века, последњи примерак у дивљини је убијен 1890. године, а у заробљиштву 1918. године, J. Clutton-Brook, *Horse power: A history of the horse and the donkey in Human Societies*, London 1992, 28. et passim.

^{ccxii} Плаћање новчића Св. Петра означавало је да земља директно признаје власт Свете столице и папску супрематију, али је у случају Польске означавао и њену независност према Царству. Обичај је успостављен током XI века. Плаћао се по кући, али је Владислав Локјетек је пре свог званичног крунисања 1320. изменио обичај и одредио да се плаћа по глави, T. Gromnicki, *Świętoperze w Polce*, Krakow 1908.

^{ccxiii} Цистерцитска тонзура, која је остављала косу у круг око обријаног дела, тешко да је могла да буде модел за шишање људи у Польској. Анонимов извор вероватно није говорио о обичном свету, већ о монасима.

^{ccxiv} BA, XV, 30.

^{ccxv} О производњи злата и сребра у средњовековним чешким земљама види Blanchard, *Mining*, 927sq.

^{ccxvi} То јест Моравску. Погрешка се јавља у свим рукописима Анонимовог дела и свакако није нехотична, с обзиром да се Померанија још једном спомиње у овом поглављу као део чешке краљевине, cf. *ADEO*, 58, п.3

^{ccxvii} Cf. BA, XV, 30: *Pragam regiam civitatem...*

^{ccxviii} Прашка епископија, потчињена архиепископији у Мајнцу, уздигнута је у ранг архиепископије тек 1344.

^{ccxix} Односно, не Фридрих II Хoenштауфен (1212-1250), већ његов претходник Фридрих I Барбароса (1152-1190).

^{ccxx} Чешки војвода Владислав II (1140-1172), крунисао се краљевском круном уз подршку Фридриха I Барбаросе 1158. године. Међутим, краљевско звање у Чешкој није постало наследно све до 1212. године, када је Фридрих II Хoenштауфен то санкционисао тзв. *Златном булом Сицилије*, N. Agnew, *The Czechs and the Lands of the Bohemian Crown*, Stanford CA 2004, 19.

^{ccxxi} Ова констатација показује да Анонимова обавештења о Чешкој нису заснована на домаћем извору. И у овом поглављу је извор био црквене провенијенције, можда из идентичног времла као и његова обавештења о Польској.

^{ccxxii} Аноним као да исправља казивање Вартоломеја Енглеског и његове податке о Чешкој, cf. ВА, XV, 30: *gleba fertilissima in vineis abundans et annona*.

^{ccxxiii} Пиво као саставни део народне културе Чеха у средњем веку оставило је снажан, не нарочито повољан утисак, и на француског путника и песника Дишана (Eustache Deschamps) који је боравио у овој земљи крајем XIV века: "...*Vint gens mangier en deux plateaux / Boire servoise amere et sure / Mal couchier, noir; paille et ordure / Poulz, puces, puour et pourceaulx / Est de Behaingne la nature*" , *Oeuvres complètes de Eustache Deschamps*, VII, ed. G. Raynaud, Paris 1891, 90.

^{ccxxiv} Cf. ВА, XV, 131: *Ruthia... concordans cum Bohemis et Sclavis in idiomate et lingua*.

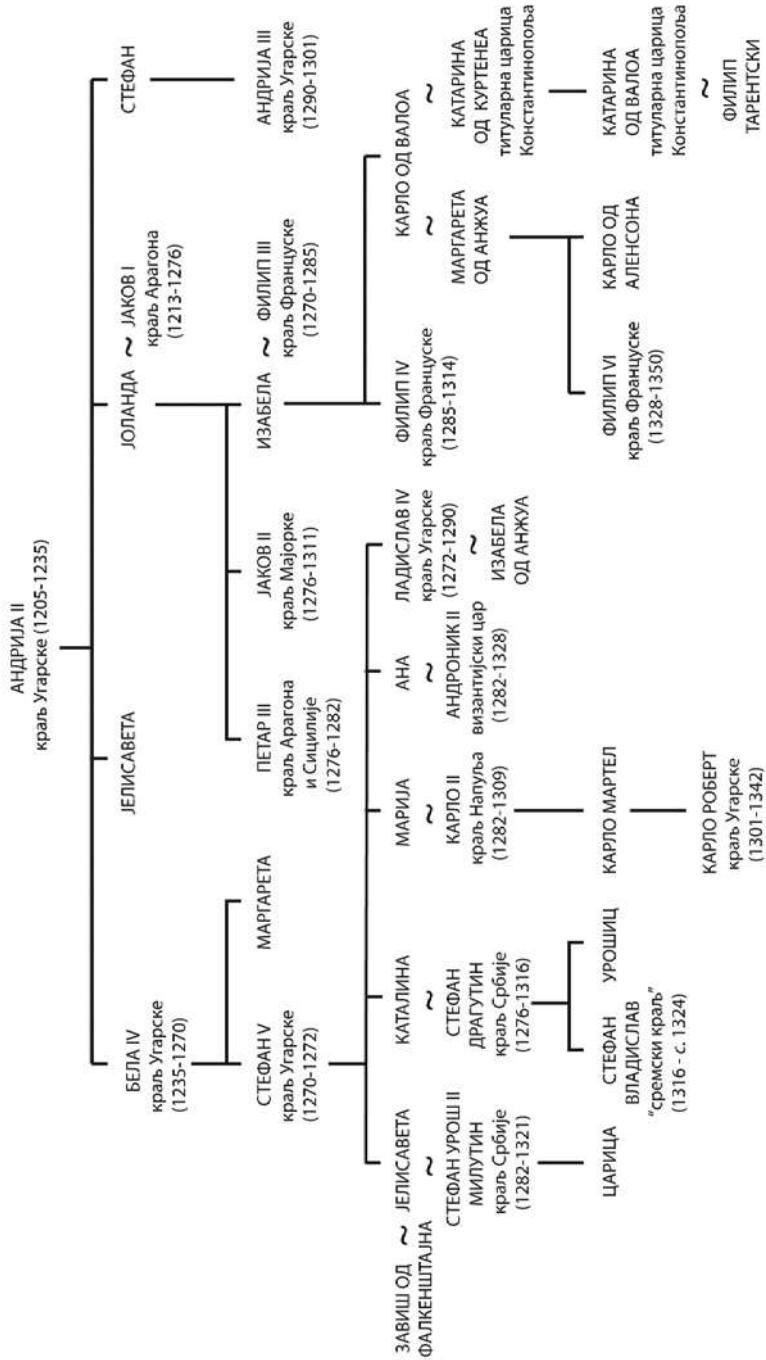
^{ccxxv} После смрти Вацлава II 1305, остао је иза њега син Вацлав III који је убијен већ наредне године. С обзиром на то да се овде ради о већ поменутом краљу, реч је о Вацлаву II. Чини се да Анониму личност Вацлава III није уопште била позната, односно да он два истоимена чешка краља који су владали у кратком временском распону посматра као идентичну личност.

^{ccxxvi} Гурка је сматрао да се ови наводи односе на римско-немачког краља Алберта Хабсбуршког који је намеравао да свом сину Рудолфу, ожењеном удовицом Вацлава II, обезбеди чешку круну, *ADEO*, 60, п. 1. Међутим, Рудолф је умро 4. јуна 1307. године, а Аноним на овом месту, за разлику од догађаја описанних у пољском поглављу, говори у садашњем времену и не напомиње да је краљ Римљана идентичан претходно споменутом, што не пропушта да учини када су у питању друге личности које се срећу на више места у спису. По свему судећи овде је реч о краљу Хенриху VII Луксембуршком, његовом сину Јовану и догађајима с краја 1310. и почетка 1311. који су коначно и довели до Јовановог крунисања у Прагу. Види стр. 52-55. Аноним Хенриха VII исправно назива само *римским краљем*, пошто се он крунисао за цара тек 1312. године.

ГЕНЕАЛОШКО СТАБЛО

личности споменутих у *Descriptio Europaæ Orientalis*
преко угарске владарске лозе Арпада

SUMMARY

DESCRIPTIO EUROPÆ ORIENTALIS – THE DESCRIPTION OF EASTERN EUROPE

Descriptio Europæ Orientalis (DEO) is geographical, economical and political tractate, written by an anonymous author at the beginning of the Fourteenth century. It describes the countries and regions of Asia Minor and Eastern Europe. The *DEO* is divided into several thematic sections: Empire of Constantinople (Byzantium), Albania, the kingdom of Rascia (Serbia), Bulgaria and Ruthenia, Hungary, Poland and Bohemia. In the surviving manuscripts the text is without title; conventional name under which it is known has been given by Polish historian and philologist Olgierd Górká, who edited and published the first critical edition in 1916.

Discovery of the new medieval text, hitherto almost completely unknown, for the history of Eastern and Southeastern Europe was met with great interest in the years after World War I. Despite its shortness, the text provides important information on political history of the described countries, their economy, resources and even social conditions; it is also considered as an extremely valuable source for research of the image of Orthodox Christians in the West during the Late Middle Ages.

By its motivation, content and objectives, the *DEO* is close to the literary genre commonly known as *de recuperatione Terre Sancte*. However, it can't be fully classified into that category of propaganda literature, since its narrative and political aspects are not aimed at the Crusade to the Holy Land and liberation of Jerusalem. In contrast, the text propagates military campaign against the Orthodox Christian countries in Southeast Europe that should be implemented in the joint cooperation of the titular Emperor of Constantinople Charles of Valois and the Hungarian King Charles Robert.

In his study, Górká concluded that the *DEO* was written in the first half of the 1308; that its author was probably a Frenchman, a Dominican in the service of Charles of Valois and the traveler who has personally visited most of the described countries. His conclusions have been almost universally accepted. However, some earlier researchers pointed out the inconsistencies

in the proposed chronological dating of the text and the alleged mendicant background of the anonymous author.

Among Anonym's sources the most important are *Speculum historiale* written by Vincent of Beauvais and *De proprietatibus rerum* by Bartholomew Anglicus. The material taken from these two medieval encyclopedias is primarily present in the chapter on the Byzantine Empire; it also appears in the sections of the text related to Albania, Hungary and Ruthenia. At the very beginning of the text, the author states that he is also familiar with Haython of Corycos and his treatise *Flos historiarum Terre Orientis*. The relations between the two sources are extraordinarily strong: Anonym is the first medieval writer who draws upon Haython's opus; he clearly states that his *Descriptio* is continuation of Haython's work on the Greater Asia; Anonym's method of narration is similar to the geographical part, i.e. the first book of the *Flos historiarum*. In addition to the works of Vincent of Beauvais, Bartholomew Anglicus and Haython of Corycos, the classical authors – Virgil and Suethonius were also known to the writer of the *DEO*.

Very often supposed, but never proven has been the alleged connection between Anonym and Charles of Valois. Analysis of the material present in the chapter of the text related to Rascia, where negotiations between Serbian king Stephen Uroš II Milutin and the French prince are described, shows that the author of the *DEO* was not familiar with them in detail. However, he was well acquainted with the papal political plans. His views on political conditions in Rascia and Hungary reflect papal perspective, while the information present in these two chapters of the text reveals that he used sources of the church and papal provenience. Description of the political conditions in Serbia and animosity towards the Serbian king Stephen Uroš II Milutin are based on the experience and reports of papal representatives who visited the country in the later part of 1308. Therefore, the *DEO* was undoubtedly written under the shadow and auspices of the papal curia; its author was not close to the Charles of Valois, as it was supposed by Górká, but to the circles of the pope Clement V.

While he apparently belonged to the Church, there is no evidence that could positively identify him as a monk, or member of a mendicant order. Although he was immersed into the ideas of Crusade, they are not present in his text beyond the ambitions and claims of Charles of Valois and Charles Robert. Political relations in the Central and Southeastern Europe are recorded "officially", as they were seen from the papal perspective. However, except several borrowings from the Holy Bible and breviaries (some of them cited erroneously), there are no spiritual or ecclesiastical literary motives in the text. Even in the field of dogmatic differences between Roman Catholic Church on one hand and Orthodox Christian churches on the other, author's

personal influence is limited only to the use of a derogatory term – *scismatici perfidi*, for fellow Christians on the East

Despite being structured geographically, the *DEO* is the least reliable exactly in the domain of geography. Moreover, the text does not show any features of travelogue – there are no distances between cities, the descriptions of roads or any other detail specific to this genre. In addition, the author in his narration does not give any indication that he actually visited any of the countries described in the text. It is beyond doubt that he personally never visited Hungary. However, his description of the lands pertaining to the Crown of Saint Stephen is based on trustworthy sources. He was familiar with Hungarian folk tradition and contemporary political situation; even in the domain of geography, he had domestic Hungarian sources at his disposal. On the other hand, the possibility that Anonym might have been personally in Serbian lands can't be fully excluded. He is familiar with many geographical details, primarily of the maritime area of the Medieval Serbian state. Quite contrary, his geographical descriptions of Greece, Albania and other countries are not based on first-hand experience; they are full of mistakes, factual errors and unreliable rumors.

As for the chronology of the *DEO*, the last event mentioned in the text is the fall of the island of Rhodes, along with the city of Rhodes in the hands of the Knights Hospitalers, which took place on August 15, 1310. Overview of the political situation in Hungary, Poland and Bohemia can be tied to the events of the late 1310 – beginning of 1311. That is the approximate time when the *DEO* was composed. However, some data in the text are not contemporary and some are mutually discrepant, since the writer used and uncritically copied mutually exclusive sources.

The political milieu of the emergence of the *DEO* can be connected to the great Crusade fervor and the time that preceded the beginning of the Council of Vienne in 1311. However, the *DEO* did not receive the attention of contemporaries – nor during the preparations for the convocation of the Council, neither in subsequent years. The desire of its author – military campaign against the Balkan Christians which would ensue as a joint venture of two faithful sons of the Roman Church – Charles of Valois and Charles Robert – was unrealistic and could not fit into the existing crusading plans.

There are five surviving manuscripts of the source, conventionally marked with letters A-E, being kept in the National Library in Paris, City Library in Poitiers and University Library of Leiden. In this edition, after thorough comparison of manuscripts, Górká's critical apparatus has been slightly modified: some new readings are introduced and some old ones are corrected. For the reconstruction of the original text primarily manuscripts A (ms. lat. 5515, Bibliothèque nationale de France) and D (cod. lat. 66, Leiden,

Bibliotheek der Universiteit) were used, as they represent two independent branches of the manuscript tradition. The preference is given to the manuscript A because it is older and closer to the lost original, as it was also done by Górká.

In this book, the critical edition of the text is followed by the introductory study, Serbian translation and exhaustive commentaries. The edition of the Latin text, its translation into Serbian and philological analysis is done by Dragana Kunčer. All other chapters of the introductory study and commentaries have been written by Tibor Živković, Vladeta Petrović and Aleksandar Uzelac.

БИБЛИОГРАФИЈА

Извори

- Annales Posonienses*, ed. I. Madzar, Scriptores Rerum Hungaricarum, I, ed. E. Szentpétery, Budapest 1937, 119-127.
- С. А. Аннинский, *Известия венгерских миссионеров XIII-XIV вв. о Татарах и восточной Европе*, Исторический архив, III, Москва - Ленинград 1940, 77-112.
- Anonymi Descriptio Europae Orientalis: „Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia,, anno MCCCVIII exarata*, ed. O. Górká, Cracoviae 1916.
- Arnaldi de Villanova Opera medica omnia*, X/2: *Regimen Almarie*, edd. L. Cifuentes – M. R. McVaugha, Barcelona 1999.
- Arnaldi de Villanova tractatus octo in graecum sermonem versi*, ed. I. Nadal et Cañellas, Barcelona 2002.
- Архиепископ Данило и други, *Животи краљева и архиепископа српских*, ed. Ђ. Даничић, Загреб 1866.
- Acta Legationis Cardinalis Gentilis*, ed. V. Fraknoi, *Monumenta Vaticana Historiam regni Hungariae illustrantia*, I/2 Budapest, 1885.
- Barthélemy l'Anglais, Le livre des regions*, ed. B. A. Pitts, Anglo-Norman Text Society, Plain Texts Series 15, London 2006.
- Bartholomaeus Anglicus, *De genuinis rerum coelestium, terrestrium et inferarum proprietatibus libri XVIII*, Francofurti 1601.
- Ј. Белчовски, *Опис на источна Европа от 1308. година*, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, II, уредник В. Мошин, Скопје 1977, 445-489.
- Brocardus, *Directorium ad passagium faciendum*, ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades 1906, 368-517.
- Византијски извори за историју народа Југославије*, VI, Београд 1986.
- Vincentius Bellovacensis, *Speculum Quadruplex sive Speculum Maius: Naturale, Doctrinale, Morale, Historiale*, t. I-IV, Graz 1964-1965.
- Vita Meinwerci Episcopi Patherbrunnensis*, ed. F. Tenckhoff, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi, Hannoverae 1921.
- Vitae Paparum Avenionensium*, I, ed. G. Mollat, Paris 1916.

- Gaius Suetonius Tranquillus, *De Vita Caesarum libri I-II*, edd. J. Westcott – E. Rankin, Boston – New York, 1918.
- Georgii Axcropolitae Opera*, I-II, ed. A. Heisenberg, Stuttgart 1903.
- Georgii Pachymeris de Michaele et Andronico Palaeologis*, I-II, ed. I. Bekker, Bonnae 1835.
- Gervase of Tilbury, *Otia Imperialia: Recreation for an Emperor*, ed. & trans. S. Banks - J. Bins, Oxford 2002.
- Gesta Regnum Sclavorum I-II*, edd. Т. Живковић – Д. Кунчар, Београд 2009.
- G. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, I, Quaracchi - Firenze, 1906.
- Guillaume de Tyr et ses continuateurs, texte français du XIIIe siècle*, ed. A. Paulin Paris, Paris 1879.
- Guillelmus Adae, *De modo sarracenos extirpandi*, ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Armeniens, II, Paris 1906, 519-555.
- В. Дамянов – П. Данова, *Описание на източна Европа*, Историческо бъдеще 1-2 (2005) 164-185.
- Descrierea Europei Orientale, de Geograful anonym*, Izvoarele istoriei românilor / Fontes historiae Daco-Romanorum, II, ed. G. Popa-Lisseanu, Bucuresti 1934.
- E Floribus Chronicorum Auctore Bernardo Guidonis*, edd. J-D. Guigniaut – N. de Wailly, Recueil des historiens des Gaules et de la France, XXI, Paris 1855, 690-734.
- Enchiridion fontium historiae hungarorum*, ed. H. Marczali, Budapest 1902.
- Eutropii breviarium ab urbe condita - Eutropius*, Kurze Geschichte Roms seit Gründung (753 v. Chr. - 364 n. Chr.), ed. F.L. Müller, Stuttgart 1995.
- Inquisitio super vita, conversationis et miraculis beatae Margarethae virginis, Belae IV Hungarorum Regis filiae*, Monumenta Romana Episcopatus Vesprimensis, I, ed. G. Fraknói, Budapest 1896.
- Ioannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri IV*, I-III, ed. L. Schopen, Bonnae 1828-1832.
- Ioannis Dlugossi Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, liber IX, ed. D. Turkowska, Warszawa 1978.
- Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*, ed. M. Esposito, Dublin 1960.
- Josephi Historiographi Tractatus de exordio sacrae domus hospitalis Jerosolimitani*, ed. Ch. Kohler Recueil des historiens des croisades, Historiens occidentaux V, Paris 1895, 405-410.
- Ch. Kohler, *Deux Projects de Croisade en Terre-Sainte, composés à la fin du XIIIe siècle et au début de XIVe*, Revue de l'Orient Latin 10 (1905) 406-457.
- F. Kunstmann, *Studien über Marino Sanudo den älteren, mit einem Anhange seiner ungedruckten Briefe*, Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Historische Klasse 7 (1855) 695-819.

- О. Купчинський, *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII - першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти*, Львів 2004.
- La Cronaca dei Veneziani del maestro Martino da Canale*, ed. F. Polidori, Archivio Storico Italiano, VIII, Firenze 1845.
- Liber philosophorum moralium antiquorum*, ed. E. Francheschini, Venezia 1932.
- Libro de los fechos et conquistas del principado de la Morea*, ed. A. Morel-Fatio, Genève 1885.
- Liudprandi Antapodoseos libri VI*, ed. G. Pertz, MGH SS 3, Hannoverae 1839,273-339.
- E. Longpré, *Deux opuscules inédits du B. Raymond Lulle*, La France Franciscaine: Revue d'Études Franciscaines pour les Pays de Langue Française 18/1 (1935) 145-154.
- S. Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, I, Zagreb 1868.
- V. Makušev, *Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji*, Starine Jugoslovenske akademije znanosti i ujetnosti 30 (1902) 335-351.
- Monumenta Germaniae Historica, Leges, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, IV, ed. I. Schwalm, Hannoverae – Lipsiae 1906.
- Monumenta Poloniae Vaticana*, I, ed. J. Ptašník, Cracoviae 1913.
- H. Moranvillé, *Les Projets de Charles de Valois sur l'Empire de Constantinople*, Bibliothèque de l'Ecole des chartes 51 (1890) 63-86.
- Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, I-II, ed. L. Schopen, Bonnae 1829-1830.
- F. Niermeyer, *Mediae latinitatis lexicon minus*, Leiden 1976.
- Oeuvres complètes de Eustache Deschamps*, VII, ed. G. Raynaud, Paris 1891.
- Ottonis et Rachewini Gesta Friderici I. Imperatoris*, ed. B. De Simpson, MGH Scriptores Rerum Germanicarum 45, Hannoverae – Lipsiae 1912.
- Pauli Historia Langobardorum*, edd. L. Bethmann – G. Waitz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Langobardorum saec. VI-IX, Hannoverae 1878, 12-187.
- J. Petit, *Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade*, Bibliothèque de l'école des chartes 60 (1899) 602-610.
- Pierre Belon, *Les Observations de plusieurs singularitez & choses mémorables trouvées en Grece, Asie, Iudée, Arabie et autres pays estranges*, Paris 1588.
- Pierre Dubois, *De recuperatione Terre Sancte : traité de politique générale*, ed. Ch.-V. Langlois, Paris 1891.
- Ptolomaei Lucensis Historia Ecclesiastica*, Rerum Italicarum Scriptores 11, ed. L. Muratori, Mediolani 1727, col. 743-1240.

- P. magistri, qui Anonymus dicitur, Gesta Hungarorum*, edd. A. Jakubovich - D. Pais, Scriptores Rerum Hungaricarum, I, ed. E. Szentpétery, Budapest, 1937, 13-117.
- Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље*, I/1, Београд 1934.
- Ramon Lull, *Liber de Fine*, ed. A. Madre, Raimundi Lulli Opera Latina, IX, Turnholti 1981, 233-291.
- Ramon Muntaner, *Crónica Catalana*, ed. A. De Bofarull, Barcelona 1860.
- Rolandini Patavini Chronica facta*, ed. Ph. Jaffé, MGH SS 19, Hannoverae 1866, 32-147.
- A. Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*, Barcelona 2001.²
- A. Rubió y Lluch, *Documents per l'Historia de la cultura catalana Mig-Eval*, I, Barcelona 1908.
- Rýmovaná Kronika Česká tak řečeného Dalimila*, ed. J. Jireček, Praha 1877.
- Sextus Aurelius Victor, *De Caesaribus*, ed. Fr. Pichlmayr, Studtgardiae – Lipsiae 1913.
- Simonis de Keza Gesta Hungarorum*, ed. A. Domanovszky, Scriptores Rerum Hungaricarum, I, ed. E. Szentpétery, Budapest, 1937, 129-194.
- T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II-XV, Zagrabiae 1904-1934.
- Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, прир. Љ. Јухас-Гергиевска – Т. Јовановић, Београд 1999.
- A. Terile, *Partitio terrarum Imperii Romaniae*, Studi Veneziani 7 (1965) 125-305.
- В. Г. Тизенгаузен, *Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды, т. I: Извлечения из арабских источников*, Санкт-Петербург 1884.
- А.И. Тургенев, *Акты исторические относящиеся къ Россіи извлеченные изъ иностранныхъ архивовъ и библиотекъ*, II, Санктпетербургъ 1842.
- L. Thallóczy – C. Jireček – E. Sufflay, *Acta et Diplomata Res Albaniae Mediae Aetatis Illustrantia*, I, Vindobonae 1913.
- The Itinerary of Benjamin of Tudela*, ed. M. Adler, London 1907.
- A. Theiner, *Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram Illustrantia*, I, Romae 1859.
- A. Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*, I, Romae 1863.
- The Cartulary of the Knights of St John of Jerusalem in England: Secunda camera, Essex*, ed. M. Gervers, The British Academy/Oxford University, Oxford 1983.
- Tholomei Lucensis Annales*, ed. B. Schmeidler, Scriptores Rerum germanicarum, Nova Series VIII, Berolini 1930.
- Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonianorum atque Spalatinorum Pontificum*, ed. O. Perić et al, Budapest 2006.

- G. Thomas – R. Predelli, *Diplomatarium Veneto-Levantinum sive Acta et diplomata res Venetas Graecas atque Levantis illustrantia a.1300-1350*, Venetiis 1880.
- А. Убичини, *Уговори о савезу и пријатељству међу Карлом од Валоа и посланицима српског краља Уроша од 27. марта 1308.*, Гласник српског ученог друштва 27 (1870) 309-341.
- H. Finke, *Acta Aragonensia: Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen korespondenz Jaymes II (1291-1327)*, I-II, Berlin – Leipzig 1908.
- H. Hackett, *A Journey to Neapolis and Philippi*, Bibliotheca Sacra and Biblical Repository 17 (1860), 866-898.
- W. Hanka, *Zbírka nejdávnějších slovníků latinsko-českých, s obsahem neznámých slow w abecednjm pořádku česko-latinským*, Praha 1833.
- Haython, *La Flor des Estoires dela terre d'Orient/Flos Historiarum Terre Orientis*, ed. Ch. Kohler, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Armeniens, II, Paris 1906, xxiii-cxlii, 111-363.
- Helmodi Chronica Sclavorum*, ed. I. Lappenberg, MGH SS XXI, Hannoverae 1868, 1-99.
- C. Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues*, Berlin 1873.
- Χρονικόν ανέκδοτον Γαλαξειδίου ἡ ιστορία Αμφίσσης, Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου, Λοιδορικίου και των περιχώρων, ed. K. Sathas, Αθήνα 1865.
- A. Huyskens, *Der sogenannt Libellus de dictis quatuor ancillarum s. Elisabeth confectus*, Munich 1911.
- J. Carreras i Artau, *L'epistolari d'Arnau de Villanova*, Barcelona 1950.
- J. Carreras i Artau, *La llibreria d'Arnau de Vilanova*, Analecta sacra Tarragonensis 11 (1935) 63 – 84.
- Cartulaire Général de l'Ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem*, IV, ed. J. Delaville le Roulx, Paris, 1906.
- Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus*, edd. B. Wassiliewsky - V. Jernstedt, Petropoli 1896.
- R. Chabàs i Llorens, *Inventario de los libros ropa y demás efectos de Arnaldo de Villanueva*, Revista de Archivos Bibliotecas y Museos 9 (1903) 189 – 203.
- Chronica Aegidii Li Muisis*, Recueil des Chroniques de Flandre, II, ed. J. de Smet, Bruxelles 1841, 93-294.
- M. Colker, *America Rediscovered in the Thirteenth Century?*, Speculum 54 (1979) 712-726.
- Conquête de Constantinople par Geoffroi de Villehardouin: avec la continuation de Henri de Valenciennes*, ed. N. De Vailly, Paris 1872.
- Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, edd. Gy. Moravcsik - R. Jenkins, Washington D.C. 1967.

- Croniche di Giovanni, Matteo e Filippo Villani*, ed. A. Racheli, Trieste 1858.
- Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, ed. A. Domanovsky, Scriptores Rerum Hungaricarum, I, ed. E. Szentpétery, Budapest 1937, 217-505.
- Chronicon Aulae regiae*, ed. J. Loserth, Fontes Rerum Austriacarum, Scriptores VIII, Wien 1875.
- Chronicon Budense*, ed. I. Podhradczky, Budae 1838.
- Chronicon Posoniense*, ed. A. Domanovsky, Scriptores rerum Hungaricarum, II, ed. E. Szentpétery, Budapest 1938, 7-85.
- Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, ed. L. De mas Latrie, Paris 1871.
- Chronicon Moguntinum*, ed. C. Hegel, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis recusi, Hannoverae 1885.
- Chronicon Zagrabiense cum textu Chronici Varadiensis collatum*, ed. E. Szentpétery; Scriptores rerum Hungaricarum, I, ed. E. Szentpétery, Budapest 1937, 197-215.
- Г. Чремошник, *Канцеларијски и нотарски списи 1278-1301*, Београд 1932.
- Willelmi Tyrensis Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, Recueil des Historiens des Croisades : Historiens Occidentaux, I, Paris 1844.
- A. van den Wyngaert, *Sinica franciscana, t. I: Itinera et relationes fratrum minorum saeculi XIII et XIV*, Firenze 1929.
- H. Yule, *Cathay and Way Thither: Being a collection of medieval notices of China*, I-II, London 1913.²
- H. Yule – H. Cordier, *The Book of Ser Marco Polo the Venetian: concerning the Kingdoms and Marvels of the East*, I-II, London 1903.³

Литература

- H. Agnew, *The Czechs and the Lands of the Bohemian Crown*, Stanford CA 2004.
- K. Andrews, *Castles of the Morea*, Princeton NJ 2006.²
- S. Andrić, *Samostan svetog križa u Frankavili (Mandelosu)*, Istorijski časopis 52 (2005)
- М. Антоновић, *Србија и Лионска унија: неуспео покушај приближавања*, Међународни научни симпозион: 950 година од Великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке Крсташа, ур. Р. Поповић, Београд 2005, 113-131.
- М. Антоновић, *Власи у грчким областима Душановог царства*, Браницевски гласник 7 (2010) 23-35.

- М. Антоновић, *Црквена политика краља Милутина према северној Албанији у светлу западноевропских извора*, Манастир Бањска и доба краља Милутина – зборник са научног скупа, ур. Д. Бојовић, Ниш - Косовска митровица, 2007, 19-30.
- F. Anthony - C. Mantello - A. Rigg, *Medieval Latin: an introduction and bibliographical guide*, 1999.
- Archives de littérature du Moyen Âge: Vincent de Beauvais*
http://www.arlima.net/uz/vincent_de_beauvais.html
- C. R. Backman, *The Decline and Fall of Medieval Sicily: Politics, Religion, and Economy in the Reign of Frederick III, 1296 – 1337*, Cambridge 1995.
- M. Balard, *Les formes militaires de la colonisation Génoise (XIIIe-XVe siècles)*, Castrum 3. Guerre, fortification et habitat dans le monde méditerranéen au Moyen Âge. Actes du colloque de Madrid (24-27 novembre 1985), ed. A. Bazzana, Roma 1988, 67-78.
- O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Krakow 1895.
- R. Barber, *Bestiary: Being an English Version of the Bodleian Library*, Woodbridge 1993.
- C. Baronius, *Annales Ecclesiastici*, t. XXIII (1286-1312), ed. A. Theiner, Parisiis 1871.
- М. Благојевић, *Арбанаси у светлости најстаријих српских извора*, Зборник МС за историју 75-76 (2007) 7-22.
- М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 2004.²
- I. Blanchard, *Mining, Metallurgy and Minting in the Middle Ages*, III, Stuttgart 2005.
- И. Божилов, *Фамилията на Асеневци*, София 1994.
- И. Божић, *Албанија и Арбанаси у XIII, XIV и XV веку*, Глас САНУ 338, Београд 1983, 11-117.
- И. Божић, *Dominus rex Constantinus*, Зборник Филозофског факултета 12-1 (1974) 433-441.
- D. Booton, *Manuscripts, Market and the Transition to Print in Late Medieval Brittany*, Farnham – Burlington VT 2010.
- S. Borsari, *Il dominio veneziano a Creta nel XIII secolo*, Napoli 1963.
- I. Borzsák, *A 'Hungarian history' through Turkish Eyes and the Alexander the Great Tradition*, Occident and Orient: A Tribute to the Memory of A. Schreiber, ed. R. Dan, Budapest - Leiden 1988, 31-38.
- E. Boutaric, *Notices et extraits de documents inédits relatifs à l'histoire de France sous Philippe le Bel*, Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothéque Impériale 20/2 (1862) 83-237.
- I. Božilov, *Zur Geschichte des fürstentums Vidin*, Byzantinobulgarica 4 (1973) 113-119.
- И. Божилов - В. Гюзелев, *История на средновековна България VII-XIV век*, София 1999.

- C. M. Briquet, *Les Filigranes, Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, Paris 1907.
- G. Burger, *Armenian Cilician Métissage and Hetoum's 'La Fleur des Histoires de la Terre d'Orient'*, The Postcolonial Middle Ages, ed. J. Jerome Cohen, New York 2001, 67-84.
- А. Бурмов, *История на България през времето на Шишмановци (1323-1396 г.)*, I, Годишник на Софийския университет – Историко-филологически факултет 43 (1946-1947) 1-58.
- R. Burns, *The Catalan Company and European Powers 1305-1311*, *Speculum* 29 (1954) 751-771.
- J.B. Bury, *The Lombards and Venetians in Euboia (1303–1340)*, *The Journal of Hellenic Studies* 8 (1887) 194–213.
- Български средновековни градове и крепости: т. I: *Градове и крепости по Дунав и Черно море*, ed. А. Кузев - В. Гюзелев, Варна 1981.
- I. Vasary, *Cumans and Tatars - Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365*, Cambridge 2005.
- G. Vernadsky, *Kievan Russia*, New Haven 1948.
- Д. Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, Београд 2005.
- Л. Войтович, *Друга Галицька династія. Загадки і проблеми дослідження*, Пам'ять століть 5 (2002) 35-48.
- Ж. Въжарова, *Средновековното селище. С. Гарван, Силистренски окръг, VI-XI в.*, София 1986.
- Кр. Гагова, *Географията на Балканите според анонимното Описание на Източна Европа*, Исторически преглед 3-4 (2001) 117-127.
- M. Gaglione, *Converrà ti aptengas la flor – Profili di sovrani Angioini da Carlo I a Renato (1266-1442)*, Milan 2009.
- J. J. Garcia – T. B. Noone, *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Oxford 2006.
- L. Gauthier, *La Chevalerie*, Paris 1895.
- D. Geanacoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West 1258-1282, A Study in Byzantine-Latin Relations*, Hamden CT 1973.
- M. Gimbutas, *The Balts*, London 1963.
- А.А. Горский, *Политическая борба на Руси в конце XIII века и отношения с Ордой*, Отечественная история 3 (1996) 74-92.
- T. Gromnicki, *Świętoperzze w Polce*, Krakow 1908.
- Р. Грујић, *Краљица Теодора, мајка цара Душана*, Гласник Скопског научног друштва 1 (1925) 309-328.
- B. Guenée, *Between Church and State: The Lives of Four French Prelates in the Late Middle Ages*, Chicago 1991.
- J. Ghazarian, *Armenian Kingdom in Cilicia during the Crusades: The Integration of Cilician Armenians with the Latins 1080-1393*, Richmond 2000.

- В. Гюзелев, *Българските земи в чуждестранните географски представи през XIII – началото на XV век*, Военноисторически Сборник 2 (1984) 17-26.
- J. Deér, *Ungarn in der Descriptio Europae Orientalis*, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 45 (1930) 1-22.
- J. Delaville le Roulx, *Les Hospitaliers en Terre Sante et a Chypre* (1100-1310), Paris 1904.
- L. Delisle, *Notices sur les manuscrits de Bernard Gui*, Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale 27 (1885) 169-455.
- A. Demurger, *Les ordres militaires et la croisade au début du XIVe siècle: quelques remarques sur les traités de croisade de Jacques de Molay et de Foulques de Villaret*, Etudes sur les Croisades dédiées à Jean Richard, éd. M. Balard et al., Ashgate 2001, 117-128.
- Д. Дечев, *Едно средновековно описание на българските земи*, Годишник на Софийския Университет, Историко-Филологически Факултет 19/4 (1923) 3-42.
- Х. Димитров, *Българо-унгарски отношения през средновековието*, София 1998.
- М. Динић, *За историју рударства у средњевековној Србији и Босни*, I, Београд 1955.
- М. Динић, *Из наше раније прошлости*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 30/3-4 (1964) 240-242.
- М. Динић, *Област краља Драгутина после Дежева*, Глас САНУ 203 (1951) 61-82.
- М. Динић, *Однос између краља Милутина и Драгутина*, Зборник радова Византолошког института 3 (1955) 49-82.
- М. Динић, *О називима средњовековне српске државе*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 32 (1966) 26-34.
- М. Динић, *О угарском ронству краља Уроша I*, Историјски часопис 1 (1948) 30-36.
- М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978.
- М. Динић, *Comes Constantinus*, Зборник радова Византолошког института 7 (1961) 1-11.
- C. Du Cange et al., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, ed. L. Favre, Niort 1883-1887.
- C. Du Cange, *Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs français*, I-II, ed. J. Bouchon, Paris 1826.
- A. Ducellier, *La façade maritime de l'Albanie au Moyen Âge. Durazzo et Valona du XIe au XVe siècle*, Thessalonique, 1981.
- И. Ђорђевић, *О портретима у Ариљу: слика и историја*, Свети Ахилије у Ариљу: историја, уметност, Београд 2002, 139-146.
- E. Edson, *The World Map 1300-1492, The Persistence of Tradition and Transformation*, Baltimore 2007.

- R. Elsie, *Albania in the ‘Anonymi Descriptio Europae Orientalis’*, Zeitschrift für Balkanologie 26 (1990) 24-28.
- R. Elsie, *Early Albania: A Reader of Historical Texts, 11th-17th Centuries*, Wiesbaden 2003.
- P. Engel, *The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary*, New York 2001.
- C. Eubel, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, Monasterii 1913.
- S. Eckhardt, *De Sicambria à Sans-Souci : histoires et légendes franco-hongroises*, Paris 1943.
- T. Živković – D. Kunčer, *Roger – The Forgotten Archbishop of Bar*, Istorijski časopis 56 (2008) 191-209.
- М. Живојиновић, *О времену склапања брака Стефана Уроша III (Дечанског) са Маријом Палеолог*, Зборник радова Византолошког института 38 (1999-2000) 327-330.
- М. Живојиновић, *Житије Данила II као извор за ратовања Каталанске компаније*, Зборник радова Византолошког института 19 (1980) 251-273.
- M. Živojinović, *La frontière serbobyzantine dans les premières décennies du XIVe siècle*, Βυζάντιο καὶ Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα (Byzantium and Serbia in the 14th century), Athens 1996, 57-66.
- M. Zdan, *The Dependence of Halych-Volyn ‘Rus’ on the Golden Horde*, The Slavonic and East European Review 35 (1957) 505-522.
- R. Zupko, *A dictionary of weights and measures for the British Isles: the Middle Ages to the twentieth century*, Philadelphia 1985.
- N. Iorga, *Encore un traité de Croisade (1308); ses renseignements sur l’Europe Orientale*, Bulletin de l’Institut pour l’étude de l’Europe sud-orientale 8 (1921) 59-64.
- Историја српског народа*, I, ур. С. Ђирковић, Београд 1981.
- К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1978.
- M.-H. Julien de Pommerol – J. Monfrin, *La bibliothèque pontificale à Avignon et à Peñiscola pendant le Grand schisme d’Occident et sa dispersion: inventaires et concordances*, I-II, Rome 1991.
- J. Kalić, *Rascia - The Nucleus of the Medieval Serbian State*, The Serbian Questions in the Balkans, ed. D. Hadži-Jovančić, Belgrade 1995, 147-156.
- Ј. Калић, *Рашки велики жупан Уроши II*, Европа и Срби, Београд 2006, 153-172.
- С.П. Карпов, *Трапезундская империя и западноевропейские государства в XIII-XV вв.* Москва 1981.
- G. Kimble, *Geography in the Middle Ages*, London 1938.
- G. Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*, Cambridge 2002.

- И.Г. Коновалова, ‘*Описание Восточной Европы*’ 1308 г. как источник по истории Карпато-Дунайских земель, Вопросы источниковедения и историографии истории СССР: Дооктябрьский период, Москва 1981, 6-25.
- В.Д. Королюк, *Славяне, Влахи, Римляне и римские настуhi венгерского “Анонима”*, Юго-восточная Европа в средние века, ed. И. Г. Будан, Кишинев 1972, 139-158.
- Z. Kosztolynik, *Hungary in the Thirteenth Century*, New York 1996.
- Ch. Kohler, *Quel est l'auteur du “Directorium ad Passagium faciendum”?*, Revue de l'Orient Latin 12 (1911) 104-111.
- Gy. Kristó, *Károly Robert első felesége*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Histórica 86 (1988) 27-30.
- А. Крстић, *Кучево и Железник у светлу османских дефтера*, Историјски часопис 49 (2002), 139-162.
- A. Laiou, *Constantinople and the Latins – The Foreign Policy of Andronicus II*, Cambridge MA 1972.
- V. Laurent, *Un Théologien unioniste de la fin du XIIIe siècle: Le Metropolite d'Adrianople Théoctiste*, Revue des études byzantines 11 (1953) 187-196
- Ch. Lewis – Ch. Short, *A Latin Dictionary*, Oxford 1879.
- A. Lowe, *The Catalan Vengeance*, London 1972.
- H. Lowmianski (red.), *Historia Polski, T. 1, do roku 1764. Cz. 1, do połowy XV w.*, Warszawa 1957.
- E. Löfstedt, *Late Latin*, Oslo 1959.
- L. Mavromatis, *La Fondation de l'Empire Serbe: le kralj Milutin*, Thessalonique 1978.
- П. Магдалино, *Средњовековни Цариград – студија о развоју урбаних структура*, прев. М. Жегарац, Београд 2001.
- E. Malamut, *Les reines de Milutin*, Byzantinische Zeitschrift 93/2 (2000) 490-507.
- М. Маловић-Ђукић, *Константин, син краља Милутина*, Историјски записи 3-4 (1985) 69-75.
- М. Маловић-Ђукић, *Пилот у средњем веку*, Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград 1991, 207-220.
- С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ. Култ Стефана Дечнског*, Београд 2007.
- L. de Mas Latrie, *Essai de classification des continuateurs de l'histoire des Croisades de Guillaume de Tyr*, Bibliothèque de l'Ecole de Chartes 21/1 (1860) 38-72, 140-178.
- L. de Mas Latrie, *Les seigneurs terciers de Negropont*, Revue de l'Orient Latin 1 (1893) 413-432.
- M. de Mas Latrie, *Commerce Et Expéditions Militaires De La France Et De Venise Au Moyen Âge*, Mélanges Historiques 3 (1880) 5-240.
- A. Melot, *Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, pars III, t. IV, Parisiis 1744.

- S. Menache, *Clement V*, Cambridge Studies in Medieval Life and Thought 36, Cambridge 1998.
- W. Miller, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921.
- C. Minieri-Riccio, *Genealogia di Carlo I di Angiò*, Napoli 1857.
- С. Мишић, *Лов у средњовековној Србији*, Историјски гласник 1-2 (1995) 51-66.
- G. Mollat, *Les Papes d'Avignon*, Paris 1912.
- P. Molnár, *Idéologies monarchiques en Hongrie (XIIIe – XIVe siècles)*, Identités hongroises, identités européennes, ed. P. Nagy, Rouen - Le Havre 2006, 25-50.
- В. Мошин, *Балканската дипломатија и династичките бракови на кралот Милутин*, Споменици за средновековна и поновата историја на Македонија, II, Скопје 1977, 91-198.
- G. Nesselmann, *Thesaurus linguae Prussicae*, Berlin, 1873.
- П. Ников, *Българо-унгарски отношения от 1257. до 1277. година*, Сборник на Българска академия на науките 11, София 1920, 1-200.
- П. Ников, *История на Видинското княжество до 1323. година*, София 1922.
- П. Ников, *Татаробългарски отношения през средните векове с оглед към царуването на Смилеца*, Годишник на Софийският университет 15-16 (1919-1920) 1-95.
- А. Николов, „Вярвай или ще те убия” – „Ориенталците” в кръстоносната пропаганда 1270 - 1370 г., София 2006.
- D. Nicol, *The Despotate of Epiros 1267-1479: A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*, Cambridge 1984.
- D. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium 1261-1453*, Cambridge 1993.
- С. Новаковић, *Пиво у Србији XIII и XIV века*, Глас СКА 86 (1911) 151-166.
- H. Norris, *Church Vestments: Their Origin and Development*, New York 1950.
- Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Kazhdan, Oxford 1991.
- П. Павлов, *Средновековна България и Куманите - Военнополитически отношения (1186-1241 г.)*, Трудове на Великотърновския университет ‘Св. Св. Кирил и Методий’ 27 (1989) 7-59.
- R. Panova, *The Black Sea Coastal Cities in the Economic and Political Interrelations among Medieval Bulgaria, Venice and Genoa*, Bulgarian Historical Review 27 (1999) 52-58.
- R. Paul Lindner, *Explorations in Ottoman Prehistory*, Ann Arbor 2007.
- A. Peacock, *Sinop: a Frontier City in Seljuq and Mongol Anatolia*, Ancient Civilizations from Scythia to Siberia 16 (2010), 103-124.
- O. Pedersen, *A Survey of the Almagest with Annotation and new Commentary by A. Jones*, New York 2010.
- J. Petit, *Charles de Valois (1270-1325)*, Paris, 1900.
- J. Petit, *Un Capitaine du règne de Philippe le Bel - Thibaut de Cepoy, Le Moyen Âge* 10 (1897), 224–239.

- В. Петровић, *O трпение светаго краља*, Историјски Часопис 54 (2007) 93-100.
- J. Pečírková – F. Šnajperk, *Ze staročeského slovníku*, Listy filologické 90 (1967) 379-386.
- G. Praga, *Una 'Descriptio Europae Orientalis' del 1308 e le caratteristiche delle fonti per la storia delle Crociate nel sec. XIV*, Archivio storico per la Dalmazia 15 (1933) 293-302.
- М. Пурковић, *Авињонске пане и српске земље*, Пожаревац 1934.
- М. Пурковић, *Принцезе из куће Немањића*, Београд 1996.²
- J. Quicherat, *Traité d'alliance et d'amitié entre Charles de Valois et les ambassadeurs de roi de Serbie Ouroch (Extrait)*, Bibliothèque de l'Ecole des Chartes 34 (1873) 115-118.
- G. Ravegnani, *La conquista veneziana di Creta e la prima organizzazione militare dell'isola*, Venezia e Creta, Atti del Convegno, internazionale di studi Iraklion-Chania, 30 settembre-5 ottobre 1997, ed. Gh. Ortalli, Venezia 1998, 33-42.
- Р. Радић, *Краљ Милутин у венецијанском документу из 1313. године*, Манастир Бањска и доба краља Милутина – зборник са научног скупа, ур. Д. Бојовић, Ниш - Косовска Митровица, 2007, 91-97.
- Р. Радић – Д. Корач, *Из Каракорума у Бар – Србија у делу анонимног географа XIII века*, Зборник радова Византолошког института 37 (1998) 247-257.
- C. Raymond Beazley, *The Dawn of the Modern Geography*, II, London 1901.
- P. Riant, *Inventaire sommaire des manuscrits relatifs à l'histoire et à la géographie de l'Orient Latin*, Archives de l'Orient Latin 2 (1882) 131-204.
- С. Ризај, *Рударство Косова и суседних крајева од XV до XVII века*, Приштина 1968.
- Z. Romek, *Olgierd Górką: historyk w służbie myśli propaństwowej (1908–1955)*, Warszawa 1997.
- A. de Roucy, *Obituaire des Célestins de Saint-Pierre-en-Chastres en foret de Compiègne*, Bulletin de la Société historique de Compiègne 1 (1872) 185-193.
- A. Rubió i Lluch, *La Companyia Catalana sota el comandament de Teobald de Cepoy*, Miscellània Prat de la Riba, I, Barcelona 1923, 219-270.
- E. Sakellariou, *Latin Morea in the Late Middle Ages: Observations on its Demography and Economy*, Porphyrogenita – Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides, edd. C. Dendrinos et al, Burlington 2003, 301-318.
- K.M. Setton (ed.), *A History of the Crusades, Vol. II: The Later Crusades (1189-1311)*, Madison – London 1969.
- K.M. Setton (ed.), *A History of the Crusades, Vol. III :The Fourteenth and fifteenth Centuries*, Madison – London 1975.
- K.M. Setton, *Catalan Dominion of Athens*, London 1975.
- K.M. Setton, *The Papacy and the Levant 1204-1571, Vol. I: The Thirteenth. and Fourteenth. Centuries*, Philadelphia 1976.

- J. Szymczak, *Genealogia Przemyślidów z przełomu XIII i XIV wieku spokrewnionych z Piastami*, Acta Universitatis Nicolai Copernici - Historia 8 (1973) 39-54.
- S. Sroka, *Hungarian-Galician Marriage at the Beginning of the XIV Century*, Harvard Ukrainian Studies 16 (1992) 261-268.
- R. Steinacher, *Wenden, Slawen, Vandalen. Eine frühmittelalterliche pseudologische Gleichsetzung und ihre Nachwirkungen*, Die Suche nach den Ursprüngen. Von der Bedeutung des frühen Mittelalters, ed. Walter Pohl, Wien 2004, 329-353.
- P. Stotz, *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*, I-V, München 1996-2004.
- S. Schein, 'Gesta Dei per Mongolos': *The Genesis of a Non-Event*, The English Historical Review 94 (1979) 805-819.
- G. Schlumberger, *Expedition des „Almugavares“: ou routiers Catalans en Orient de l'an 1302 l'an 1311*, Paris. 1902.
- P. Schmidt, *Zur chronologie von Pachymeres, Andronicos, L. II-VII*, Byzantinische Zeitschrift 51 (1958) 82-86.
- F. Schmieder, *Europa und die Fremden – Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. bis das 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1994.
- J. Schneider, *Vincent de Beauvais – orientation bibliographique*, Spicae. Cahiers de l'Atelier Vincent de Beauvais 1 (1978) 7-29.
- A.M. Talbot, *Becoming Byzantine: Children and Childhood in Byzantium*, Dumbarton Oaks: Washington DC 2009.
- A. L. Tautu, *Appunti paleografici: alcune letture eronee in documenti pontifici medioevali*, Paleographica Diplomatica et Archivistica. Studi in onore di Giulio Battelli, I, Roma 1979, 315-325.
- The Cambridge History of Poland from the Origins to Sobieski (to 1696)*, edd. W. F Reddaway et al, Cambridge 1950.
- Б. Тодић, *Грачаница: сликарство*, Београд - Приштина 1988.
- Г. Томовић, *На Романи Луце*, Историјски часопис 44 (1997) 89-101.
- С. Ђирковић, *Албанци у огледалу јужнословенских извора*, Илири и Албанци, САНУ Научни скупови књ 39, Одељење историјских наука књ. 10, Београд 1988, 323-339.
- С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964.
- С. Ђирковић, *Трагови словенског становништва на тлу Албаније у средњем веку*, Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград 1991, 43-56.
- С. Ђирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ђук, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002.
- В. Ђоровић, *Anonymi Descriptio Europae Orientalis*, Архив за арбанаску старину, језик и етнологију 1-2 (1923) 236-238.

- В. Ђоровић, *Један нови извор за српску историју из почетка XIV века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 4 (1924) 67-74.
- А. Узелац, 'Кан'Ногај, краљ Милутин и српско-татарски сукоби крајем XIII века', Војноисторијски гласник 1 (2009) 9-31.
- A. Failler, *L'occupation de Rhodes par les Hospitaliers*, Revue des Études byzantines 50 (1992) 113-135.
- A. Failler, *Pachymeriana Alia*, Revue des études byzantines 51 (1993) 237-260.
- Б. Ферјанчић, *Албанци у Византијским изворима*, Илири и Албанци, САНУ Научни склопови књ. 39, Одељење друштвених наука књ. 10, Београд 1988, 286-302.
- Б. Ферјанчић, *Тесалија у XIII и XIV веку*, Београд 1974.
- Aeg. Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, ed. J. Furlanetto, Patavii 1827-1831.
- R. Hampson, *Medii Aevi Kalendarium*, II, London 1978.²
- C. Hanley, *War and combat, 1150-1270: the evidence from old French literature*, Cambridge 2003.
- Ђ. Харди, *Наследници Кијева између краљевске круне и татарског јарма*, Нови Сад 2002.
- Ђ. Hardi, *Drugeti : povest o usponu i padu porodice pratilaca anžujskih kraljeva*, Novi Sad 2012.
- Histoire littéraire de la France*, XXV, ed. B. Hauréau, Paris 1869.
- N. Housley, *The Avignon Papacy and the Crusades 1305-1378*, Oxford – New York 1986.
- V. Ciocâltan, *Hegemonia Hoardei de Aur la Dunărea de Jos (1301-1341)*, Revista Istorica: Serie nouă 5/11-12 (1994) 1099-1118.
- J. Clutton-Brook, *Horse power: A history of the horse and the donkey in Human Societies*, London 1992.
- Г. Шкриванић, *Област средњовековног Пилота у XIV столећу*, Историјски часопис 7 (1957) 323-332.

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

А

- Август в. Октавијан Август
Агенор (Agenor) – 93
Алберт I Хабзбург (1298-1308), римско-немачки краљ – 36, 51-54, 179, 181
Александар Велики (Alexandrus Magnus) – 40, 100, 117, 154
Алексије Филантропин, царски генерал – 152
Амалрик Augерије, капелан папе Урабана V – 58
Ана Угарска, супруга Андроника II, ћерка Стефана V – 177
Ана, супруга деспота Томе, унука Андроника II – 61, 157
Ана, супруга Хенриха VI од Карантаније, ћерка Вацлава II – 54
Ана (Неда, Доминика), супруга бугарског цара Михаила, ћерка краља Милутина – 168, 169
Андирија, барски надбискуп – 39, 46
Андирија (1308-1323), галичковолински кнез – 172, 174
Андирија II (Andreas) (1205-1235), угарски краљ – 130, 171-173, 177
Андирија III (1290-1301), угарски краљ – 55, 167, 177
Андроник II (Andronicus) (1282-1328), византијски цар – 24, 25, 29, 31, 39, 50, 61-63, 84, 99, 153, 155, 157, 168, 177
Андроник III (1328-1341), византијски цар – 168
Анжујци, династија – 21, 31, 46, 69, 160
Аноним, писац *DEO* – 16, 17, 19-24, 26, 27, 31, 36-38, 40, 41, 45, 46, 48-53, 55-63, 68, 73-75, 77, 78, 81, 85-87, 90, 149-165, 169-181
Аноним (угарски), писац најстарије историје Угарске – 47, 48
Анри II Лизињанин (1285-1324), кипарски краљ – 70
Анри де Валенсјен, хроничар IV крсташког похода – 156
Арагонци, династија – 21, 26, 31, 70
Аристотел, филозоф – 107
Арно Нувел, папски подканцелар – 70
Арнолд Виланова, писац, амбасадор арагонског краља Јакова II и папин лични лекар – 42, 68, 69, 74, 75
Арпади, династија – 46, 59, 167
Артемизије, фрањевац, папски посланик у Србији – 34
Атила, вођа Хуна – 134, 156
Аурелије Виктор, писац – 162
Ахай (Acheus), легендарни краљ – 103
Ахил (Achilles), епски јунак – 102, 105

Б

- Бајбарс ал-Мансури, арапски писац – 170
Балдуин II (1261-1273), латински цар – 29, 155
Бартоломео Фидони (Толомео из Луке), средњовековни историчар – 35, 36, 61, 62
Бела IV (Bela, Bella) (1235-1270), угарски краљ – 39, 40, 142, 143, 167, 177
Белчовски, J. – 16
Бенедикт XI (1303-1304), папа – 42
Бернар Ги, доминиканац, епископ Туја и Лодева – 35

- Бернард, епископ Остије – 61
 Бернат де Рокафорт, вођа Каталанске компаније – 31, 32
 Бертран де Гот в. Климент V
 Бетран д'Урбан – 41
Божилов, И. – 16
 Болеслав II Ђелави (1076-1079), пољски краљ – 179
 Болеслав II (1275-1313), мазовски војвода – 179
 Болеслав III Кривоусти (1107-1138), пољски кнез – 179
 Бонифације VIII (1294-1303), папа – 42
 Бонифације из Вероне, терцијариј на Еубеји – 157
 Борил (1207-1218), бугарски цар – 172
- В**
- Валерам, брат Хенриха VII од Луксембурга – 54
 Валкхам, Л., ректор Универзитета у Болоњи – 75
 Валоа, династија – 168
 Валтер V од Бријена, атински војвода – 60, 62, 157
 Вартоломеј Енглески, средњовековни енциклопедиста – 20, 21, 24, 27, 43, 45, 149, 151, 153, 154, 158, 169, 170, 174, 181
 Вацлав II (1278-1305), чешки краљ – 53-55, 179, 181
 Вацлав III (1305-1306), чешки краљ – 46, 53-55, 179
 Венјамин из Туделе, јеврејски путник – 155
 Венсан из Бовеа, средњовековни енциклопедиста – 19-21, 24, 27, 43, 45, 81, 85, 149-151, 154, 157, 171, 174
 Вергилије, антички писац – 26
 Виљем од Тотале, велики приор хоспиталаца у Енглеској – 25
 Виљем Рубрук, путописац – 150
 Виљем Тирски, архиепископ Тира – 27, 74, 163
 Виљем VII, маркиз од Монферата – 177
- Владислав II (1158-1172), чешки краљ – 180
 Владислав I Локјетек (1320-1333), пољски краљ – 174, 180
- Г**
- Гагова, К.* – 16
 Гентил де Монтефјоре, кардинал – 38, 47, 48, 56
 Георгије I Тертер (1280-1292), бугарски цар – 178
 Георгије Музалон, византијски војсковођа – 152
 Георгије Пахимер, византијски историчар – 160, 165-167, 178
 Гервасија од Тилбурија, енциклопедиста из 13. века – 21, 150
 Герхард, острогонски архиепископ – 177
 Ги II де ла Рош (1287-1308), атински војвода – 157
 Гијом де Ногаре, саветник Филипа IV – 70
 Гијом из Аде, барски архиепископ – 37, 71, 152 в. и Псеудо-Брокард
 Гијом ле Мер, епископ Анжера – 70
Гјузелев, В. – 16
 Григор VI, католикус из Сиса – 159
 Григорије из Котора, фрањевац – 34
Гурка, Олгерд – 13-16, 19, 20, 26, 36, 42, 49, 51, 62, 73, 76-78, 80, 81, 83, 165, 173, 175, 176, 179-181
- Д**
- Дамјанов, В.* – 16
 Данило II, архиепископ – 165-167, 170
Данова, П. – 16
Deer, J. – 15
Дечев, Д. – 15
 Диоклецијан (Diocletianus), римски цар – 120, 162
 Дитрих, легендарни немачки краљ – 175
 Дишан, француски песник – 181
 Драгош, жупан – 169

-
- Дрман, господар Баничева – 163, 170
Душица, син Стефана Дечанског – 168
- Ђ**
- Ђовани Вилани, фирентински хроничар – 59
Ђон Музаки, арбанашки племић – 161
- Е**
- Егидије (Egidius), патријарх Града – 34, 35
Едвард I (1272-1307), енглески краљ – 25
Едвард II (1307-1327), енглески краљ – 71
Еко, Умберто – 35
Елзи, Р. – 16
Емерик (Hemericus) Свети, угарски принц – 142, 177
Еутропије, писац – 75
- Ж**
- Жак де Моле, велики мајстор темпљара – 66
- З**
- Завиша од Фалкенштајна, чешки племић – 178
- И**
- Ибн Халдун, арапски писац – 170
Иван Александар (1331-1371), бугарски цар – 168
Иван Асен II (1218-1241), бугарски цар – 172
Иван Стефан (1330-1331), бугарски цар – 168
Изабела од Арагона, супруга Фридриха II, ћерка Јакова II Арагонског – 53, 179
Изабела, супруга Ладислава IV, ћерка Карла Анжујског – 174, 177
- Изабела (Isabella), супруга Филипа III Смелог, ћерка Јакова I Арагонског – 143, 177
Исидор из Севиље, архиепископ Севиље – 20, 27, 149
- Ј**
- Јаков I Арагонски (Iacobus, rex Aragonum), арагонски краљ – 142, 177
Јаков II Арагонски, арагонски краљ – 25, 31, 42, 68, 74, 179
Јаков II (1276-1311) (Iacobus, rex Maioricarum), краљ Мајорке – 143, 177
Јаков Колона, кардинал – 68
Јан Длугош, пољски писац – 57, 172, 173
Јафет (Iafeth), библијска личност – 98
Јелена, ћерка Стефана Дечанског – 168
Јелена, супруга Казимира Битомског – 173
Јелисавета, ћерка Вацлава II – 53-56
Јелисавета, супруга Стефана Котромана, ћерка краља Драгутина – 165, 167
Јелисавета Виола, супруга Вацлава III, ћерка Мјешка I – 53
Јелисавета Куманска, супруга Стефана V – 174
Јелисавета Рикеза, супруга Вацлава II, ћерка Пшемисла II – 53, 54, 179
Јелисавета, супруга краља Милутина, ћерка Стефана V – 59, 167, 168, 177, 178
Јован, син Тибоа од Сепоа – 30
Јован Анђел, господар Тесалије – 62
Јован де Монлисон, каноник, вођа посланства Карла од Валоа у Србију – 34
Јован де Процида, лекар и дипломата из Напуља – 26, 158
Јован де Тревиза – 20
Јован VI Кантакузин (1347-1354), византијски цар и писац – 160
Јован Луксембуршки (1310-1346), чешки краљ – 53-56, 58, 181
Јован Мономах, византијски војни заповедник – 30, 41, 60
Јован из Бургундије, прокуратор Јакова II Арагонског – 25

- Јован Орсини, гроф Кефалоније – 61
 Јован Палеолог, синовац византијског цара Андроника II – 168
 Јован Плано-Карпиније, писац – 150
 Јован IV Дука (1258-1261), византијски цар – 153
 Јован XXII (1316-1334), папа – 24, 36, 37, 165, 174
 Јован Швапски – 52
 Јоланда, супруга Јакова I Арагонског, ћерка Андрије II – 177
 Јоланда од Куртенеа, супруга Андрије II – 177
 Јоланта (Ирина), супруга Андроника II, ћерка Виљема VII од Монферата – 177
Jorga, H. – 15
 Јудита Хбазбург, супруга Вацлава II, ћерка Рудолфа I – 53
 Јулије Цезар (*Iulius Cesar*) – 26
 Јуриј I (1300-1308), галичко-волински кнез – 172
- К**
- Казимир Битомски (*Casmerus*), војвода – 57, 173
 Капети, династија – 21
 Карло I Анжујски (1266-1285), сицилијански краљ – 49, 160, 174, 177
 Карло II Анжујски (Карло II Сицилијски) (1285-1309), сицилијански краљ – 59, 143, 156, 160, 165, 174, 177, 178
 Карло Мартел Анжујски – 144, 178
 Карло од Аленсона, син Карла од Валоа – 33, 37-39
 Карло од Валоа, титуларни константинопољски цар (1301-1307), гроф од Валоа (1284-1325) – 13, 17, 29-42, 50-52, 56, 59, 60, 62-64, 67, 69, 71, 88, 89, 103, 114, 115, 126, 127, 132, 144, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 166, 168, 169, 172
 Карло Роберт (*Carolus Bertus*) (1312-1342), угарски краљ – 13, 39, 40, 46, 49, 50, 55-58, 63, 71, 131, 132, 144, 167, 172, 173, 174, 178
- Катарина, српска краљица, жена краља Драгутина – 38, 166, 167, 177
 Катарина, нећака или унука српске краљице Јелене, жене Уроша I – 167
 Катарина од Валоа, ћерка Карла од Валоа – 62, 64
 Катарина де Куртене, жена Карла од Валоа и унука Балдуина II – 29, 35, 38
 Кекавмен, византијски писац – 155
 Климент V (1305-1314), папа – 22, 24-26, 29, 33-36, 38-40, 42, 43, 46, 58, 63-67, 69-71, 162, 165
Колер, Шарл – 14, 22, 73, 74, 76, 77
 Коломан (1214-1220), краљ Галиције и Лодомерије – 173
 Комнини, династија – 153
Коновалова, И. – 16
 Конрад, опат манастира Зbraslav – 54
 Константин, син краља Милутина – 166-168
 Константин Велики – 98, 153
 Константин Либидарис, гувернер Лидије – 30
 Константин VII Порфирогенит (1025-1028), византијски цар и писац – 27, 162, 163
 Констанца, ћерка Михаила Морозинија – 166, 167
 Крит, краљ – 106
 Ксеркс (*Xerxes*), персијски владар – 108
 Куделин, господар Браничева – 163, 170
- Л**
- Лав I Данилович (1264-1300), галичко-волински кнез – 172, 173
 Лав II Јурјевич (*Leo*) (1308-1323), галичко-волински кнез – 56, 131, 172-174
 Ладислав I Свети (*Ladislaus*) (1077-1095), угарски краљ – 142, 177
 Ладислав IV Куманац (*Ladislaus*) (1272-1290), угарски краљ – 39, 46, 47, 143, 144, 163, 167, 174, 177
 Ладислав Апор, трансильвански војвода – 38, 168

- Ладислав Кан, угарски племић – 56
 Лапо, доминиканац, папски посланик у Србији – 34
 Лешко I Польски (1211-1225), велики војвода – 173
 Либан (Libanus), легендарни краљ – 93
 Лизињани – породица
 Ликарио, византијски генерал – 158
 Лиутпранд из Кремоне, дипломата и путник – 153
 Лудвиг IV Тириншки – 177
 Луј од Евреа, брат Филипа IV и Карла од Валоа – 33
 Луј IX Свети (1226-1270), француски краљ – 132, 174
 Менедем (Mendemus), филозоф, Аристотелов ученик – 107, 158
 Мервана, турки беј – 153
 Михаило VIII Палеолог (Michael Paleologus, Палеолог) (1259-1282), византијски цар – 67, 99, 151, 153
 Михаило IX (1294-1320), византијски цар – 157
 Михаило Морозини – 166
 Михаило Асен III (1323-1330), бугарски цар – 168-170
 Мијешко I, војвода Ђешина – 53
 Младен II Шубић, бан - 167
 Монферат, династија – 155
Мошић, В. – 16

М

- Македон (Macedon), легендарни краљ – 100
 Макрин, римски војсковођа – 175
 Маргарета, супруга Карла од Валоа, ћерка Карла II Анжујског – 39
 Маргарета (Margarita), ћерка угарског краља Беле IV – 39, 40, 43, 46, 48, 143, 144, 177
 Маргарита, нећака или унука српске краљице Јелене, жене Уроша I – 167
 Марија Битомска, супруга Карла Роберта, ћерка битомског кнеза Казимира – 57, 173
 Марија Угарска, супруга Карла II Анжујског, ћерка угарског краља Стефана V – 46, 59, 174, 177
 Марија Палеолог, супруга Стефана Дечанског, ћерка Јована Палеолога – 168
 Марин Санудо Старији, венецијански политичар и путник – 61, 160
 Марко Лукарић, члан српског посланства у Француску – 33, 34
 Марко Поло, путописац – 30, 150
 Матија Чак, угарски великаш – 56
Мело, Анисе, библиотекар и антиквар – 13, 14

Н

- Никола Фалкон, секретар Хајтона из Корика – 22, 66
 Нићифор I Комнин Дука (1271-1297), епирски деспот – 157
 Нићифор Григора, византијски историчар – 52, 178
 Ногај, монголски великаш – 169, 170, 172
 Ноје (Noa), библијска личност – 98
 Нувајри, ал, арапски писац – 170

О

- Октавијан Август (Octavianus Augustus) – 23, 26, 117
 Орсини, породица – 158
 Осман, туркмestански емир – 152
 Отакар II Пшемисл (1253-1278), чешки краљ – 166
 Отон III, војвода Баварске – 55
 Отон Фрајзишки – 176

П

- Павле I Шубић, бан – 167, 168
 Павле Ђакон, историчар – 75
 Палеолози, династија – 64
 Памфил, легендарни краљ – 97

Патар Градониг, млетачки дужд – 63
 Паулин из Венеције, исповедник папа Јован XXII – 36
 Петар III Арагонски (1276-1285), арагонски краљ – 177, 142?
 Петар из Житаве, цистерцитски монах – 54
 Петар Квирини, члан посланства Карла Валоа у Србију – 34,
 Петар од Ружомберока – 53
 Пије XII (1939-1958), папа – 177
 Пир (Ruythus), Ахилов син – 105
 Питагора Самошанин, филозоф – 108
Питс, Брент – 20
 Пјаст, династија – 46, 57, 173, 179
 Пјер Белон, француски природњак – 154
 Пјер Дибоа, писац – 49, 66, 67, 70, 153
 Пјер л'Риш, члан посланства Карла Валоа у Србију – 34
 Плиније Старији (Plinius), антички писац – 21, 117
Попе-Лисјану, Г. – 16
Прага, Бузепе – 17, 49
 Пријезда, бан – 165
 Псеудо-Брокард – 37, 71, 152, 163, 164
 в. и Гијом из Аде
 Птолемеј (Ptolemeus, Ptholomeus), антички математичар, географ и астроном – 26, 107
Пурковић, М. – 45
 Пшемисл II (1300-1305), пољски краљ – 53, 179
 Пшемисли, династија – 46

P

Рамон Лул, писац – 49, 66-68, 70, 159
 Рамон Мунтанер, каталански хроничар – 31, 41, 52, 62, 154
Ријан, гроф – 14
 Рикардо, доминиканац – 48, 156, 177
 Роберт Мудри (1309-1343), напуљски краљ – 59
 Роберт II, гроф од Артоа – 30
 Рудгер, барски архиепископ – 168

Рудолф I Хабзбург (1273-1291), немачки краљ – 53
 Рудолф I Хабзбург (1306-1307), чешки краљ – 51, 53, 54, 179
 Руђер де Флор, вођа Каталанске компаније – 31
 Руђер Делор, господар Салоне – 60

C

Света Јелисавета (sancta Elizabeth) – 142, 177
 Света Софија – 99
 Свети Августин (beatus Augustinus) – 146
 Свети Андреј (beatus Andreas) – 104
 Свети Јован – 95
 Свети Лука – 151
 Свети Мартин (beatus Martinus) – 134, 174
 Свети Никола (beatus Nicolaus) – 120
 Свети Петар (sanctus Petrus) – 146, 180
 Свети Стефан (sanctus Stephanus) – 142, 177
 Светоније – 26
 Светослав (1300-1321), бугарски цар – 178
 Симеон (Синиша) Урош Палеолог, деспот Епира и Тесалије – 168
 Симон де Кеза, свештеник и дворанин Ладислава IV – 47, 48, 175
 Симон Фицсимонис, ирски путописац – 160-162
 Симонида, жена краља Милутина, ћерка византијског цара Андроника II – 155, 167, 178
 Сибила Самошанка (Sibylla Samia), пророчица – 108
 Смилец (1292-1298), бугарски цар – 168
 Стефан I Котроманић (1290-1310), босански бан – 165, 167
 Стефан II Котроманић (1314-1353), босански бан – 167
 Стефан V (1270-1272), угарски краљ – 39, 46, 59, 143, 166, 167, 172, 174, 177
 Стефан Владислав I (1234-1243), српски краљ – 164

Стефан Владислав II (1321- око 1325),
Драгутинов син, краљ - 38, 165-167
Стефан Драгутин (Stephanus) (1276-1282), српски краљ – 37, 38, 46, 52, 59, 81, 87, 124, 125, 144, 163-167, 170, 175, 177
Стефан Првовенчани (1196-1228), српски велики жупан и краљ – 171
Стефан Урош I (1243-1276), српски краљ – 165-167
Стефан Урош II Милутин (Milutinus, Mecolimus, Vrosius, Hurosius) (1282-1321), српски краљ – 32-39, 43, 45, 46, 50-52, 59, 87, 124, 125, 155, 161-170, 177, 178
Стефан Урош III Дечански (1321-1331), српски краљ – 34, 37, 166-168
Стефан Урош IV Душан (1331-1355), српски краљ и цар – 168

Т

Тамара, супруга Филипа Тарентског, сестра деспота Томе – 62, 157
Теодора, супруга Стефана Дечанског, ћерка бугарског цара Смилица – 168
Теодора, супруга бугарског цара Михаила, сестра Андроника III – 168
Теодора, ћерка Стефана Дечанског – 168
Теоктист, архиепископ Хадријанопоља – 41
Тибо од Сепоа, опуномоћеник Карла од Валоа на Леванту – 29-34, 40-43, 59, 60, 169
Толомео из Луке в. Бартоломео Фидони
Тома III Утроменкур, господар Салоне – 60
Тома I Комнин Дука (1297-1318), епирски деспот – 61, 62, 157
Тома Архиђакон, писац – 162
Трифун Михаиловић, члан српског посланства у Француску – 33, 34

Ћ

Ђоровић, Владимир – 15

У

Урбан V (1362-1370), папа – 58
Урошић, син краља Стефана Драгутина – 38, 166, 167
Урса, супруга Павла I Шубића – 167

Ф

Feje, Албер, историчар – 58
Филип III Смели (1270-1285), француски краљ – 177
Филип IV Лепи (1285-1314), француски краљ – 29, 33, 35, 36, 38, 63, 65, 67, 70, 71, 73, 162, 165, 177
Филип Тарентски, анжујски принц – 32, 33, 38, 61, 62, 64, 71, 156, 157, 160
Фридрих I Барбароса (Fredericus) (1155-1190), римско-немачки цар – 147, 180
Фридрих II Хоенштауфен (Fredericus) (1220-1250), римско-немачки цар – 147, 180
Фридрих III (1314-1330), римско-немачки краљ – 53, 179
Фулк од Виларета, велики мајстор јовановаца – 25, 26, 57, 66, 67

Х

Хабзбурзи, династија – 46
Хајденрајх, опат манастира Седлеца – 54
Хајтон (Хетум) из Корика – 14, 22-24, 42, 43, 65-67, 70, 73-77, 149, 150, 152
Ханибал (Hannibal) – 95
Хелад (Helladius), легендарни краљ – 104
Хенрих VI од Каантаније (1306, 1307-1310), чешки краљ – 54, 55
Хенрих VII од Луксембурга, римско-немачки краљ (1308-1313) цар (1312-1313) – 53, 54, 58, 181
Хенрих од Липе – 54
Хетум I (1226-1270), краљ Мале Јерменије – 22

Хетум II (1289-1293), краљ Мале
Јерменије – 22
Хетум из Корика в. Хајтон из Корика
Хетумиди, династија – 22
Хипарх – 26
Хипократ (Hippocrates), антички лекар
– 109
Хоенштауфени, династија – 26
Хуго IV, војвода Бургундије – 155
Хуго V, војвода Бургундије – 155

І

Царица (Zariza), ћерка краља
Милутина – 33, 37-39, 167, 168
Целестин V, папа – 67

ІІ

Цингис-кан – 23

ІІІ

Шишман, видински кнез – 169, 172
Шишмани, династија – 169

ГЕОГРАФСКИ РЕГИСТАР

А

Абидос (Abydos) – 108
Абруцо (Abruntium) – 142
Авињон – 24, 33, 35, 43, 58, 68, 69, 149
Агринион (civitas Gridensis) – 105, 157
Азија (Asia) – 14, 23, 27, 93-95, 97, 118, 149
Азијско краљевство – 97
Аксиос (Вардар) – 154
Алба Јулија (Alba Iulia) – 139, 176
Алба Регалис (Alba Regalis, Стони Београд, Секешфехервар) – 134, 174
Албанија (Albania) – 13, 15, 16, 21, 23, 24, 26, 46, 94, 115-120, 149, 150, 152, 157, 159-162
Албанци (Albani, Арбанаси) – 117, 119, 160-162
Аленсон – 40
Амафиса в. Салона
Анадолија (Natuli, Анатолија) – 66, 95, 150, 151
Андравида (Andrauilla, Андревил) – 104, 156
Анжер – 70
Анжу – 40
Апулија (Apulia) – 116, 142
Арагас (Aragas) – 138, 176
Арагон (regne Darago) – 32, 40
Арбанаси в. Албанци
Арвиј (Aruius) – 84, 97, 151
Аријеш (Arięš, Aranyos) – 176
Ариље – 163, 166
Атика – 157
Атина (civitas Athenarum) – 62, 104
Атинско војводство (Atheniensis Ducatus, Helladia, Хелада) – 104, 157

Атос в. Света Гора

Аустрија – 20
Африка (Africa) – 67, 70, 93, 94, 146, 149
Axaja (Ахажска кнежевина, Achaia, Principatus Achaie) – 32, 61, 62, 101-105, 109, 154, 156
Alexandria – 26
Alpes – 96

Б

Баварска – 55
Баја (Baia) – 139, 176
Балатон – 176
Балкан (Балканско полуострво) – 32, 60
Бар (Антибари, Antibarum) – 45, 71, 120, 163, 164, 168
Бари (Batum) – 120
Барселона – 42, 68, 69
Бафеон – 152
Бегеј (Bega) – 137
Бел(и)град в. Берат
Бели Дрим – 165
Белорусија – 180
Београд – 172
Беотија – 157
Берат (civitas Belgradensis, Бел(и)град) – 105, 157, 161
Биничка Морава – 165
Бистрица (Bistrice), река у Србији – 123, 165, 176
Бистрица (Bistrice), река у Угарској – 138
Бистрица (Алиакмон) – 154
Битинија (Bithynia) – 96, 150-152
Близки исток – 23

- Бобер (Bobera) – 146
 Болоња – 75
 Бононија – 169 в. и Видин
 Бордо – 39
 Босна (Bosna) – 37, 122, 163, 167, 170, 172
 Босфор – 153
 Браничево – 37, 163, 164
 Бриндизиј (civitas Brundisina) – 25, 26, 116
 Брсково – 164
 Бугари (Bulgari) – 97, 131, 151, 156
 Бугарска (Bulgaria) – 13, 15, 16, 23, 89, 94, 102, 114, 131, 132, 142, 149, 152, 169-173
 Будим (Buda) – 56, 138, 167, 175, 178
 Бургундија – 155
 Бутринто – 61
- В**
- Ваг (Vag) – 137
 Валенсија – 40, 68
 Вандал (Vandalo) – 146, 180 в. и Висла
 Вандали (Vandali) – 146, 174, 180 в. и Польаци
 Вандалија (Vandalia) – 146 в. и Польска
 Вардар в. Аксиос
 Варта – 180
 Ватикан – 24
 Велбужд – 168
 Велика Азија – 23, 94
 Велика Влашка в. Тесалија
 Велика Морава – 163
 Велико море в. Понтско море
 Великопольско војводство – 179
 Венеција (Серенисима, Република Св. Марка) – 29, 30, 32, 34, 36, 63, 64, 109, 150, 155, 157, 158
 Венецијанци (Veneti, Млечани) – 35, 36, 63, 106, 110
 Веспрем (Vesprimia) – 138, 176
 Веспремска епископија (Vesprimiensis episkopatus) – 138
 Видин (Budinium) – 128, 168-170, 172 в. и Бононија
 Видинска Бугарска в. Бугарска
- Видинска област – 169
 Визант в. Константинополь
 Византија (Константинопольско царство, Византијско царство, Царство, Романија) – 13, 24, 30, 33, 49, 50, 61, 63, 67, 150, 152, 153, 155, 157, 160, 161, 169, 173, 178
 Византинци – 160, 178
 Вијен – 56, 70
 Висик (Visic) – 137, 176
 Висла – 180 в. и Вандал
 Вишеу – 176
 Власи (Blachi) – 47, 52, 60, 102, 103, 155, 156
 Влашка (Blaquia) – 52
 Влашка (Мунтенија) – 152
 Војводство в. Киклади
 Војводство Кандија – 157 в. и Крит
 Војуша – 161
 Воница – 61
 Врање – 164
 Вроцлав – 179
 Вроцлавско војводство (ducatus Bratislauensis) – 145
- Г**
- Галата (Galata, Пера) – 24, 96, 151
 Галатија (Galatia) – 96, 150
 Гали (Gallici) – 96, 104, 105, 116
 Галиполje – 154
 Галиција – 35, 57, 173
 Галиција-Волинија (Галичко-Волинска краљевина/кнежевина) – 169, 173, 174 в. и Рутенија
 Гастен – 34
 Гвоздена врата в. Ђердан
 Гларенца – 156
 Глогов – 179
 Глоговско војводство (ducatus Glogoviensis) – 145
 Гњезно – 179
 Гњезновско војводство (ducatus Gnesnensis) – 145
 Голак – 34
 Голикелен (Goliquele) – 34, 37, 49

- Горњи Полог – 155
 Градо – 34
 Гранада – 68, 70
 Грачаница – 164
 Грузија (Georgia) – 23, 114
 Грци (Greci) – 41, 57, 89, 95, 106, 107, 113-115, 119, 132, 152, 158, 160, 162
 Грчка (Grecia) – 30, 32, 33, 40-42, 59, 60, 62, 70, 89, 94, 96-98, 100, 103, 104, 106, 108-112, 115, 117, 125-128, 130, 132, 142, 150-152, 169
- Д**
- Далмација (Dalmatia) – 46, 109, 111, 135, 139, 154, 159, 162, 175
 Дарданели в. Хелеспонт
 Дебар (Deber) – 33, 118, 155, 161
 Девол – 159
 Дежева – 166
 Делми в. Салона
 Делос (Delos, Ортија, Ortygia) – 107
 Деспотовина в. Епир
 Дечани – 164
 Дечанска Бистрица – 165
 Диоклеја – 162
 Дњепар – 169
 Доњи Полог – 155
 Драва (Draua) – 137
 Драч (Dyrrachium) – 26, 116, 160
 Дриваст – 164
 Дрим (Drimus) – 121, 161, 163
 Дрина – 165
 Друго бугарско царство в. Бугарска
 Дубровник – 167, 168
 Дукља (Dioclia) – 120, 162
 Дунав (Dunabius, Ister) – 21, 82, 96, 100, 129, 137, 154, 169, 170, 172, 175, 176, 178
 Дунавски део (pars Danubialis) – 136, 137
- Ђ**
- Ђеновљани – 151, 153
 Ђер (Iaurinum) – 138
- Ђердапска клисура (*Гвоздена врата*) – 21, 150, 170
 Ђерска епископија (episcopatus Iauriensis) – 138
- Е**
- Европа (Europa) – 13-16, 20, 21, 23, 26, 27, 36, 40, 46, 50, 59, 65-67, 81, 93, 94, 118, 149, 152, 154, 171, 172
 Егејско море – 154
 Ела (Ela, Херм) – 97, 151
 Енглеска – 20, 25, 57
 Епаса (Epasa) – 115, 159
 Епир (Epirus, Деспотовина, Terra despoti) – 61, 105, 109, 115, 157
 Еретрија – 158
 Ерзен (Ersenta) – 115, 159
 Еримант (Erymanthus) – 104
 Еубеја (Негропонт, Nigropontus) – 30, 105, 157, 158
 Ефес (Ephesus) – 95, 149
 Египтус – 26
- Ж**
- Жоињи – 39
- З**
- Загреб (Zagrabia) – 138, 176
 Загребачка епископија (episcopatus Zagrabiensis) – 138
 Зајка (Zaica) – 137, 175
 Зала – 176
 Захумље – 168
 Зета – 168
 Златна хорда – 169, 172-174
 Златни рог – 151
 Злетово – 155
 Zmyrna – 149

И

Ибар – 27
 Икарија (Icaria) – 108
 Индија (India) – 23, 118
 Ираклион в. Кандија
 Исаурија (Isauria) – 83, 96, 151
 Исакија (Скачи) – 170
 Исток – 66, 93
 Истра (Histria) – 109
 Италија (Italia) – 25, 31, 61, 108, 146, 157

Ј

Јадран (Mare Adriaticum) – 17, 106, 142, 163, 177
 Јањево – 164
 Јањина – 157
 Јермени – 114, 159
 Јерменска (Armenia) – 22, 23
 Јерусалим – 13, 65, 66
 Јонско море – 156
 Јудеи – 160

К

Каластра (Cavalle) – 154
 Калоча – 176
 Калочка архиепископија (archiepiscopatus Colocensis) – 139
 Калтабелота – 31
 Кандија (Ираклион) – 157
 Карија (Caria) – 83, 84, 97, 151
 Картагињани (Carthagines) – 95
 Касандрија – 41, 52
 Кастиља – 68
 Каталанци – 31
 Келџура – 161
 Кефалонија (Cephalonia) – 61, 109, 158
 Кефис – 60
 Кијевска Русија – 174
 Киклади (Cyclades, Војводство) – 106, 158
 Кина – 23
 Кипар (Cyprus) – 22, 66, 86, 106, 107
 Кипрани (Cypresses) – 114, 159

Кичево – 155

Кларенција (Clarentia, Гларенца, Кларенца) – 104, 156
 Клисуре (Clisura) – 118, 161
 Компјењ – 73
 Константинополь (Constantinopolis, Цариград, Визант) – 98, 24, 25, 29, 30, 32, 35, 36, 38, 62-66, 68-70, 71, 84, 96, 98, 99, 101, 104, 110, 117, 151-153, 158, 160
 Константинопољски /област (partes Constitinopolitanae) – 82, 95

Константинопољско царство (Imperium Constantinopolitanum) – 17, 23, 35, 47, 81, 84, 89, 90, 94, 99, 110, 118, 119, 121, 130, 132, 149, 150 в. и Византија

Корик (Curcum) – 22, 94, 149

Коринт (Corinthus) – 103, 157

Кос (Coos) – 109

Котор – 164

Краков – 14, 15, 179

Краковско војводство (Cracouiensis ducatus) – 145

Крит (Creta, Центополь, Centopolis) – 106, 157 в. и Војводство Кандија

Кроја – 155

Крупа – 176 в. и Купа

Кумани (Cumani) – 97, 151, 152

Куманија (Cumania) – 23, 151, 152

Кунавија (Quicana, Cunauia) – 33, 118, 152, 161

Кунголибсо (Cungolibso) – 135, 175

Купа (Culpa) – 137, 176 в. и Крупа

Кучево – 163, 164

Л

Лаборц (Laboret) – 137

Лавов – 14

Лајден – 75

Лакедемонија (Lacedemonia) – 105, 157

Лаодикеја (Laodicia) – 95, 149

Лапис (Lapis) – 138, 176

Лапош – 176

Латини (Latini) – 88, 104, 116, 119, 121, 127, 154, 160, 163, 164

- Латинско царство – 69
 Латорца – 176
 Левант – 23, 29, 30, 62
 Либија – 27
 Лидија (Lydia) – 30, 97, 150, 151
 Лион – 68
 Липник – 164
 Липтов (комитат Липто) – 175 в. и
 Кунголибсо
 Лодев – 35
 Ломбарђани (Lombardi) – 105
 Лондон – 14
 Лубјеж – 14
 Лукарта (Lucarta) – 137, 176
- М**
- Магара (Magara) – 146
 Мађари в. Угри
 Мазовско војводство (ducatus Mazoviensis) – 145, 179
 Мајнц – 55, 180
 Мајорка – 143, 177
 Македонија (Macedonia) – 31, 34, 100, 102-104, 154, 155, 164
 Мала Азија (Asia Minor) – 13, 23, 50, 70, 94, 95, 99, 110, 150-152
 Мала Јерменија – 22, 30, 66, 159
 Малопољско војводство – 179
 Малта – 158
 Мараморош (Maramors) – 135
 Маргаретино острво – 167, 178
 Марка (Marcia), област у Србији – 122, 135, 163, 164, 175
 Марка (Marcia, Анконитанска марка), област на обали Јадранског мора – 142, 177
 Марош (Morus, Муреш) – 138, 176
 Марсј – 25, 42, 74
 Мат (Mathia, Mađa, Mahat) – 33, 115, 159, 161
 Mađa в. Mat
 Мачва (Macia) – 37, 122, 175
 Мачванска бановина – 163, 166
 Меандар – 151
- Медија – 23
 Мезија (Mesia) – 133, 134, 154, 169, 170
 Мелен – 33
 Мелос (Melos), острво – 108
 Мен – 40
 Месопотамија – 23
 Меотске мочваре/баре (Meotidae paludes) – 134, 174
 Метохија – 161
 Мизија – 154
 Минхен – 74
 Митилена (Mytilene) – 107, 158
 Млечани в. Венецијанци
 Молдавија – 152
 Монголи – 23, 66
 Монпельје – 42, 68
 Монферат (Mons Ferratus) – 144
 Моравска – 180
 Мореја (Morea) – 52, 104
 Мраморно море в. Пропонтида
 Мунтенија в. Влашка
 Муреш в. Марош
 Melinia – 162
 Metani – 174
- Н**
- Напуль – 26, 32, 59, 68, 158
 Наупакт (civitas Neupotasensis) – 61, 105, 157
 Немачка (Theutonia) – 142
 Немци (Theutonici) – 146
 Неретва (Narento) – 123, 165
 Нимфеј – 151
 Ниса (Nisa) – 146
 Ница – 68
 Ново Брдо – 164, 171
 Norvegia – 175
- О**
- Овче поље (Ouciepoullie) – 33, 155
 Одра (Odera) – 146
 Олимп (Olimpus) – 52, 85, 101
 Ополь – 179

- Опольско војводство (ducatus Opoliensis) – 145
 Ортија в. Делос
 Оса – 52
 Османско царство – 154
 Остија – 61
 Острогон (*Strigonium*) – 138
 Острогонска архиепископија (archiepiscopatus *Strigonensis*) – 138, 176
 Осум – 159
 Охрид – 155
- П**
- Пактоло (Pactolo, Пактол) – 97, 151
 Памфилија (Pamphylia) – 27, 97, 150, 151
 Панонија (Pannonia) – 27, 47, 133, 134, 156, 174, 176
 Панонци (Pannoni) – 134
 Параћин – 164
 Париз – 19, 30, 41, 68, 73, 74, 76
 Парнас (Parnassus) – 41, 101, 155
 Парос (Paros) – 108
 Патра (Patra, Патрас) – 103, 156
Пелопонез (civitas Peloponnensis), град – 104, 157
 Пелопонез, полуострво – 156
 Пергам (Pergamum) – 95, 149
 Персија – 23
 Перш – 40
 Петроград – 42
 Пећ – 164
 Пећка Бистрица – 165
 Печуј (*Quinque ecclesiae*) – 139, 176
 Печујска епископија (episcopatus *Quinque ecclesiensis*) – 139, 175
 Пијанец – 155
 Пикарија – 29, 73
 Пилот (Pilatus) – 118, 161, 164
 Пинеј (Темпеј) – 52
 Поатје – 22, 25, 26, 33, 75
 Пожун (Posonium), провинција – 135, 175
 Пожун (Братислава), град – 176
 Полимље – 164
- Польаци (Poloni) – 131, 147, 174, 180 в. и Вандали
 Польска (Polonia) – 13, 20, 23, 24, 46, 49, 53, 94, 142, 145-147, 171, 179, 180 в. и Вандалија
 Померанија (Pomerania) – 147, 148, 180
 Понтско море (Mare Ponticum, Велико море, Mare Magnum, Црно Море) – 96, 99, 106, 150, 153
 Пореч – 155
 Праг (Praga) – 54, 55, 147, 181
 Прашка епископија – 180
 Призрен – 164
 Призренска Бистрица – 165
 Прилеп (Prilep) – 33, 155
 Приморска област (Maritima Regio, Приморје) – 36, 120-123, 127, 162, 163
 Прокупље – 164
 Пропонтида (Propontida, Мраморно море) – 24, 99, 108
 Просек – 155
 Пруси (Pruzeni) – 131, 174
 Прут (Prut) – 138, 176
 Prisec – 33

P

- Раба (Raba) – 137
 Равно – 171
 Радика – 161
 Рашани в. Срби
 Рашка (Rasia), држава в. Србија
 Рашка (Rasia), река – 27, 120
 Рашко краљевство (regnum Rasie) в. Србија
 Рим – 25, 98
 Римљани (Romani) – 47, 52, 95, 102, 117, 134, 145, 148, 156, 179, 181
 Рогозна – 164
 Родос (Rhodia), град – 25, 51, 57, 58, 107, 158
 Родос (Rhodus), острво – 24-26, 57, 58, 106, 107
 Романија в. Византија
 Рона – 70

- Рудник – 163, 164
 Руси в. Рутени
 Рутени (Rutheni, Руси) – 97, 101, 131, 151, 154, 174
 Рутенија (Ruthia, Ruthena, Ruthenia) – 13, 16, 23, 24, 57, 58, 89, 94, 114, 128, 130, 132, 142, 149, 151, 169, 172-174, 181
- С**
- Сава – 175
 Саксонија – 20
 Салона (Salona, Делми) – 109, 158
 Салона (Амафиса) – 60, 156
 Самос (Samia) – 108
 Сандомјешко војводство – 179
 Сарацени – 67
 Сард (Sardis) – 95, 149
 Свач – 164
 Света гора (Sfepitagoria, Атос) – 40, 41, 68, 102, 155
 Света земља – 13, 14, 22, 23, 65, 66, 69-71, 160, 172
 Северин (Zeurinenses) – 135
 Секељи (Siculi) – 135, 175
 Секешфехервар в. Алба Регалис
 Семени, река – 159, 161
 Сен-Масер (Saint Macaire) – 30
 Сервијана (civitas Siuaricensis) – 105, 157
 Серенисима в. Венеција
 Сикамбрија (Sicambria) – 134, 174, 175
 Сикурите (Sicurrite) – 135, 175
 Силађи (Silac) – 135
 Синопа (Sinope) – 24, 100, 153
 Сирија (Syria) – 23, 107
 Сицилија (Sicilia) – 31, 68, 89, 104, 116, 125, 126, 132, 143, 177
 Скадар – 164
 Скадарско језеро – 163
 Скитија (Scythia) – 134, 135, 174
 Сконус (Sconus) – 138 в. и Сомеш
 Скопље – 155
 Славонија – 166
 Словачка – 175, 176
- Словени (Sclauui) – 110, 119, 131, 156, 161, 162, 174, 180, 181
 Согет (Soget) – 138, 176 в. и Сорет
 Сол – 163
 Солун (Thesalonica) – 30, 31, 41, 52, 59, 60, 89, 101-103, 126, 127, 154-156, 160, 167
 Солунско краљевство (regnum Thessalonicense) – 60, 101, 103, 155
 Сомеш – 176 в. и Сконус
 Сорет – 176 в. и Согет
 Сплитска архиепископија (archiepiscopatus Spalatensis) – 139
 Срби (Рашани, Rasenses) – 131, 160
 Србија (Seruia, Servia, regnum Sclavoniae, Рашка, Рашко крљевство, Rascia, Racia) – 13, 15, 21, 22, 27, 33-37, 39, 43, 45, 46, 48, 50, 51, 58, 59, 81, 89, 94, 102, 109, 114, 115, 119-122, 124, 127, 128, 132, 142, 144, 149, 150, 155, 161-165, 167-169, 178
 Средоземно море (Mare Mediterraneum) – 98, 99, 170
 Срем (Sirmia) – 135, 175
 Стефанатум (Stephanatum) – 118, 161
 Стефанијакон – 161
 Стефанијана – 161
 Стони Београд в. Алба Регалис
 Сухогрло – 164
 Sabaria – 174
 Smyrna – 151
- Т**
- Талабор (Thalabint) – 138, 176
 Татари (Tatari) – 67, 97, 130, 131, 142, 151, 170, 172, 174
 Татарска – 23
 Теба (civitates Thebana) – 104
 Теку (Thecu) – 137, 176 в. и Терешва
 Темпеј в. Пинеј
 Тенедос (Tenedos) – 26, 107
 Терешва – 176

- Тесалија (Thessalia, Велика Влашка, Μεγάλη Βλαχία, Blaquia) – 32, 52, 59, 60, 101, 154-156
- Тијатира (Thyatira) – 95, 149
- Тирана – 161
- Тиса (Tisca) – 137, 138, 176
- Томор – 161
- Травунија – 168
- Тракија (Thracia) – 31, 81, 82, 94, 95, 97-101, 110, 154
- Трансильванијска епископија (episcopatus Transiluanus) – 139, 176
- Трансильванијски део (Pars Transiliuana, Трансильванија) – 135-137, 175
- Трапезунт (Trapezus) – 100, 153
- Тренчин (Trincinum) – 135
- Трепча – 164
- Трешњица – 164
- Трнава (Tirnauia) – 139, 176
- Трново – 169, 170
- Троја (Troia, Ilium) – 26, 97, 107, 151
- Туј – 35
- Тулуза – 35
- Тумурист (Tumurist) – 118
- Туркестан – 23
- Турска (Turquia) – 23, 150
- Турци (Turci) – 31, 66, 77, 97, 99, 114, 152
- Ћ**
- Ћешин (Ciesyn) – 53
- Ү**
- Угри (Hungari, Мађари) – 47, 48, 103, 110, 134, 135, 142, 156, 175, 176
- Улцињ – 164
- Унг (Hunga) – 135
- Усора – 163
- Угарска (Hungaria, Ungaria, Краљевина Св. Стефана) – 13, 15, 23, 24, 38, 39, 40, 43, 47, 48, 55-59, 89, 94, 102, 122, 124-126, 130-136, 138, 139, 141-144, 156, 165, 168, 169, 174-178
- Ферара – 36
- Филаделфија (Philadelphia) – 95, 149
- Филипи (Philippi) – 40, 100
- Фландрија – 30
- Фокида – 60, 156
- Фонтенбло – 62
- Франкфурт – 20, 54
- Французи (Franci) – 14, 143
- Француска (Francia, Franchia) – 14, 22, 24, 25, 32-35, 41, 43, 63, 65, 66, 68, 143
- Фригија (Phrygia) – 97, 150, 151
- Х**
- Хадријанопољ – 41, 154
- Халдеја – 23
- Халкедон (Calcedonia) – 95, 150
- Хелеспонт (Hellespontus, Дарданели) – 24, 85, 99, 108, 153
- Херм в. Ела
- Хернад (Arnad) – 137
- Хиос (Chion) – 108
- Хорезм – 23
- Хрватска (Croatia) – 109, 135, 162, 175
- Хум (Kelmia, Chelimia) – 120, 162
- Хуни (Huni) – 47, 135, 175
- Hoqueria – 33
- ҆**
- Цариград в. Константинопољ
- Ципс (Sipis) – 135
- Црни Дрим – 161
- Црно море в. Понтско море
- Charinti – 174
- Ч**
- Чеси (Bohemi) – 131, 148, 174, 181
- Чешка (Bohemia) – 13, 20, 21, 23, 24, 46, 51-58, 142, 145, 147-149, 171, 180, 181

II

Цандароглу – 153

III

- Шартр – 34, 40
- Шастр – 73
- Шкумба (Scumpino) – 115, 159
- Шлеско војводство – 179
- Шопрон (Simpronium) – 135
- Шпанија (Hispania) – 146
- Штип (Stip) – 33, 155

Тибор Живковић, Владета Петровић, Александар Узелац

**ANONYMI DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS
АНОНИМОВ ОПИС ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**

<i>Издавач</i>	Историјски институт Београд
<i>За издавача</i>	др Срђан Рудић, директор Историјског института
<i>Лекција</i>	Мелита Живковић
<i>Редисцијар</i>	Гордана Гарић Петровић
<i>Припрема за штампу</i>	Слободан Симић
<i>Штампа</i>	Топаловић, Ваљево
<i>Тираж</i>	500 примерака

Илустрација на корици:

Abraham and Jehuda Cresques Catalan Atlas. Eastern Europe view from the south
(<https://commons.wikimedia.org>)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(4-11)"13"(093)
94(495.02)"13"(093)
94(497.11)"13"(093)

ЖИВКОВИЋ, Тибор, 1966-2013

Anonymi Descriptio Europae Orientalis = Анонимов Опис источне Европе / Тибор Живковић, Владета Петровић, Александар Узелац; критичко издање текста на латинском језику, превод и филолошка анализа Драгана Кунчич ; уредник Срђан Рудић. - Београд : Историјски институт, 2013 (Ваљево : Топаловић). - 221 стр. ; 24 см. - (Извори за српску историју ; књ. 13. Латински извори ; књ. 2)

На спор. насл. стр.: Anonym's Description of Eastern Europe. - "Књига је настала као резултат рада на пројекту ... ев. бр. III47025 'Етногенеза Срба у средњем веку ..." --> прелим. стр. - Део текста упоредо на лат. и срп. језику. - Тираж 500. - Коментари: стр. 149-181. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Summary. - Библиографија: стр. 189-203. - Регистри. - Садржи и: Descriptio Europae Orientalis = Опис источне Европе.

ISBN 978-86-7743-102-0

1. Петровић, Владета, 1968- [автор] 2. Узелац, Александар, 1981- [автор] а) Опис источне Европе б) Источна Европа - 14в - Историјска грађа с) Византија - 14в - Историјска грађа д) Србија - 14в - Историјска грађа

COBISS.SR-ID 199730188